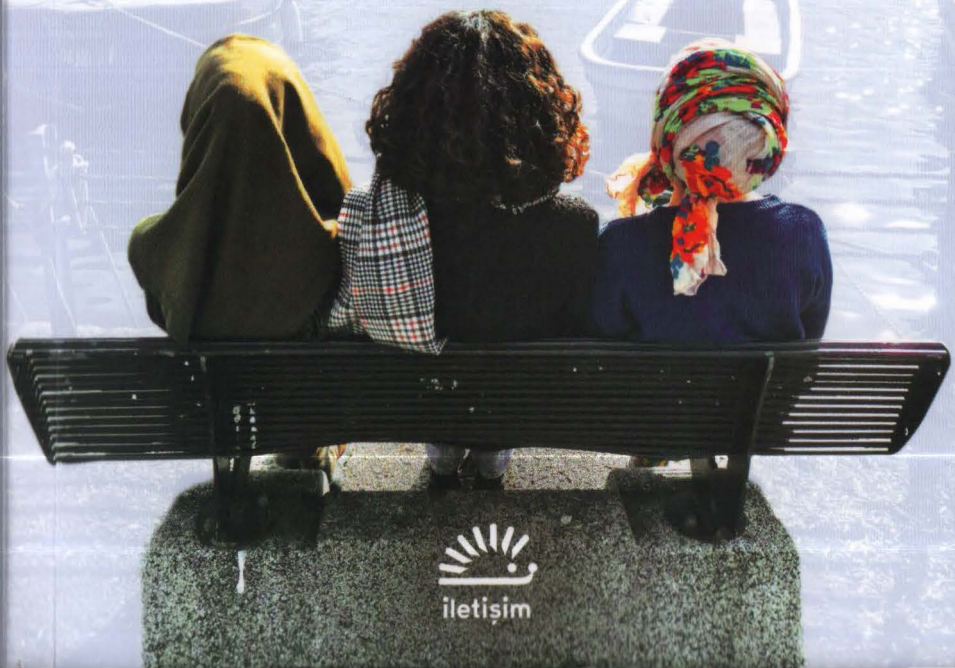
BÜŞRA CEBECİ - NEVŞİN MENGÜ

"HERKES İSTEDİĞİ GİBİ YAŞASIN"

Türkiye ve İran'daki Kadınların Başörtüsünü Çıkarma Pratikleri

iletişim

BÜŞRA CEBECİ - NEVŞİN MENGÜ "HERKES İSTEDİĞİ GİBİ YAŞASIN"

BÜŞRA CEBECİ - NEVŞİN MENGÜ

"Herkes İstediği Gibi Yaşasın"

BÜŞRA CEBECİ 1993 yılında doğdu. Selçuk Üniversitesi'nde gazetecilik okudu. Sendika.org'da muhabirliğe başlayan Cebeci, Bianet'teki stajının ardından 2018-2020 yılları arasında Medyascope'ta, daha sonra Sözcü.tv'de muhabirliğe devam etti. Daha çok siyasal İslâm ve Müslüman camia alanında çalışan Cebeci, şu an gazeteciliğe bağımsız olarak devam ediyor.

NEVŞİN MENGÜ 1982 yılında doğdu. TED Ankara Koleji'nden sonra Bilkent Siyaset Bilimi bölümünü bitirdi. Galatasaray Üniversitesi'nde Toplumsal İncelemeler yüksek lisansı yaptı. 2004 yılından bu yana habercilik yapan Mengü, Kanaltürk, Habertürk, TRT Türk televizyonlarında ve *Hürriyet* gazetesinde muhabir olarak çalıştı. CNNTürk televizyonunda 2011-2017 yılları arasında ana haber bültenini sundu. Kariyerine bağımsız gazeteci olarak devam eden Mengü'nün 2009 İran seçimini kaleme aldığı *İnsanın Düşünmekten Canı Yanar mı?* isimli bir kitabı daha bulunmaktadır.

İletişim Yayınları 2989 • Bugünün Kitapları 254
ISBN-13: 978-975-05-3051-7
© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2021, İstanbul

EDİTÖR Kıvanç Koçak
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Gökhan Kam
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

BÜŞRA CEBECİ - NEVŞİN MENGÜ

"Herkes İstediği Gibi Yaşasın"

Türkiye ve İran'daki Kadınların Başörtüsünü Çıkarma Pratikleri

iletişim

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
Kimse Aynı Kalamaz... · NİLGÜN TOKER 7

Türkiye

BÜŞRA CEBECİ

Sunuş 15

**Baba Dini mi, Koca Dini mi?
Size Ne Lazımdı?** 23

Hizbullah'ın Yenemediği Kız Çocuğu 39

**Hafızlar da "İnanmak" İçin Çabalarlar
ve Hafızlar da Bazen Başaramazlar** 49

**"15'imde Kendi Kararlarımı
Alabilecek Olgunluktayım,
24'ümde ise 'Aklı Bulanmış' Bir Çocuk!"** 55

**Dinin Kadına Yönelik Şiddet Konusunda
İşlevsel Bir Kılıfa Dönüşmesi** 71

Yalnız Yürümemeye Karar Veren Melda ve Hikâyelerin Sandıktan Çıkışı 85

"Kadınları Dinledikçe Anladım, Bu Küçük Şehirde Yalnız Değilim" 97

Sonuç Yerine: Başörtüsü Özgür, ya Başörtülü Kadın? 105

İran

NEVŞİN MENGÜ

Kimin Ahlâkı? 113

Bir Görünme Aracı Olarak Başörtüsü 127

Elham Yazdiha: "İran'da İki Hayat Var" 139

İranlı Bir Kadın Sporcu 145

Humeyni Başörtüsü İçin Ne Derdi? 151

Savaş'ın Annesi 155

Pembe Başörtüsünün Zaferi 161

ÖNSÖZ

Kimse Aynı Kalamaz...

NİLGÜN TOKER

Farklı grupların aslında aynı cezalandırma pratiğiyle KHK zulmünün nesnesi yapılmasından bir süre sonra, benim gibi ihraç edilmiş, uzun yıllardır da görmediğim eski bir öğrencimle buluşmaya giderken değişmiş olsa da onu kolay tanıyacağımı düşünüyordum, çünkü muhtemelen buluşacağımız yerdeki tek başörtülü olacaktı. Öyle olmadı. Karşıma dikilen, kısacık kesilmiş saçlarıyla "başka" bir kadındı; başörtüsüz ve "herkes gibi" giyinmiş, solgun bir kadın. Hoca olmanın deformasyonuyla, "Nasılsın?" demeden "Niye?" diye muhabbete başlayınca, o günden beri beynime çakılmış bir cümle duydum: "Görünmez olmak için hocam!" Suçlulaştırılma ve damgalanmanın şiddetiyle, fark edilmeyecek bir biçim almaya zorlanmak... Oysa görünmez olmanın ne şiddetli bir eşitsizlik kategorisi olduğunu anlatmamış mıydım ben zamanında Rousseau'ya değinirken? Bir şiddetin başka bir şiddete razı olmaya zorlaması...

Sanki bir seçim gibi algılanabilecek bir "değişim" kararının, aslında seçim değil, zorlanma olduğunu, olduğumuz gibi olmaya devam edemeyeceğimizi anladığımızda aldığımız

kararların özgürlükle ilişkisi olmayan bir "mecbur olma" durumu olduğunu kuramsal olarak bilseniz de karşınızdaki "acı"yı hissettiğinizde başka bir şey öğreniyorsunuz: Kendini saklamak, saklanmak, diğerlerinin yargısından uzak kalmak için çabalamak, görünmez olmak, haklılığınızı tanıyan birilerinin de olmaması yalnız olduğunuz anlamına da geliyor ve cesaret, ancak sizin haklılığınızı onaylayanların varlığına dair bir umutla sahip olunabilecek bir güç. Kahramanın cesareti de buradan gelmiyor mu?

Başını açmak ya da örtmek kararının bir zorlama olduğu her durum, tıpkı tüm mecbur bırakılmalarda olduğu gibi, bir şiddettir. Çünkü başka türlü olma şansına yönelik bir müdahale, aynılığa mahkûm etme ve dolayısıyla kişi olmaktan, bağımsız değer ve hak taşıyıcılığından çıkarmadır. Ancak başını örtme ya da açma kararının "kendi" kararımız olduğu, başka türlü olmayı seçtiğimizi ilan etme cesareti gösterdiğimiz çoğu durumda şiddete maruz kaldığımız da açık. Aynı kalma, sabitleme ve değişme, yerinden oynatma arasındaki gerilim şiddetlidir. Bu nedenle verili olandan, içine doğduğumuz halden çıkmaya her kalkışma aslında bir "kendi olma" kalkışması olarak bir çatışmayı zorunlu olarak içerir.

Çatışma, gerilim farklılaşmaya, değişmeye, harekete yapısal olarak içkindir. Bu –dönüştürücü eylem olarak– çatışmanın bir gerilim olduğu doğrudur ama bir şiddete dönüşmesi zorunlu değildir; ancak gerilimin tarafları arasındaki ilişki bir zıtlık değil, bir farklılık olduğu durumda şiddete dönüşmeyecek bir çatışma mümkün olur.

Çatışmanın bir zor ile, şiddetle sona ermemesinin tek yolunun bir karşılıklı tanıma bağıntısının kurulması olduğunu, hukukun da bu bağıntının ifadesi olduğunu Hegel'in bize öğrettiklerinden biliyoruz. Bir kadının, hatta küçük bir kız çocuğunun içine düştüğü çatışmadan "tanınmayla" çı-

kacağını, şiddete maruz kalmadan, suçlulaştırılmadan, dışlanmadan "başka" olma hakkını elde edeceğini hayal etmek mümkünse de hakikati ilan etme sorumluluğumuzla söyleyelim: Değişme hakkının herkese ait olan bir hak olmadığı, eşitsizliğin en köklü nedenlerine gizlenen bir sabitlenmeye mahkûm edilenler olduğu bir tarih, dinamiğini değişme hakkını "izinsiz" kullananlarının eylemlerine borçludur.

Hareketin farklılaşma, değişme olarak gerçekleştiği yer, insani eylem, deneyim alanı, tarihtir. Bu nedenle tarihe ait olmak, aynılığın aşılması farklılaşmanın, dolayısıyla çatışmanın taşıyıcısı olmak, özne olmak, bir kimliğe sahip olmaktır. Kim olduğumuza vereceğimiz yanıt, kendi hikâyemizdir. Buradaki "kendi", kendi seçtiğimizi, kendimizin kararı olanı gerçekleştirdiğimiz yapıp etmelere işaret eder. Hem kendimizi kendi eylemimizde tanırız, hem de diğerlerinin tanımasına sunduğumuz şey bu kendimizdir. Bu nedenle değişme hakkı, değişik olma hakkını da içeren bir şekilde aslında kendi olma hakkının ifadesidir ki, "Kimse aynı kalamaz" çığlığında yankısını bulur. Diğerlerinin tanımasına sunduğumuz kendilik o halde, seçtiğimiz, kendimize ait olan eylem ve temsillerdir. Eğer bir kadın, "Ben sadece başımdaki örtüden ibaret değilim" diyorsa, diğerlerinin görme açısına sokmak istediği başka şeyler vardır, o örtünün görülmesini engellediğini düşündüğü. Başkalarına benzemeye zorlanmaya ya da benzerlerine kapanmaya mecbur kalmaya itiraz olarak okunabilecek bir cümle, bir hikâyesi olduğunu, seçimleri, kararları, zorlanmaları, özgürleşmeleri olduğunu bildiren bir cümle...

Bir değerler dünyasına doğar, bu dünyanın değerlerini kendi değeriniz kılar ya da başkalaşır, farklı değerlere yönelirsiniz. Değişme hakkı, bir değerler sistemini sürdürmeyi seçmeyi de iptal etmeyecek bir şekilde aslında seçme hakkıdır ama bu hak özgürlüğe işaret eden bir hak olarak an-

cak seçebilir olduğunuzda, seçme kapasitenizi icra edebilecek bir güce sahip olduğunuzda, yani bir "kendi olma" riskine atıldığınızda vardır ve gerçektir. Çağdaş dünyanın toplumsallaşma kuramının temel iddiasına, herkesin istediği biçimde ve yerde yaşamayı seçme hakkına sahip olduğu, kimsenin içine doğduğu yapı ve değerlerde kalmaya zorlanamayacağı iddiasında olan bir özgürlük tasavvuruna dayanan bir zamanın çocuklarının, bu iddiayı gerçek kılma çabalarına ne tür bedeller ödetildiğini gördüğünde, değişmemenin kutsallaştırıldığı tahakküm siyaseti de güçlenmiyor mu? Doğru, değişme hakkını icra etmek, kendin olmanın peşine düşmek bir riske de atılmaktır. Bu nedenle de olmak istediği şeye yönelme cesareti talep eder. Bu cesaretin ancak bu yönelimi haklı bulacakların varlığıyla mümkün olduğunu söylediğimize göre, değişmemeye zorlananlara "Asla yalnız yürümeyeceksin!" demek kadar güçlendirici bir çağrı olamaz. Çünkü özgürlük ancak kolektif bir ilişki, eylemlilik içinde gerçekleşir. Birimizin özgürlüğünün sadece diğerlerinin özgürlüğüyle mümkün olduğunu bildiğimizde, değişmenin/değiştirmenin, dönüşmenin/dönüştürmenin öznesi oluruz.

Hikâyenizi diğerlerinin yargısına açmak, anlatmak, sadece olan bitenin serimlenmesi değil, işte tam da özneliği açığa vuran kendi eylemi üzerine yargının da paylaşılmasıdır. Ortaklaşma, yargılar arasında bir dolayımın varlığına bağlıdır. Bu nedenle bir hikâyeyi dinlemek, kanaatler karşılaşmasıdır da. Ancak bu dolayımla diğerini görür ve tanırız. Ancak bu dolayımla farklı, başka hikâyelerin özneleri, ortak bir hikâyenin de yazarı olabilirler.

Hikâyelerin size öğrettikleri, sizi de değiştirecektir. Elinizdeki kitaptaki hikâyeler, başörtülü öğrencilerime kendi "doğrumla" yaklaştığımı, önce onlara ne istediklerini sormadığımı da öğretti. Zulme karşı çıktığımı, başlarını açmaya zorlanamayacaklarını düşünerek, tuvaletlerde başörtülerini

açıp derse girmeye çalıştıklarını her gördüğüm anda "Çıkarmayın" demekte haklı olup olmadığımı, her birinin başka hikâyesi olabileceğini, başörtülü öğrencilerimin toptan bir zulme uğramalarının benim de onları "toptan" görmeme yol açmasına izin vermiş olabileceğime dair sorularım var şimdi. Ailesiyle bölüme geldiğinde başörtülü olan bir öğrenciye daha sonra odama başörtüsüz geldiğinde "Niye açtın ki? Bizim bölümde açman gerekmez" derken acaba onun açma isteğini de engelleyip engellemediğimi düşünüyor, bir otoritenin yetki alanından çıkmışken bu kez başka bir otoritenin yargısından çekindiği için mi başını açmamıştır acaba, diyorum. Hikâyeler zihnimizi genişletir, yeni kelimeler öğretir ve yargı gücü kapasitemiz genişler. Dolayısıyla benzer temsillerin farkı görmemizi engellemesine izin vermemeliyiz.

İster Türkiye'de ister İran'da ya da başka bir yerde olsun, değişme inadını sürdüren ve değişebilmek, benzerliğe, aynılığa mahkûm kalmamak için başka bir dünya hayalini gerçek kılmaya çalışan bu kadınların hikâyeleri bana bir şey daha öğretti: Değişme hakkı, hiçbir şey için feda edilemeyecek şekilde kendi olma talebinin ifadesidir. Bu nedenle bir öğrencimden de özür dilemeliyim: 28 Şubat zamanlarında başını açmaya karar veren bir öğrencime, "Şimdi siyaseten açmamalısın" diyerek, nasıl başka bir zorlamaya onu mahkûm ettiğimi (neyse ki beni dinlememişti!) fark ettiğime göre, şimdi beni affetmesini umabilirim.

Türkiye

BÜŞRA CEBECİ

Sunuş

Son yıllarda, özellikle gençler arasında deizmin ve ateizmin yaygınlaşmasına dair tartışmalar sık sık gündeme geliyor. KONDA'nın 2008-2018 yılları arasında yaptığı "Biz kimiz? Hayat Tarzı" araştırması[1] oldukça dikkat çeken verilere sahipti. Bu veriler arasında son on yılda kendisini dindar/muhafazakâr olarak tanımlayanların oranının yüzde 25'ten yüzde 15'e düşüşü, gençlerin kendilerini çoğunlukla "modern" olarak tanımlaması, yine gençlerde oruç tutanların oranının yüzde 74'ten yüzde 58'e düşmesi, düzenli olarak namaz kılanların oranının yüzde 27'den yüzde 24'e gerilemesi, geç evlilik ve yalnız yaşayanların artması gibi veriler Türkiye'nin sıkı bir dönüşümden geçtiğini gözler önüne seriyordu.

2018'in Mart ayında, yazar İhsan Fazlıoğlu'nun bir paneldeki konuşmasıyla birlikte birden bire "başörtülü ateist kadınları" da konuşmaya başladık. Fazlıoğlu, "15 Temmuz'dan bu yana benim odama 17 tane başörtülü, deist bile değil tanrıtanımaz öğrenci gelip benimle bu konuları konuş-

1 KONDA, "2008-2018 Yaşam Tarzları Araştırması: 10 Yılda Ne Değişti?", https://interaktif.konda.com.tr/tr/HayatTarzlari2018/#7thPage/1

tular. Başörtülü, öyle geleneksel de değil, bildiğin başörtülü. Aileleri de örtülü aile. Ortak neden, sahnede dini temsil ettiğini söyleyen insanların eylemlerinin sonucudur. Mesele bu kadar ciddidir. Bu sonuçlarla yüzleşmezsek 30 yıl sonra çok farklı şeyler konuşuyor oluruz" diyordu. Açıklamaları pek çok soruyu ve tartışmayı beraberinde getirse de Fazlıoğlu, konuya dair başka bir yorum yapmadı ve tartışmalara dahil olmadı.

Bu açıklamanın üzerinden henüz bir ay bile geçmemişti ki, Konya Milli Eğitim Müdürlüğü, "Gençlik ve İnanç" adı altında bir çalıştay raporu yayımladı. İmam hatipli gençler arasında deizmin yaygınlaştığı ve eşcinselliğin normal, hatta sempatik karşılandığı gibi belirlemelerin yer aldığı bu rapor daha sonra alelacele kaldırıldı. Ancak rapor birden bire yok olsa da erişimde kaldığı kısacık sürede gençlerin dönüşümüne dair tartışmaların fitilini ateşlemeye yetti.

Başörtüsünün "mücadele" dinamiğini değiştiren dönüşüm

Türkiye'de yıllar içinde pek çok dinamiğin hızla değiştiğine şahit oluyoruz, onyıllardır hemen her açıdan tartıştığımız başörtüsü meselesi de bu dönüşümden nasibini alıyor elbette. Geçmişte ateşli eylemlerin, omuz omuza mücadelenin simgesi olan başörtüsü, bugün de bir mücadelenin orta yerinde duruyor. Fakat geçmişte bir grup kadının "Özgürlük" sloganlarının öznesi olan başörtüsü, bugün bir başka grubun prangası olarak karşımıza çıkıyor.

Öncelikle bu pranga meselesini açmakta fayda var. Zira başörtüsü yalnızca başını istemeyerek örten kadının değil, inandığı, sevdiği, benimsediği için başını örten kadının da prangası haline geliyor. Başörtülü kadının bugün okula başörtüsüyle girememek gibi bir sorunu yok. Fakat başörtülü

kadın bulunduğu mekânlardan gezdiği insanlara, içtiği sigaradan kıyafetinin kesimine kadar herkese açıklama yapmak zorunda bırakılıyor. Muhafazakâr iktidarı desteklememesi tuhaf karşılanıyor, eylemlerde görünmesi abes duruyor, alkollü bir mekânda oturduysa derhal fotoğrafı çekilip sosyal medyada paylaşılabiliyor. AKP iktidarı döneminde okulunu okuyabilen, mesleğini eline alabilen başörtülü kadının yeni prangası bireyselliğinin yok sayılması oluyor.

Başörtüsünün bir pranga haline geldiği diğer grup ise başörtüsünü istemeye istemeye takan kadınlar. Zamanında ister kendi tercihiyle olsun, ister ailesinin zoruyla olsun bir kadının bir defa kapandıktan sonra başörtüsünü çıkarması tuhaf karşılanan bir durumdu. Başörtüsünü çıkarmış bir kadın da bundan birkaç sene öncesine kadar yakın çevresinin dedikodu malzemesinden başka bir şey değildi. Günümüzde ise başörtüsünü çıkarmak hem bir mücadele biçimi hem de başlı başına bir mücadele sebebi olarak karşımıza çıkıyor.

* * *

Bu konuyla ilgili çalışmaya başladığımda yalnızca iki aylık gazeteciydim ve konuştuğum kadınların bana güvenmesini sağlayacak ne adım ne de çalışmalarım vardı. Bana güvenmelerini sağlayacak tek şey, onlarla benzer süreçleri yaşamış bir kadın olmamdı. Endişelerini, gizlenme çabalarını, yalnızlaşmalarını, çekinmelerini, kısacası onlara ait pek çok duyguyu anlıyordum. Bu sebeptendir ki, görüşmelerimiz çoğunlukla karşılıklı ağlaşmalarla ve kahkahalarla geçti.

Her birinin kimliğinin gizli tutulmasıyla ilgili farklı endişesi vardı. "Bu kadınlar katil mi? Neden kimliklerinin gizliliği bu kadar önemli?" denilebilir. Nitekim her bir hikâyeyi okuduğunuzda bu soruyu aklınızda tutmanızı isteyeceğim. Zira katil olsalar kimliklerinin ortaya çıkmasından bu kadar endişe duymazlardı belki de! Söyleşi yaptığım bir kadı-

nın beni arayıp, "Çocuklarımı hafta sonu görebildiğimi yazmışsın, beni oradan bulurlar" demesini hiç unutmayacağım örneğin.

2018'in Şubat ayında Bianet için hazırladığım, Çiçek Tahaoğlu'nun da editörlüğünü üstlendiği "Başörtüsü Mücadelesinin Değişen Yolculuğu" adlı yazı dizisine[2] başlarken, Türkiye'de başörtüsünü çıkaran kadınların var olduğundan ve bu kadınların yaşadığı zorlu süreçlerden haberdardım fakat bunun ne kadar büyük bir kitlenin sorunu olduğunu tahmin edemezdim. Bu konu üzerine akademik çalışmalar yapılmadıkça halen kesin bir şey söyleyemeyiz fakat aradan geçen bunca zamanda sosyal medya hesaplarımdaki mesaj kutularımın ve mail kutumun hiçbir zaman boş kalmadığını da belirtmeliyim.

O günden bugüne arkası kesilmeyen bu mesajlarla pek çok kadın kendi sürecini benimle paylaştı. Kimisi sadece içini dökmek istediğini söyledi, kimisi ailesini nasıl ikna edeceğine dair benden öneri istedi, kimisi de kendisi gibi kadınların var olduğunu görmenin onu ne kadar güçlü kıldığını anlattı.

Birbirini bulan kadınlar, bir bir gün yüzüne çıkan hikâyeler: Yalnız Yürümeyeceksin

Başörtüsünü çıkarma korkusunun arkasındaki en büyük sebeplerden biri şüphesiz ki, yalnızlık hissi. Bu kadınların çoğu genç yaşta ve her biri dindar/muhafazakâr ailelerde büyümüş, dolayısıyla başörtüleriyle bir nevi ailelerinin dindarlığını da temsil ediyorlar. Başörtülerini çıkarma kararları da kendi başlarına kolayca alabilecekleri bir karar olmuyor haliyle.

2 "Başörtüsü Mücadelesinin Değişen Yolculuğu", https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/193792-basortusu-mucadelesinin-degisen-yolculugu

Bu anlamda kadınlar, ilk etapta kendilerine karşı bir kavga veriyorlar, çünkü başörtülerini çıkarmalarıyla birlikte en başta aileleri olmak üzere, çevrelerindeki pek çok kişiden tepki alacaklar. Bu tepkileri göğüsleyip göğüsleyemeyeceklerinin, bu kararın böyle bir mücadeleye girmeye değip değmeyeceğinin hesabını yapıyorlar. Yalnızlaşma tam da bu noktada kendisini gösteriyor. Kararı bir şekilde ailelerine açtıklarında birçok kadının sert tepkiyle karşılaştığını, bu sebepten de sindiğini ya da kararını erteleme yoluna gittiğini görüyoruz. Bana gelen mesajların anlamı da burada yatıyor. Kadınlar, kendileriyle benzer süreçleri yaşamış kadınların hikâyelerini merak ediyorlar, çünkü o hikâyelerde onlara yol gösterecek detaylar var, çünkü o hikâyeler kadınları yalnızlıktan kurtarıyor, bu süreci yaşayan başka kadınların varlığı onlara güç veriyor. Aslında bu mesajların altında belki de tek bir sebep yatıyor: Dayanışma ihtiyacı.

Kadınların hikâyeleri gün yüzüne çıktıkça, onlar da birbirlerini buldular, dayanıştılar, ne kadar benzer ya da farklı süreçten geçtiklerini konuşmaya başladılar. Kadınlar, bu kararlarından utanmayı bıraktıkça hikâyelerini sandıklardan çıkarmaya ve bir bir paylaşmaya başladılar. Bu noktada, başörtüsünü çıkarmak isteyen fakat ailesini ikna edemediği için ikili hayat yaşayan bir kadının kurduğu, diğer kadınların desteğiyle de hayata geçirilen "Yalnız Yürümeyeceksin" adındaki bir blog,[3] kadınların hikâyeleri için bulunmaz bir mecra oldu.

Sosyal medya linçini bölüşmek: #10YearsChallenge

"Başörtüsü Mücadelesinin Değişen Yolculuğu" adlı yazı dizisi için konuştuğum kadınların tanınmaktan ne kadar çekindiğinden bahsetmiştim. Fakat oradaki hikâyeler pek çok

3 https://yalnizyurumeyeceksin.com/

kadını cesaretlendirdi, güç ve ilham verdi. Yazı dizisinin yayımlanmasından bir yıl sonra ise bir sosyal medya akımı, başörtüsünü çıkaran kadınların kendilerini gösterdiği bir eylem biçimine dönüştü. İnsanlar, 10 yıl önceki fotoğraflarıyla 10 yıl sonraki fotoğraflarını #10YearsChallenge etiketiyle paylaşırken birden bire aynı etiketle başörtülü ve başörtüsüz fotoğraflarını paylaşan kadınlar belirdi. Kadınların çoğu bu fotoğraflarını özgürlük vurgusuyla paylaşıyordu. Bir süre sonra "Linç edileceğimi biliyorum ama işte benim dönüşümüm" gibi vurgularla paylaşılan fotoğraflar görmeye başladık. Bir kadın başörtülü ve başörtüsüz fotoğrafını paylaştı, tepki gördü, hakarete maruz kaldı. İkinci, üçüncü, dördüncü kadın gecikmedi, ellinci, altmışıncı kadın "Ben de buradayım" dedi... Kadınlar bir nevi kız kardeşlerini yalnız bırakmadı, onun sosyal medya linçini, ona edilen hakaretleri bölüştüler.

Bu #10YearsChallenge akımıyla iyiden iyiye görünür olan kadınlarla birlikte bir tartışma daha alevlenmiş oldu. Her yaştan kadının katıldığı bu akım, sosyal medyanın ardından medyaya, gazetedeki köşe yazılarına taşındı. Bu noktadan sonra komplo teorileri kaçınılmazdı ve öyle de oldu. Gazeteci Mine Kırıkkanat, sosyal medya hesabından takipçilerine, başörtülerini çıkaran kadınlara dikkat edilmesi gerektiğini söyleyerek, kadınların bu eyleminin Fethullahçıların ya da Adnan Oktar cemaatinin bir planı olabileceğini duyurdu. Bu uyarı, hızla yayıldı. Kadınların fotoğraflarına "FETÖ'cü" yorumları gelmeye başladı ve hakaretler bu doğrultuda ilerledi. O dönem söyleşi verdiğim birkaç haber sitesinin paylaşımlarına benim için de "FETÖ'cü" ve "FETÖ'cülerin avukatı" yorumlarının geldiğini hatırlıyorum. Böylelikle, bu hoşa gitmeyen eylem akla gelebilecek ilk yafta ile şeytanlaştırılmaya çalışıldı; halihazırda örgütsüz, güçsüz, ne kadar bir kitleyi temsil ettiği bile belli olmayan bu grup, bir de Fethul-

lahçı ya da Adnan Oktar cemaatinin bir parçası olmakla suçlandı ve hedef haline geldi.

Peki, bu kadınlar kim? Kitabın bu bölümünde, Türkiye'de başörtüsünü çıkaran kadınların hikâyelerini, yaşadıkları süreçleri, bu zorlu süreci nasıl aştıklarını ya da neden aşamadıklarını işleyeceğiz.

Her bir hikâyede kullanılan ismin, kadınların anonim kalmak istemesi sebebiyle değiştirildiği aklınızda bulunsun. Başta belirttiğim soruyu unutmadan, kitaba her hikâyenin ardından kendinize bu soruyu tekrar sorarak devam etmenizde fayda var: "Bu kadınlar katil mi? Neden kimliklerinin ortaya çıkmasından bu kadar çekiniyorlar?"

Baba Dini mi, Koca Dini mi? Size Ne Lazımdı?

Derya, 22 yaşında bir üniversite öğrencisi. Bu genç yaşına ağır travmaları, zorlu bir mücadeleyi sıkıştıran Derya'nın üç yıllık evliliği yeni bitmiş. Derya'nın genç yaşta yaptığı evlilik onun için "Baba dininden kaçarken, koca dinine yakalanmak" olmuş.

Derya, çocukluğundan beri babasının dayattığı yaşam tarzına sıkışıp kalmış; bu yüzden pek çok kez psikolojik ve fiziksel şiddet gören kadınlardan biri. Babasının dayatmalarından uzaklaşmaya çalışırken, mecbur kaldığı bir evlilik yapmış ve bu defa da eski eşinin ve onun ailesinin radikal İslâmcı hayatına ayak uydurmak zorunda kalmış.

Türkiye'deki kadınlara devlet eliyle uygulanan bir başörtüsü ya da dinin gereklerini yerine getirme zorunluluğu olmasa da bu kadınlara devletten daha yakın olan baskı mekanizmaları var. Bu mekanizmalara karşı verilen savaş da devletin baskı aygıtlarına verilen savaştan daha kolay değil.

Derya'yı dinlerken ben ne hissettiysem, bu hikâyeyi okuyanların da aynı şeyleri hissetmesi için hikâyeye müdahale etmeyecek, Derya'yı, Derya'ya anlattıracağım.

* * *

"AVM'ye gitmek için örtündüm"

Beş çocuklu bir ailenin en büyük çocuğu olarak dünyaya geldim. Çocukluğum akrabalarımızın içinde geçti diyebilirim. Pek çok akrabamızın olduğu bir mahallede, kuzenlerimle büyüdüm. Muhafazakâr, geniş bir ailem vardı. Muhafazakârlığın yanında, gelenek ve göreneklerine de bağlı bir aileydik. Çok içime kapanık bir çocuktum, kardeşlerim de zaten peş peşe doğdu. Belki bundandır bilmiyorum ama ben hep içine kapanık bir çocuktum. İlkokul dördüncü-beşinci sınıfa gidene kadar arkadaşım bile yoktu, evde de çok rahat hissetmiyordum. Yani sofrada ekmeğim bitse "Anne ekmeği uzatır mısın?" diyemiyordum. Babam, bu içine kapanıklığım konusunda hep şikâyetçiydi, bu sebepten bana hep kızar, "Biraz konuş, kendini ezdirme" derdi.

Babam kendimi ezdirmemden ziyade hiç arkadaşımın olmamasına kızıyordu aslında, insanlarla konuşmadığım için kızıyordu bana. Eminim ki, arkadaşım olsa, onun için de kızardı. Mevcut duruma karşı çıkmayı severdi.

13 yaşındayken bir gün amcamlar bize geldi. Amcam, amcamın çocukları falan bizim evin salonunda oturuyorlardı, onlara tatlı ikram ettim. Amcamın oğlu birden, bana bakarak ama neredeyse bütün vücudumu süzerek, "E, sen ne zaman kapanacaksın?" dedi. Ben kalakalmıştım ama bunu duyduğunda asıl babamın suratı çok değişti, bozulmuştu. Odama gittiğimde aynadaki yansımama baktım, gerçekten de büyüyordum, gelişiyordum. Aynadaki yansımam, amcamın oğlunun bakışından bir kez daha rahatsız olmama yol açtı. O günün ardından da babamın kapanmam konusundaki baskıları başladı.

Babam başörtüsü örtmemi ilk kez istediğinde bunu istemediğimi söyledim. Bunun sebebi okulumun olmasıydı. Örtünsem bile okulda açacaktım nasıl olsa. "Okul bitsin, o zaman kapanayım" diyerek geçiştirmeye çalıştım ama babam ikna olmadı. Yaklaşık iki hafta boyunca başörtüsü örtmediğim için beni dışarı yollamadı. Eve hapsedilmiş de değildim tabii. "Çıkabilirsin ama başörtünü takıp çıkabilirsin" diyordu. Daha sonra bir gün eve kuzenlerim geldi, alışveriş merkezine gitmek için beni çağırıyorlardı. Babamın, başörtüsü örtmeden çıkmama izin vermediğini söyledim. Onlar da, "Şimdi olmasa da daha sonra takacaksın nasıl olsa" diyerek beni ikna etmeye çalıştılar ve başardılar da. Dolayısıyla aslında sadece alışveriş merkezine gitmek için tesettüre girmiş oldum. O gün ilk kez başörtülü bir şekilde dışarı çıktığımda sürekli kendimi inceledim, herkes bana bakıyormuş gibi hissediyordum, gerçekten çok garipti.

Okulda benim gibi başörtülü kızlar vardı, okulun kapısında başörtümüzü çıkarıyorduk ve okula başörtüsüz giriyorduk. Bu durum, o yaşımda bile çok saçma geliyordu bana. Başımı örtmek istemiyordum. Bazen başımı açacağımı söylüyordum ama babam o zaman evden çıkmama izin vermiyordu ve okula gitmek için yine başörtüsü örtmek zorunda kalıyordum.

Örtünmeye başladıktan sonra arkadaş ortamım da değişti, önceden görüştüğüm arkadaşlarımla artık görüşmemem gerekiyormuş gibi hissediyordum. Üstelik asosyalliğim ve içine kapanıklığım ilkokul dördüncü, beşinci sınıftan sonra kırılmıştı; arkadaşlarım vardı, halk oyunlarına gidiyorduk, basket oynamaya gidiyorduk onlarla. Hiç unutmuyorum, halk oyunları hocam beni başörtülü gördüğünde âdeta bakışarak anlaşmıştık. Sanki bana, "Anlaşıldı, sen artık gelmeyeceksin" der gibi bakmıştı, ben de ona bakışlarımla "Evet, gelmeyeceğim" diyordum.

Yeni arkadaşlarım, okul kapısında başörtümü birlikte çıkarıp taktığım kızlar oldu. Okul kapısında tanışıp "Evet, biz benziyoruz" diyerek arkadaş olmuştuk sanki. Kendimi diğer arkadaşlarımın arasında dışlanmış hissediyordum ama kendi kendimi onlardan uzaklaştırdığımı, aslında kendi kendimi dışladığımı da biliyordum.

"Babam beni döverken şunları tekrar ettiriyordu: 'Bir daha okula gitmek istemeyeceğim'"

Yaz tatillerinde yatılı Kuran kurslarına gidiyordum. Sekizinci sınıf bittiğinde ailem liseye gitmem konusunda pek gönüllü değildi. "İmam hatip lisesine gideceğim" diyerek ikna ettim onları. Lisedeki ilk senenin bitmesine az bir vakit kalmıştı ve sınıftan arkadaşlarla okulu asıp birlikte yemeğe gitmiştik.

Bundan ailemin haberi olmuş. Eve döndüğümde, "Okula gitmemişsin, nereye gittin?" gibi sorular sormaya başladılar. Hiç unutmuyorum, annem koridorda duruyordu, ona bakarken görmemişim meğer babamın elinde kemer varmış. Okula gitmediğim için o kemerle dövdü beni ve döverken de şöyle söz verdirdi: "Bir daha okula gitmeyeceğim, bir daha okula gitmek istemeyeceğim."

Babam bana vuruyor, bir yandan da bunları söyletiyordu. Ben de canım acıdığı için mecburen ne isterse söylüyordum. Orada bunun sözünü almış oldu, artık okula gitmeyecektim, okula gitmek istemeyecektim. Annem, bunlar olurken hep koridorda durdu, hiç müdahale etmedi.

Babam artık vurmasın diye koltuğun arkasına geçmiştim, babam ise koltuğa çıkıp tepemden vurmaya devam ediyor ve hâlâ "Bir daha okula gitmeyeceksin, sen hakkını kaybettin" diye bağırıyordu. Aslında her şey başından beri bunun içindi: Ben bir şey yapacaktım, o da onu bahane

ederek beni okula göndermeyecekti. Sonunda bir yemeğe giderek beklediğini vermiştim ona. O andan sonra bir daha okula gitmedim zaten. Daha sonra yaz geldi ve ben yine yatılı Kuran kursuna gittim. Yaz kursu bittikten sonra kışın Kuran kursuna devam etmemi istediler, liseyi açıktan okumaya başlayarak kışları da Kuran kursuna devam ettim ve ailemin çok istediği hafızlığa çalışmaya başladım.

Gittiğim, yarı Diyanet'e, yarı dinî bir cemaate bağlı bir kurstu. Hafızlık yapmayı istemiyordum ama kursta olmak, evde olmaktan daha iyi geliyordu. Öte yandan kursta da mutlu değildim. Yatılı Kuran kursu ortamı, en azından benim bulunduğum kursun ortamı, çok katı ve kuralcıydı. Gece yatarken giydiğimiz kıyafetleri bile onların istediği şekilde giymek zorundaydık, onların istediği uzunlukta elbiseler giyiyorduk. Oradakilere ayak uyduramıyordum. Bu şekilde altı-yedi ay boyunca gayet uslu biçimde kursa devam ettim. Ancak zaman ilerledikçe bunalımım arttı: Orada hiç arkadaşım yoktu, kurs bunaltıcıydı, evdeyse zaten bir baskı ortamı vardı ve bu ikisi arasında sıkışıp kalmıştım. Hafta içi tüm günler kursa devam ediyor, hafta sonlarını evde geçiriyordum. Derken sık sık kurstan kaçmaya başladım. Hafta başında evden kursa diye çıkıp kendi kendime sokaklarda geziyordum. Bir noktadan sonra babam bunu da öğrendi tabii. Bu defa şiddet uygulamadı ama uyardı. O uyardıkça ben kaçmaya devam ettim, sanki artık bir şey olsun istiyordum.

Okula gitmek istiyor ama bunu söyleyemiyordum. Bir pazartesi sabahı yine evden kursa diye çıkıp, biraz gezindim, kursa geç geldim. Bir hocam vardı, kursun bahçesinde onunla karşılaştık. Bana, "Sen uyuşturucu mu kullanıyorsun? Yüzün çökmüş, tanıyamadım seni" dedi. Onunla bahçede oturduk biraz. Bana sorular soruyor, benimle dertleşmeye çalışıyordu. Onlardan o kadar nefret ediyordum ve

onlar da bunu o kadar iyi biliyorlardı ki, benimle iletişim kurma çabaları her defasında sonuçsuz kalıyordu. O gün bahçede hocam, "Sen matematik, edebiyat gibi dersler almak isterken gelip burada Allah'ın kitabını öğreniyorsun, aslında senin yaptığın daha sevap" dedi. Bu da kendince bir teselli konuşmasıydı. Hemen ardından da benim yanımda babamı aradı ve "Kızınız kursta zorlanıyor, biraz ara vermesi kendisi için iyi olabilir" dedi. Babamın bu teklifi kabul etmesini çok isterdim tabii ama kabul etmedi.

Bir sonraki gün yine kurstan kaçtım. Gidiyorum ama nereye gittiğim belli değil: Parklarda falan oturuyorum, akşama doğru tekrar kursa geliyorum, hocalarım bağırıyor çağırıyor, onlar da benden bıkmış durumdalar zaten... Bu şekilde iki yıl boyunca kursa devam ettim. Bu iki yıl boyunca ailemi de, kurstakileri de o kadar bezdirdim ki, hafızlığı da yarın bırakarak kursu gitmeyi kestim. Dediğim gibi kursa başladıktan altı ay sonra bıkmıştım zaten ve o altıncı aydan itibaren hem kurstakilere hem de babama bu kursu ne kadar istemediğimi sürekli anlatmaya çalıştım. Babamın bunu kabullenmesi ise iki yıl sürdü.

"13 yaşından beri bir şeyleri düzeltmeye uğraşıyorum ama hep kötü şeyler oluyor"

Kursu bırakmıştım ama evde olabildiğince az vakit geçirmek istiyordum. Bunun için babama sunacağım bir alternatifim de vardı. Yine böyle muhafazakâr bir derneğin İngilizce-Arapça kursundan haberdar olmuştum, babama dil öğrenmek için bu kursa gitmek istediğimi söyledim. Halbuki dil öğrenmek de istemiyordum. Sadece yatılı hafızlık kursundan kurtulmak istiyordum. Ama bir yandan da tüm günümü evde geçirmek zorunda olmak istemiyordum. Kurs bana bunu sağlayacaktı, bu dil kursuna tamamen bu sebep-

ten gitmek istemiştim. Bu çok acı bir şey tabii, insan neden ailesinin evine gitmek istemez ki?

Annenin, babanın yanına neden gitmek istemeyesin? İstemiyordum, çünkü liseden alınma sebebim olan dayak, beni bambaşka biri yaptı. O ana kadar babamla hiç o kadar burun buruna gelmemiştik. O zamana kadar babamın bana karşı bir zaafı olduğunu, beni çok sevdiğini düşünürdüm. Ama o dayaktan sonra bir daha eve gitmeyi hiç istemedim. Bu sebepten de bu İngilizce-Arapça kursu için babamı ikna ettim. Zaten muhafazakâr bir dernekti, öte yandan İngilizcenin yanı sıra Arapça da öğretiyorlardı, babamın ikna olması bu sebepten çok da zor olmadı.

Böylelikle kursa başladım fakat kurs evden uzakta olduğu için kurstan başka arkadaşlarımın da olduğu bir öğrenci evine yerleştim. Kendime sürekli bu defa hata yapmamam gerektiğini hatırlatıyordum. Çünkü benim için tam da işler rayına girmiş gibiydi; aile evinde değildim, Kuran kursunda değildim, kaldığım evde arkadaşlarım da vardı. Babam bu öğrenci evi fikrine de çok sıcak bakmamıştı aslında, başta evden gidip gelmemi istemişti ama kurs gerçekten uzak olduğu için ikna olmuştu. İkna olmuştu ama lisedeyken yaptığı konuşmayı benimle tekrar yapmayı da ihmal etmedi: "Bir hatana bakar..."

Bu arada, şunu söyleyeyim, babam ciddi anlamda kıskanç bir adamdır. Oturduğumuz öğrenci evinin mahallesinde öyle bir teşkilat kurmuş ki, bakkala, sucuya falan fotoğrafımı verip, "Yanında birini görürseniz haber edin" demiş. Evet, kurstan çoğu kez kaçmıştım, kursa gitmemek için elimden geleni yapmış, bu anlamda epey zorluk çıkarmıştım ama hiç erkek arkadaşım da olmamıştı. Babamın sanki sadece bundan korkuyor gibi davranmasını anlamıyordum. Babamın bu anlamdaki güvensizliğini hiçbir zaman da anlamadım zaten.

Kursa başlayalı dört ay olmuştu ve her şey çok güzel gidiyordu. Evde yemekleri sırayla yapıyorduk. Bir gün yemek yapma sırası bana geldi fakat o gün sınavım olduğu için yemek hazırlayamamıştım. Zaten sınavım da çok kötü geçmişti ve moralim çok bozuktu. Kızlar geldiğinde yemek yapamadığım için onlara dışarıda yemek ısmarlamayı teklif ettim. Böylelikle hep beraber bir yere gidip yemek yedik. Yemekteyken karşı masada oturan bir erkek grubunun muhabbeti kızlar arasında dönüyordu ama ben tam kafamı verebilmiş değildim. Sınavım kötü geçmişti ve babamın bunu bahane ederek beni kurstan almasından korkuyordum. Muhabbete daha fazla dahil olamayınca kalkıp eve gittim. Eve vardığımda arkadaşlarımdan biri beni aradı ve karşı masada oturan çocuklardan birinin benden hoşlandığını, numaramı istediğini söyledi. Kabul etmedim. Ancak masada oturan başka bir arkadaşım kendi sosyal medya hesabını verdiği için çocuk beni daha sonra onun üzerinden buldu ve bir gün bana çok uzun bir mesaj gönderdi. Özetle beni beğendiğini ve görüşmek istediğini söylüyordu. Şiddetle reddettim, çünkü babamdan gerçekten çok korkuyordum ve ilk kez işler yolunda gidiyorken bu fırsatı da kaçırmak istemiyordum. O ısrarcı oldukça, ben de ısrarla reddetmeye devam ediyor, bir yandan da babamın bu duruma tepkisinin sert olacağını anlatmaya çalışıyordum. Bir akşam ev arkadaşlarım kütüphanedeyken tekrar mesaj attı ve son bir kez fakat bu sefer yüz yüze konuşmak istediğini, ondan sonra beni bir daha rahatsız etmeyeceğini söyledi. Kabul ettim. Bir kere daha istemediğimi, ailemin bu durumu öğrenmesi durumunda başımın belaya gireceğini söyleyerek eve döndüm. Ancak evin kapısında anahtarımı yanıma almadığımı fark edince kızlardan birini aramak zorunda kaldım. Arkadaşım kütüphaneden gelip kapıyı açtı ve bu saatte nerede olduğumu sordu. Babam, onları o kadar tembihlemişti ki, onlar da

beni kontrol etmeyi görev biliyorlardı sanki. "Ali, son kez konuşmak istedi. Son kez istemediğimi söyledim" dedim.

O gecenin sabahı ailemin evine gittim. Hep birlikte otururken babamın telefonu çaldı. Bir sorun olduğu belliydi, çünkü çok sinirlenmişti. Telefonu kapatıp dışarıya çıktı. Biraz sonra annemi arayıp "Bütün perdeleri kapat, bir ip ve sandalye hazırla, bu sefer dövmekle kalmayacağım, onu öldürmeye geliyorum" dedi.

Annem çok korkak bir kadındır; hem dedem, hem amcamlar, hem de babam çok bastırmış, çok korkutmuş onu. Panik anlarında hiçbir şey yapamaz. İşte tam da öyle bir andı. Annem kaskatı kesilmişti, mosmor olmuş bir şekilde "Sen ne yaptın?" diye sordu. Babamın akşamki meseleyi öğrendiğini tahmin ettim ama buna neden kızmış olabileceğini anlamadım. Anneme olayı anlattım, çocuğun beni rahatsız ettiğini, benimse istemediğimi söyledim. Dayımı aradık, hemen gelmesini istedik. Şanslıydık ki, dayım babamdan önce geldi. Onun hemen ardından da babam. Dayımla babam tartışmaya başlayıp birbirlerine girdiler ve sonuçta dayım bir şekilde beni evden çıkarıp onlara götürdü.

Dayımlarda iki haftaya yakın kaldım ve babamın sinirinin geçmesini bekledim. Tabii benim kurs da yalan olmuştu artık. Üstelik babam telefonumu elimden aldığı için telefonum da evde kalmıştı. Eve döndüğümde kimsenin benimle konuşmadığını gördüm. Evdekilerin benimle konuşması yasaktı, camdan bile bakamıyordum, evdeki kimse benimle aynı sofraya bile oturmuyordu. Kimseyle konuşmadığım bu süreçte kitap okumak istiyordum ama okuduğum kitaplara bile karışıyorlardı. Bu böyle dokuz ay sürdü. Kendime artık "Senin hayatın bitti" diyordum. Ben 13-14 yaşımdan beri sürekli bir şeyleri düzeltmek için çabalıyorum ama her seferinde kötü bir şeyler oluyor ve bu noktaya geliyoruz... Babam bana öfkeliydi ama ben de babama öfkeliydim.

Tüm bu olayların neden yaşandığını bilmiyordum ama tahmin etmek de çok zor değildi. Muhtemelen ev arkadaşlarımdan biri babamı arayarak benim gece bir erkekle buluştuğumu söylemişti, hangi arkadaşımın olduğunu da yine tahmin ediyorum. Zaten ben eve kapatıldıktan sonra bana her yerden ulaşmaya çalışmış. Muhtemelen o da babamın bu kadar sert bir tepki vereceğini bilmiyordu, ki bu olaydan sonra annemi de, babamı da arayarak durumu düzeltmeye çalışmış ama o saatten sonra artık düzeltilebilecek bir şey yoktu.

"Onların canını yakmak için evlendim"

Bana o süreçte ulaşmaya çalışan diğer bir kişi de evde kapalı olmama yol açan Ali'ydi. Ona defalarca anlatmama, işlerin bu noktaya gelebileceğini defalarca söylememe rağmen beni ciddiye almamıştı. Ali, kardeşimin sosyal medya hesabına ulaşmış, beni merak ettiğine dair mesajlar atıyormuş. Her mesaj attığında da kız kardeşim bana haber veriyordu. Uzun bir süre ona cevap vermedim ancak mesajların ardı arkası kesilmeyince konuştum. Benden defalarca özür diledi. Bu şekilde üç veya dört defa konuştuk. Son konuşmamızda bana beni kaçırabileceğini, evlenebileceğimizi söyledi. O zamanki psikolojimle kabul ettim. Asıl sebep aslında babama duyduğum öfkeydi; canımı o kadar yakmıştı ki, ben de onun canını yakmak istiyordum. Ama tabii bir yandan da Ali'yi hiç tanımıyordum aslında. Böylelikle Ali ile evlenmek üzere evden kaçtım. Yani aslında bir anlamda ailemin baskısı, hiç tanımadığım biriyle hatta beni taciz eden biriyle evlenmeme sebep oldu. Bu evlilik beni daha mutlu kılmadı elbette.

Dediğim gibi evden kaçtım, Ali ile birlikte başka bir şehre, onun ailesinin yanına taşındık. Bunlar olurken 17 yaşındaydım. Orada beni bekleyen hayattan habersizdim. Gitti-

ğimde başta tanıdık bir ortam gibi geldi. Onun ailesi de benim ailem gibi, muhafazakâr oldukları her hallerinden belli olan bir aileydi. Öte yandan bir şeyler biraz tuhaftı, mesela bir türlü imam nikahı yapmıyorlardı. Daha sonra dediler ki, "Bizim bir cemaatimiz var, o cemaatin de senden bazı beklentileri var. Sen ancak o beklentileri karşılayabiliyorsan nikah kıyabiliriz." Bunun ne demek olduğunu eşime sordum, bana kendisinin onlar gibi olmadığını fakat nikah kıymak ve bir süre ailesinden para yardımı alabilmek için bunları yapmam gerektiğini söyledi.

Ben yıllardır Kuran kurslarında eğitim görmüş, zaten dindar bir ailede büyümüş biriydim ama Ali'nin ailesindeki İslâm'la ilk kez karşılaşıyordum. Örneğin, ben kendimi Müslüman sanıyordum ama o eve gittiğimde Müslüman olmak için sınavlara tâbi tutuldum ve ancak bir ayda onlar gibi bir Müslüman olabildim! Her gün bilgisayarı açıyor, 10-15 civarında kadının bana yönelttiği soruları cevaplamaya çalışıyordum. Dinî bilgime çok güvenirdim ama hiç duymadığım sorularla karşılaşıyordum. Örneğin bir defa şöyle bir soru sormuşlardı: "Gerçekten Allah'ın eli var mıdır?" Bu soruya çok şaşırmıştım ama bildiğim ayetler üzerinden yorumlamaya çalışmıştım. Kadınlardan biri, "Zaten bu soruyu yanıtlayabileceğini sanmıyordum. Bu soruyu ancak çok büyük âlimler cevaplayabilir. Senin yorum bile yapmaman gerekirdi" dedi. Yorum yapmayacağım soruyu neden sorduklarını merak ettim, meğer bu soruların cevabını bilip üzerine düşünmemem, yorum yapmamam gerekiyormuş!

Kayınvalidemin bir dosyası vardı, oradaki soruları ve cevapları ezberlemeye başladım. Ailedeki diğer gelinlere sorulmuş sorulardı bunlar. Bir nevi daha önce çıkmış sınav sorularını bulmuştum. Yaklaşık üç hafta boyunca, haftada üç-dört defa bu sınavlara girdim. İnternet ortamındaki sınavlar gündüz oluyordu. Akşam ise cemaat toplanıyor, be-

nim gibi "Müslüman olma adayları" da o toplantıda yer alıyor ve benim o gün hangi sorulara yanlış cevap verdiğimin kritiği yapılıyordu. Bu süreç Müslüman olmaktan ziyade aileden biri olmak, yani cemaatin bir parçası olmak içindi elbette. Çok korkmuştum ama artık ailemin evine de dönemezdim, onlar gibi davranmaktan başka çarem yoktu.

Sonunda, haftalar sonra Müslüman olmayı başardım ve nikahımız kıyıldı! Söylediklerine göre benim Müslüman olma sürecim kısa bile sürmüş. Öte yandan ailesi ve cemaati, beni kaçırdığı için Ali'yi cemaatten attı. Çünkü dediklerine göre dışarıdan gelen bir yabancı olarak ben "ajan" da olabilirmişim. Zaten o sebepten, eve ilk geldiğimde iki hafta boyunca kimse bana gerçek ismini söylememişti.

"Eşim alkol alıyor, gece kulüplerinde eğlenebiliyor fakat benim kardeşime sarılmam günah!"

Eşim, cemaatten atıldığı için onlara öfkeliydi, "Beni attılar madem, neden seni sınava tâbi tutuyorlar?" diyordu. Aslında Ali, o dönemlerde gerçekten iyiydi. Zaten ben de Ali'den değil, ailesinden gördüğüm baskıyla bu sınavlara giriyordum. Maddi durumları biraz düzeltip kendi düzenimizi kurma gibi planlarımız vardı. Nitekim bir süre sonra ayrı eve çıktık, düğün yaptık. Düğün de çok tuhaftı; mesela cemaatlerine göre gelinlik giyilmiyordu, o yüzden düğün için bir elbise diktirmiştim.

O dönem çok kötü durumdaydım, aklım sürekli ailemdeydi ve sürekli hastaydım. Bir yandan da müthiş bir korku duyuyordum; onlardan da, hayatımı bu ortamın içerisinde geçirmekten de korkuyordum. Ama şöyle bir karşılaştırma da yapmam gerekirse, bu kadar tehlikeli insanlarla bir arada olmak mı daha kötüydü, yoksa babamın benimle aynı sofraya bile oturmadığı zamanlar mı? Babamın be-

nimle sofrayı paylaşmadığı dönem çok daha ağırdı benim için doğrusu.

Neyse, biz bir şekilde düğünü yaptık. Benim içimde şu rahatlık vardı: En azından Ali onlar gibi değil. Ancak ayrı eve çıktığımızda anladım ki, Ali de onlar gibiydi. Sırf onu cemaatten attıkları için onlara karşı çıkıyordu.

Üç yıl boyunca onlardanmış gibi davranmak zorunda kaldım, bunun için üzgünüm ama bunu yapmak zorundaydım. Cemaat üyelerinden tutun, başları olan "emir"e kadar herkes de onlardan olduğuma inanmıştı. Ama ben çok yorulmuştum. Sürekli olmadığım biri gibi davranıyordum. Öte yandan zaten eşimden soğumuştum, ondan nefret eder hale gelmiştim. Beni sürekli baskı altında tutar, kıskanır, dışarı yollamazdı. Kendisi deli gibi eğlenirken, benim sürekli evde oturup, ev işleriyle ilgilenmemi beklerdi.

Ali bana karşı tutumunda da, ailesinin yanında da radikal bir Müslüman gibiydi. Kendi bireysel alanında ise seküler bir hayat yaşıyordu. Alkol alıyordu, gece kulüplerinde eğleniyordu ama bana cemaatin ritüellerine uymam için baskı yapıyordu. Mesela Avrupa'ya gitmiştik birlikte, beni otel odasına kilitleyip kendisi çıplaklar sahilinde yüzmüştü. Bu din, ona değil sadece bana indirilmiş gibiydi. O, ailesine hissettirmeden her şeyi yapıyor, benim ise kardeşlerimle konuştuğumda onları sevdiğimi söylememe bile kızıyordu. Çünkü ona göre benim kardeşlerim kâfirdi ve benim onlara sevgi sözcükleri söylemem dinden çıkma sebebiydi. Bir gün ona bu çelişkiden bahsettim: "Sen alkol alıyorsun, eğleniyorsun da benim kardeşlerime, anneme sevgi belirten şeyler söylemem, sarılmam mı beni dinden çıkarıyor?" Verdiği cevap o kadar düşünülmüş bir cevaptı ki: "Benim alkol almam veya arkadaşlarımla eğlenmem nefsime yenik düşmemden, şeytana uymamdan dolayı ve ben bunlar için tövbe ediyorum. Ama senin kardeşine sarılman

imanınla ilgili. Ben tövbe ediyorum hadi, ya sen ne yapıyorsun? Bu sevgiyi atamıyorsun içinden."

Evliliğimizin ilk iki yılında eşimi değiştirmek için çok çabaladım. Onu değiştirmek, ufkunu açmak, başka bir hayatın mümkün olduğuna inandırmak istiyordum ki, bir şeyleri birlikte aşabilelim. Çünkü benim bu noktadan geri dönüşüm yoktu. Çünkü babam, "Ölsen de, kalsan da dönmek yok" demişti.

Bu üç yıl içerisinde ailemle aramı biraz yumuşatmıştım. Hatta beni bir defa ziyarete gelmişlerdi. Biz de onları bir kez ziyaret etmiştik. Babam bile yumuşamış gibiydi. Öte yandan korktuğumu, mutsuz olduğumu onlara belli etmemeye çalışıyordum, çünkü bu hayatı ben seçmiştim.

Evliliğim süresince eşimin ve ailesinin mensup olduğu cemaate düzenlenen bir baskına da şahit oldum. Çok korkmuştum, aralarından nedense bir tek beni gözaltına almamışlardı. Ama o olaydan sonra sürekli bir baskın olur da beni alırlarsa ne yapacağımı düşünüyordum. Tüm bunlar olurken bir yandan da açıktan liseyi bitirmiştim ve üniversiteyi kazanmıştım. Okula gidip geliyordum ama bir süre sonra bu da sorun olmaya başladı. Ali, bu defa okula giderek evdeki işleri aksattığımı bahane etti; sürekli kavga etmeye başladık. Ben o evden ve o hayattan bir meslek edinmeden çıkamayacağımın farkındaydım. O sebepten okul konusunda diretiyordum.

"Saçımın, koşmaktan terleyen alnıma yapışmasından vazgeçmeyeceğim"

Bir gün, neden olduğunu şimdi hatırlamıyorum, bir şeyden dolayı çok dolmuştum ve babamla konuşuyordum. Birden babama, "Baba ben bir hata yaptım, 17 yaşındaydım, kaçtım, evlendim ama çok pişmanım, artık yapamıyorum" de-

dim. Bunu ilk kez söylemiştim. Babam hiçbir şey söylemedi, konu öylece kapanınca benim için yolların kapalı olduğunu anladım. Evde sürekli mutsuzdum, çünkü sürekli baskılanıyordum. Başımı örttüğüm şalın rengi bile sorun oluyordu. Sonunda babamı bu kez arayan Ali oldu ve "Biz kızınızla devam edemiyoruz" dedi. Bu, babamın zoruna gitti, beni almaya geldi ve boşanma sürecim başlamış oldu.

Ailemin evine döndüğümde babama o eve gittiğim ilk günden itibaren, o cemaat içerisinde neler yaşadığımı anlattım. Babamın bana cevabı, "Keşke bana söyleseydin" oldu. Halbuki ben babama söylemiştim ve babam bir tepki vermemişti. Bana bu kadar kötü olduklarını bilmediğini söyledi, ona "Hiç sormadın" dedim.

* * *

Babamda şu an benim bu birkaç yıldır yaşadığım şeylerin vicdan azabı var, pişmanlığı var. Bunu görebiliyorum. Anlayışlı bir baba gibi davranıyor bana ama kesinlikle değil, sadece öyle olmaya çalışıyor. Şu an o benim suyuma gidiyor, ben de ona karşı çıkmıyorum. Başörtümü çıkardığımı henüz bilmiyor, bunu ekonomik özgürlüğümü elime aldığımda açıklayabilirmişim gibi geliyor, hâlâ o cesareti bulamıyorum kendimde.

Evden çıkar çıkmaz başörtümü çıkarıp, eve döndüğümde geri örtüyorum. Bu ikili hayat beni zorluyor mu? Evet. Ama başörtümü ilk çıkardığımdaki amaçsızca koşmamı, saçlarımın terleyen alnıma yapışmasını, yağmuru hissedişimi düşünüyorum ve bunlardan vazgeçmek istemiyorum. Kaçamak da olsa yıllar içinde elde ettiğim bu özgürlük hissini bırakmak istemiyorum.

Hizbullah'ın Yenemediği Kız Çocuğu

Kübra, 27 yaşında bir doktor. Diyarbakır'ın bir köyünde doğmuş, daha sonra Diyarbakır merkeze taşınmışlar. Taşındıkları bölgede Hizbullah'ın güçlü olduğunu söyleyen Kübra, babasının henüz köydeyken Hizbullah'a yakın bir adamın etkisinde olduğunu söylüyor. Bu adam babasına bir sürü kitap seti aldırmış ve bu şekilde babası da Hizbullah ile yakınlaşmış.

Diyarbakır'a geldiklerinde babasının bir market açtığını ve henüz o bölgede çok fazla market olmadığı için de işlerinin iyi olduğunu hatırlıyor Kübra. Hizbullah, o dönem Kübra'nın babasını para kaynağı olarak kullanıyormuş. Öyle ki, henüz kendi evleri bile yokken babası örgütte rütbesi yüksek birine ev almış. Kübra'nın babası bir süre sonra camide Kuran dersi vermeye başlayınca marketin başında çok fazla duramaz olmuş, çalışanları da marketi soymaya başlayınca babası iflas etmiş.

Kübra'nın o döneme dair hatırladığı pek çok anısı var. Bunlardan biri de polis tarafından aranan kişilerin kendi evlerinde kaldığı. Hatta bu kişiler evde kalabilsin diye zaman zaman Kübra ve ailesi anneannelerine gidiyorlarmış. Bu sü-

reçte annesi ve babasının sık sık sorun yaşadığını söyleyen Kübra, babasının o dönem gözünün döndüğünü, birkaç kez annesine fiziksel şiddet uyguladığını da hatırlıyor.

Kübra örtündüğü günü anımsamıyor. Annesi 4 veya 5 yaşlarında örtündüğünü söylemiş. Kübra'nın benimle paylaştığı bir aile fotoğrafı var. Bu fotoğrafta annesi, babası ve kardeşleriyle birlikteler. Kübra fotoğrafta 5-6 yaşından büyük durmuyor ve başında bir tülbent örtülü. Okulda çekilmiş bir çocukluk fotoğrafını ve vesikalık fotoğrafını da paylaşıyor benimle, saçı kısacık. Ailesinin özellikle saçlarını kısacık kestiğini söyleyen Kübra, bunun sebebinin saça meyletmemesi olduğunu belirtiyor ve o döneme dair unutamadığı bir anısını anlatıyor:

> Babam, saçlarımı kesmesi için beni çarşaflı bir kadının evine bıraktı, kadının evi beşinci kattaydı. Camdan dışarı başım açık baktım diye o kadın beni saatlerce tehdit etti. Babamın bunu duyduğunda bana yapacaklarını tekrar edip duruyordu. Çok korkmuştum, korkudan yatağın altına saklandım, sonra orada uyuyakalmışım. Henüz 5 yaşındaydım...

Bir süre sonra Hizbullah güç kaybetmeye başladığında Kübra'nın babası da polis tarafından aranmaya başlamış. Kübra, ailesiyle birlikte evlerinden ayrıldıklarını ve çarşaflı bir kadının evine gittiklerini hatırlıyor. Bu kadının kendilerine çok kötü davrandığını, hatta zeytinleri bile sayıyla verdiğini, annesinin çoğu kez Kübra zeytini çok sevdiği için ağladığını söylüyor.

Kaçak bir hayat ve ilkokula başlayan Kübra

Kübra, bir yandan ailesiyle kaçak bir şekilde yabancı evlerde yaşıyor, bir yandan babası polis tarafından aranıyorken artık okula başlaması gerekmiş elbette. Bu korkunç atmos-

ferde okula başlayan Kübra, o döneme dair hatırladıklarını şöyle anlatıyor:

> Babam kimseye soyadımızı söylememem, adresimizi yanlış vermem konusunda beni sıkı sıkıya tembihliyordu. Sanki yoklama listesinde yokmuşum gibi davranmam gerekiyordu. İlkokula başladığımda başörtüsü örtüyordum ve okula bu şekilde girmiştim, bunun yasak olduğunu bilmiyordum. Akran zorbalığı eşliğinde okul bahçesinden çıkarılmamla birlikte daha ilk günden bocalamıştım. Neyse ki, ilkokul öğretmenim çok iyiydi, beni hep destekliyordu, bana kitap yetiştiremiyordu. Özgüvenimin çok düşük olduğu bir dönemdi ve öğretmenim beni sınıf başkanı yapmıştı. Onun sayesinde kendimi çok daha rahat ifade edebilir hale gelmiştim. Öte yandan bahçede yakalamaca oynadığım için abimin tehdidine, şiddetine maruz kalıyordum. Çocukluğumda "Seni okuldan alırız" cümlesini öyle çok duymuştum ki... Bunların yanında sık sık da akranlarımın şiddetiyle karşılaşıyordum. Dördüncü sınıftayken bir gün sınıftaki kızlarla, karne günü pantolon giymek üzere anlaşmıştık. Benim hiç pantolonum yoktu, zaten giymem yasaktı. Anneme sınıftaki bu anlaşmamızdan bahsettiğimde babamın pantolon almamıza izin vermeyeceğini söyledi. Ben de abimin küçülen pantolonlarından birini giyip okula gittim. Arkadaşlarım benimle o kadar dalga geçmişti ki, o gün karnemi bile alamadan eve dönmüştüm.

Bu olay üzerine Kübra'nın ilkokul öğretmeni, başarılı bir öğrenci olabileceğini, kötü okullarda ziyan olmaması gerektiğini söyleyerek babasına onu başka bir okula yazdırmasını tavsiye etmiş. Babası ise Kübra'yı o okuldan alıp, yine benzer bir okula yazdırmış. Kübra bu defa okula girmeden, daha uzakta başörtüsünü çıkardığını ama kısacık kesilen saçlarının bile kendisini baskı altında hissettirdiğini söylüyor.

Bu arada Kübra'nın dedesi, polise rüşvetler vererek babasının arananlar listesinden çıkarılmasını sağlamış. Kübra ve ailesinin hayatı, Kübra 12 yaşındayken normalleşmeye başlamış. Ne var ki, bu normalleşme sadece Hizbullah'ın hayatlarından çıkmasıyla sınırlı kalmış, zira Kübra 12 yaşından sonra da hayatında daha özgür ve baskılardan uzak bir evreye geçmemiş.

Hayalindeki mesleğe doğru

Ortaokuldayken dershaneyi burslu olarak kazandığını söyleyen Kübra dershaneye gönderilmemiş, satranç kursuna yazılmak istemiş bu da reddedilmiş. Dershaneye gitmeden, kendi çabalarıyla Anadolu lisesi kazanan Kübra'yı ailesi bu defa okula yazdırmamış, çünkü onun okumasını istemiyorlarmış.

Kübra, ikinci yerleştirmelerde de aynı okula gitmeye hak kazananınca, tek başına okulun bulunduğu ilçeye gittiğini anlatıyor. O güne kadar hiç tek başına bu kadar uzun bir yolculuk yapmadığını söyleyen Kübra, yanında bir büyüğü olmadan okula kaydolamayınca o ilçede yaşayan amcasından kendisini okula yazdırmasını istemiş ve böylelikle liseye kaydı tamamlanmış.

Kübra'ya bu yolculukla ilgili ailesinin ne düşündüğünü ve ne tepki verdiğini soruyorum. Onu dershaneye bile göndermeyen babası bu duruma sinirlenmiş olmalı. Kübra, okuldan çıktıkları zaman amcasının babasını aradığını, "Çocuk tek başına gelmiş, neden okula yazdırmıyorsunuz?" diye ona çıkıştığını hatırlıyor ve babasının muhtemelen bundan utanarak liseye gitmesine izin verdiğini düşünüyor.

Kübra ortaokulda daha sola yakın kitaplar okumaya başlamış, lisede de kitap okumayı hiç bırakmamış. Fakat lisede de babasının baskıları bitmemiş. Örneğin serviste hem müzik çalındığından hem de kızlar ve erkekler aynı aracı kul-

landığından Kübra'nın okul servisine binmesi yasakmış. Kızlı erkekli oturulduğu için okul servisine binemeyen Kübra, servis kullanmak yerine okula gitmek için bindiği ve bir saatlik yol gittiği minibüste defalarca tacize uğradığını söylüyor. Ancak okulun son senesinde bu tacizlerden ailesine bahsettiğinde okul servisini kullanmasına izin verilmiş. Servis yasağı kalkmış fakat Kübra halen dershaneye gidemiyormuş. Vazgeçmeyen Kübra harçlıklarını biriktirip bir kursa gitmeye başlamış. Ama babası bir gün şüphelenip peşine düşüp onu yakalamış. Kurstaki öğretmenlerinin güçlükle ikna etmesi sonucu babası Kübra'nın kursa gitmesine izin verip kurs ücretini de karşılamış. Kübra, o yıl sınıfta dershaneye gitmeyen tek öğrenci olduğunu fakat sınıftaki en yüksek puanı da kendisinin aldığını söylüyor.

Kübra, iyi bir puan yapsa da puanı tıp fakültesine yetmemiş. Ancak babasının öğretmen olması konusundaki baskılarına da kulaklarını tıkayarak tıp fakültesini kazanmak için yeniden sınava hazırlanmış. Bu defa da puanı diş hekimliği fakültesine yetmiş. Babasının ısrarlarını dinlemeyen Kübra, sınava yeniden hazırlanmış ve yine burslu olarak bir dershaneye devam etmiş. Bir sonraki seneyse nihayet hayali olan tıp fakültesini kazanmış ve ailesinden uzak bir şehirde, hayalindeki meslek için okumaya başlamış.

Başörtüsü tartışması ve babanın evi terk edişi

Kübra, lisedeyken deist olduğuna karar vermiş. Üniversitede üçüncü sınıfın sonuna kadar solcu arkadaşlarıyla yakın ilişki halinde olduğunu anlatan Kübra, onlarla da bir türlü kalıcı bir ilişki kuramamış:

> Üçüncü sınıfın sonuna kadar solcu arkadaşlarla yakın ilişki içindeyim ama onlarla da bir olamıyordum, çünkü onların

baskısı da, dinî anlamda yapılan baskıların aynısı gibi geliyordu. Kimseye biat edesim gelmiyordu.

Kübra'nın kız kardeşi de o dönemde başka bir şehirde üniversite öğrencisiymiş. Kübra, kardeşinin okula gittiğinde başörtüsünü çıkarıp, eve döndüğünde kapattığını öğrenince kardeşine "Ya tamamen aç ya da tamamen kapat, böyle ikiyüzlülük ediyorsun" diyerek çıkıştığını anlatıyor. Kardeşi ise babasının maddi desteğini çekmesinden korktuğu için başörtüsünü çıkardığını babasına söyleyemiyormuş.

Kübra'nın kardeşi daha sonra, bir hocasının çalışması için Diyarbakır'daki radikal İslâmcılarla söyleşiler yapmaya başlamış ve bu kapsamda babasıyla da konuşmak istemiş. Üstelik bu görüşmeye Kübra'nın katılmasını da rica etmiş.

Kübra, kardeşinin babasına "Önce ablamı, sonra da beni zorla örttüğün için pişman mısın?" sorusunu yönelttiğini söylüyor. Babasının, "Pişman değilim, örtünmeniz benim zorumla oldu ama özümsediniz. Buna vesile olduğum için yine olsa yine yaparım" cevabı üzerine ise Kübra daha fazla dayanamadığını ve babasına, "Kendim hiçbir zaman bunu istemedim. Allah da bize bizden yakınsa zaten biliyor asla istemediğimi. Bugün netleştim, ben sadece senin için kapanıyorum" dediğini anlatıyor.

Babası, Kübra'nın bu çıkışına sinirlenip, "Madem öyle, ne yaparsan yap" deyince Kübra bu sefer de, "Söz konusu olan sadece ben değilim. Bak, kız kardeşim açılmak istiyor, senin yüzünden sadece eve gelince kapanıp, uzaklaştığında açılıyor" dediğini anlatıyor. Kübra'nın babası, küçük kızının açıldığını öğrenince sadece evi terk etmekle kalmamış, aileden maddi bütün desteğini de çekmiş ve bir yıl boyunca da eve dönmemiş. Kübra, o bir yıl içinde kardeşinin Akdeniz anemisi olduğunu, hastalığı çok ağır geçirmesine rağmen babasının onu görmeye bile gelmediğini de söylüyor.

Babasının evi terk etmesinden sonra Kübra da "Olan oldu nasılsa" diyerek başörtüsünü çıkarmış. Kübra, bu bir yıl boyunca bir gelirleri olmadığı için kız kardeşiyle birlikte hem okuyup hem çalışarak kendilerini geçindirdiklerini, üniversitelerinin yurt paralarını ödeyip eve de para gönderdiklerini söylüyor. Okuduğu okulda çalışan Kübra, kendi arkadaşlarının yemek yediği masaları siliyor, yemeklerini dolduruyormuş. Başta bu durumun çok ağırına gittiğini sonrasında ise hiç umursamadığını söylüyor fakat iş, ders, ailevi sorunlar derken psikolojisinin iyiye gitmediğini, panik atak krizleri geçirdiğini de ekliyor.

"Başörtüsüz arkadaşlarım daha çok tepki verdi, zorla kapatılan halalarım da..."

Kübra, babasının geri dönüşünü şöyle anlatıyor:

> Bir senenin ardından babamın bir arkadaşı beni aradı. Önceden de beni çok sever ve desteklerdi. Ona olanları anlatınca sinirlendi. Benden sonra babamı aramış, daha sonra da onu alıp annemin yanına götürmüş. Biz ne yaptıysak annemi boşanmaya ikna edememiştik, babamın geri dönmesiyle de annem babamla barışmaya karar verdi. Kız kardeşim ve benim barışmaya niyetimiz yoktu, başta barışmadık da. Ama küçük kardeşimiz çok üzülüyordu, o sebeple barıştık. Babam bu bir yıla dair bize hiçbir şey anlatmadı, sanki hiçbir şey yaşanmamış gibi davranıyordu. Bize çok iyi davranıyordu, hatta döndükten sonra "Konu ne olursa olsun sen doğru olanı yaparsın, artık sana karışmayacağım" diyordu.

Kübra, bir de abisinin olduğunu söylemişti. Tüm bunlar olurken onun ne yaptığını soruyorum. Abisinin özellikle babasına karşı çok pasif kaldığını, kardeşiyle kendisi çalışırken abisinin işsiz olduğunu söylüyor.

Kübra'yı yeniden, başörtüsünü çıkardığı ilk ana götürüyorum: Başörtüsünü çıkardığı ilk an ne hissetti? Başını ne zaman örttüğünü bile hatırlamayan bir kadın, başını açtığında ne hissederdi? Kübra, yıllardır bu anı beklediğini ama bu kararı okulu bitirdikten sonra, aslında çalışmaya başladığında yapmayı planladığını anlatıyor. Babasının evi terk etmesiyle ise başını açmaya aniden karar vermiş. Başörtüsüz olarak ilk gün okula gitmeye cesaret edemediği için yurtta kalmış, okula ancak ikinci gün gitmiş. Başörtüsünü çıkardıktan sonra hem okulundaki arkadaşlarından hem de akrabalarından aldığı tepkileri şöyle anlatıyor:

> İlk gün okula gitmedim, cesaret edememiştim. İkinci gün ise gittim. Tabii herkes şok oldu. İşin ilginç yanı başörtüsüz arkadaşlarımın bu duruma tepki göstermesiydi. Klasik, "Bugün başını açan, yann ohoo!"' şeklinde tepkiler... Onların aksine başörtülü arkadaşlarım beni hiç incitmedi, bir şey demediler. Erkekler yüzüme karşı bir şey demedi ama İslâmcı erkeklerin arkamdan konuştuğunu duydum. Bana bakanlardan hiç yüzümü çevirmedim, onlar bana baktıkça ben onların suratına daha dik baktım. O yüzden okuldaki tepkiler beni çok da etkilemedi. Öte yandan babamın ailesi de tepki gösterdi. Amcamlar bir şey demedi ama ilginçtir ki, başları zorla örtülmesine rağmen halamların arkamdan çok kötü şeyler dediğini duydum. Akrabalar arasında da yine yüzüme kötü bir şey söyleyen olmadı. Biraz baskın bir yanım vardı, çekiniyorlardı belki de. Annem, "Başını örtmeden buraya gelemezsin" dediği için oturduğumuz şehre üç yıl gitmedim. Üç yılın ardından gittiğimde ise kendimi hiç kötü hissetmedim. Çünkü herkesin toplum baskısıyla, zorla örtündüğü orada biri bir şey söylüyorsa hasedindendir diye düşünüp, bunu da yüzlerine söyledim. Tabii çocukluğumdan beri pek çok dinî kitap okuduğum için onla-

ra onların kaynaklarıyla cevap verebiliyordum. Zaten hepsi geleneksel olarak inançlıydılar.

"Siz de onlara dönüp dik dik bakın"

Kübra şu an pek çok kadının başörtüsünü çıkarmak için zorlu süreçlerden geçtiğini düşünüyor. Hikâyelerin birbirinden farklı olduğunu fakat süreçlerin bir o kadar da benzer olduğunu söyleyen Kübra'nın başörtüsünü çıkaran ya da çıkarmak isteyen kadınlara da söyleyecekleri var:

> Bu süreci geçiren kadınlar var, biliyorum. Çoğumuzun hikâyesi farklı olsa da yaşadığımız pek çok şey benzer, aldığımız tepkiler benzer. O sebepten bu sürecin içinde olan kadının daima dik durması gerekiyor. Kendilerinden emin durmadıklarında çok daha ağır eleştirilere, yargılamalara, suçlamalara maruz kalacaklar. Kararlı ve dik durduklarında ise pek çok kişi kötü bakmaya bile cesaret edemiyor. Kötü bakan mı var? Hiç utanmayacaklar, kötü bakanlara onlar da dik dik bakacaklar. Öte yandan kararlarının, fikirlerinin altını doldurabilecekler ki, onları eleştirenlere karşı verdikleri cevaplar başka kadınlara da güç olsun. Bu süreçte onlara en çok zorluk çıkaran aile olacak ve aileye karşı en büyük silah da başarı ve ekonomik özgürlük.
>
> Başörtümü çıkardığımdan beri hep "İyi ki" diyorum. Sanki 18 yıl boyunca hiç başörtüsü örtmemiş gibiyim. İnsan içine sindiği gibi, olduğu gibi görününce hemen alışıveriyor.

Kübra çalışmaya başladığında ilk iş kredi çekip ailesi için bir ev almış, çünkü hiç kendilerine ait bir evleri olmamış. Şu an çalıştığı şehirde yalnız yaşayan Kübra, hayatının en özgür ve en mutlu dönemini geçirdiğini söylüyor. Çocukluğunun aksine evde de daha fazla saygı gördüğünü, aile ilişkile-

rinin, özellikle de babasıyla olan ilişkisinin çok daha iyi olduğunu anlatıyor:

> Babam başörtümüzü çıkardığımız için evi terk etti, bir yıl görüşmedik. Öncesinde de ilişkimiz sorunluydu fakat artık herhangi bir konuda karar almadan önce bana danışıyor, benim fikirlerime çok güveniyor. Bunda doktor olmamın, ekonomik özgürlüğümü elime almanın etkisi elbette var fakat bir yandan da aile bireylerime ve çocukluğumda yaşadığım sorunlara rağmen hayatımda doğru adımlar atarak bu noktaya geldim. Dolayısıyla gurur duyduğu şey sadece doktor olmam da değil, her şeye rağmen bunu başarmış olmam.

Hafızlar da "İnanmak" İçin Çabalarlar ve Hafızlar da Bazen Başaramazlar

Hümeyra, henüz 9 yaşındayken örtünmüş. 13 yaşına geldiğinde ferace, yani bir nevi uzun pardösü giymeye, 15 yaşına geldiğinde ise tamamen siyah renkte dış kıyafet giymeye başlamış. Çocukluğunun Kuran kursları ile dinî sohbet toplantılarında geçtiğini, ailesinin de kendisini ancak ibadet ettiğinde takdir ettiğini söylüyor ve "Bu ortamda başörtüsü örtmeye heves etmem kaçınılmazdı" diyor. Aslında küçük yaşta örtünerek ve ibadetlerini aksatmayarak her çocuk gibi ailesinin kendisini daha fazla takdir etmesini ummuş fakat bugün başörtüsünü çıkarmak istiyor, ailesi ise bunu kabul etmiyor. Hatta annesi, 9 yaşında örtünen Hümeyra'ya "Başörtüsü senin tercihindi, bundan geri dönemezsin" diyerek ona karşı çıkıyor. Hümeyra şimdilerde 20'li yaşlarını süren genç bir kadın ve inançsız bir hafız.

4 yaşından 8 yaşına kadar kesintisiz şekilde Kuran kursuna devam eden Hümeyra, o döneme dair pek çok travma taşıyor. Hümeyra'nın bu kadar erken yaşta dinî eğitim almasına şaşırmamalı, çünkü hafızlık, yani Kuran ezberletme eğitimlerinin çocuk yaşlarda başlatılması oldukça yaygın. Öte

yandan hafızlık meşakkatli bir eğitim de gerektiriyor. Hümeyra, bu süreçte çok kez fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığını, bir sayfayı ezberleyemediğinde evine gidemediğini ve kurstaki bir odaya kapatıldığını hatırlıyor.

Yeterince dindar olmayan doktorlara karşı cinsel içerikli sorularla hasta tedavi etmeye çalışan hocalar

Anksiyete bozukluğu ve panik atak sebebiyle dört yıldır psikolojik destek alan Hümeyra'nın gittiği her doktor, çocukluğundaki bu zorlu döneme işaret etmiş. Ailesi ise doktorların yeterince dindar olmadığını düşündükleri için bu durumu kabullenmemiş.

Hümeyra, uzun süren depresyon sürecinde ibadetlerini aksattığını söylüyor, ferace giymek ve başını örtmek istemediğini anlatıyor:

> Artık ibadetlerimi yapamıyordum, feraceyi taşıyamıyordum. Ailemse beni düzelmem için cemaat hocalarına ya da hacamata götürüyordu. Kendimi bildim bileli çok okurum; farklı okumalar yapmaya başlamıştım, bakış açım değişiyordu. Ama örtümü çıkarmak istememde ne kitapların ne kişilerin etkisi var. Örtüyü çıkarmanın birilerine özenmekten kaynaklandığını düşünmüyorum. Bu, benim için çok farklı; sanki örtü çocukluğumdan bu yana bana yaşatılan şeylerin bir tezahürüydü ve onlardan kurtulmak için çıkarmak istiyorum.

Hümeyra'nın ailesi tarafından götürüldüğü cemaat hocalarından biri kendisine tuhaf sorular sorup, taciz etmiş:

> Babamın sık sık görüştüğü bir hoca, bizi sömestirde ailecek yanına çağırdı. Ailem ona benden bahsedip, "Hafız ama çok değişti" demişler. Gittiğimizde hoca benimle yalnız konuş-

mak istedi. Yalnız kaldığımızda bana "Porno izliyor musun, sever misin, izlemek ister miydin?", "Evlenmek ister misin? Evlendiğin zaman kendini tatmin edeceğini düşünüyor musun?", "Kendini nasıl tatmin ediyorsun?" gibi sorular sordu. "Vücudunun en sevdiğin uzuvlarını bana söyle, puanla ve bana mesaj at", "Üniversiteyi burada oku, ben sana sahip çıkarım" gibi şeyler söyledi. Çok sinirlenmiştim, çok korkmuştum. Durumu aileme anlattığımda babam, "Ne var, benim de merak ettiğim şeyler bunlar, iyi ki sormuş hoca" dedi. Annem ise "Hocanın bir bildiği vardır, kötü düşünme" dedi.

Hümeyra'nın zor bir çocukluk dönemi geçirdiği aşikâr. Onu çocukluğunda en çok neyin zorladığını soruyorum. Hem çocukluğunun en zor yanlarını hem de bunlarla baş etme yöntemini paylaşıyor:

Çocukluğumu hatırladığımda beni en zorlayan şey yediğim dayaklar, gördüğüm kabuslar. 4 yaşımdan 8 yaşıma kadar kesintisiz dinî ilim aldım ve hafızlık yaptım. 4 yaşındaysanız ve sayfayı ezberleyemediğinizde kursun odasına kilitleniyorsanız, evinize gönderilmiyorsanız, dayak yiyorsanız hafızlık eğitimi ölüm işkencesine dönebiliyor. "Bir şeyleri keşke yaşamasaydım" demem neyi değiştirir bilmiyorum. Bunu düşünmekle kendimi yormaktan başka bir şey yapmam. Çünkü hiçbir şey benim tasarrufumda değildi. Ailem cehalet içerisindeydi ve bunu değiştirmek de mümkün değildi. Ben tüm yaşadıklarımı ve yaşayamadıklarımı kabullenip, onların beni bu hale getirdiğini düşünerek büyüyorum, güçleniyorum, direnç buluyorum. İsyan etmek, yapıcı bir isyansa direnç veriyor, insanı yaşatıyor ama bir umutsuzluk döngüsüne sokuyorsa zulümden başka bir şey yapmıyor.

Hümeyra'nın dine de, başörtüsüne de bakışı birden bire değişmemiş elbette. Kafasında inandığı dinle ve bu dinin kurallarıyla, bakış açısıyla ilgili ciddi soruları var. İlk başta bir sorgulama sürecine girmiş ve bu sorgulama sürecinde aslında başörtüsünü de, dine bağlılığına da bırakmayı değil aksine onlara daha sıkı sıkıya sarılmayı amaçlamış. Araştırırken bir yandan da dua edip, sorularına cevap bulmak için çabaladığını anlatıyor. Daha çok tefsir okumaları yapan Hümeyra, bir yandan da sol ve feminist yayınları takip ettiğini, ne bulursa okuduğunu, izlediğini, dinlediğini anlatıyor.

Nitekim Hümeyra ile benim yolum tam da bu noktada kesişmiş. Başörtüsü ve genç bireylerin dönüşümüne dair yaptığım söyleşilerden bahsediyor; Ayşe Çavdar, Ruşen Çakır, Berrin Sönmez, İhsan Eliaçık ve sayamayacağı daha birçok ismin yorumlarının kendi konumunu anlamada yardımcı olduğunu söylüyor. Medyascope, dindar gençlerin deizm ya da ateizme yönelmesine dair pek çok yayın yapmıştı. Hümeyra, bu yayınların da tamamını izlediğini anlatıyor.

Evin içindeki "terörist"

Hümeyra'nın da ailesiyle arasındaki çatışmanın sebebi yalnızca başörtüsünü çıkarmak istemesi değil, diğer pek çok genç kadın gibi...

Anlattığına göre hem politik olarak hem de vicdanen ailesinden çok farklı bir çizgide. 31 Mart 2020'de yapılan yerel seçim ve daha sonra 24 Haziran'da İstanbul belediye başkanlığı için yenilenen seçim süreci çekişmeli geçmenin ötesindeydi; siyasiler de, seçmenler de bir savaştaymışçasına çarpışıyordu. AKP'li ailelerin muhalif partilere oy veren çocukları da bu savaşın iki farklı tarafına dönüşmüştü. İşte Hümeyra da böyle bir aileye sahip gençlerden. Hümeyra'nın anlattığına göre, İstanbul seçimlerinin AKP'nin mağlubiyetiyle so-

nuçlanması ailesini ciddi anlamda üzmüş. Hümeyra'nın bu duruma yeterince üzülmediğini düşünen ailesi seçimin kaybedilmesine olan öfkelerini kızları Hümeyra'ya yöneltmiş. Hümeyra, siyasi duruşunu belli etmemeye çalışsa da bazen kendini tutamadığını anlatıyor. Bu anlardan biri de sokağa çıkma yasağı sırasında polis tarafından kalbinden ve kasığından vurularak öldürülen 17 yaşındaki Ali El Hemdan'ın vurulması olayına dair annesinin "İyi yapmış polis, o da kaçmasaymış" yorumu. Hümeyra, buna çok sinirlendiğini, olaya dair merkez medya dışındaki diğer haber sitelerinden bulduğu detayları annesine anlattığını, annesinin ise "Bunları *Sözcü*'den mi, *Birgün*'den mi öğreniyorsun?" diyerek kızdığını söylüyor. Ailesinin kendisini her fırsatta "terörist" diyerek suçladığını belirten Hümeyra, "Bunlar din için çocuklarını da öldürürler" diyor. Sırf Selahattin Demirtaş'ın kitabını eve getirdiği için "Solculuk ve HDP propagandası yapıyorsun" şeklinde suçlandığını, ailesinin bir defa kendisini bu suçlamalarla polise şikâyet etmekle tehdit ettiğini de ekliyor.

Hümeyra'ya gelecekteki planlarını soruyorum. Henüz üniversiteye hazırlanan Hümeyra, edebiyat okumak istiyor. Bunun sebebi edebiyatçı ya da öğretmen olmak istemesi değil, aslında siyaset bilimi ve felsefeyle ilgileniyor fakat ailesi dinsiz olacağını düşünerek bu alanlarda üniversite okumasına izin vermiyor. Hümeyra da onların kabul edeceği bir bölüm olan edebiyat bölümünü seçeceğini fakat aslında akademisyen olmak için çabalayacağını anlatıyor: "Edebiyat seçeceğim ama edebiyat okumayacağım aslında. Başka bir sürü alanda çalışmak istiyorum."

"15'imde Kendi Kararlarımı Alabilecek Olgunluktayım, 24'ümde ise 'Aklı Bulanmış' Bir Çocuk!"

Selva, 27 yaşında bir öğretmen. 16 yaşında kendi isteğiyle örtünen Selva, 24 yaşındayken başörtüsünü çıkarmış. Ailesiyle arasında bir problem olmadığını, hatta ilişkileri başörtüsünü çıkarmadan önce nasılsa şu an da aynı şekilde devam ettiğini söylüyor. Başörtüsünü çıkarma kararı aldığında ise ailesiyle araları bugünkü kadar sütliman değilmiş, çünkü Selva'nın bu kararına kesin bir şekilde karşı çıkıyorlarmış.

Selva, o dönemde bu konuyla ilgili dertleşecek bir arkadaşının bile olmadığını, aldığı kararın tüm zorluklarını tek başına aştığını anlatıyor:

> Bugün kadınları görüyorum; başını açan bir kadına biri hakaret etse, diğer kadınlar o kadını kolluyorlar. Bu, beni gerçekten duygulandırıyor. Bundan üç yıl önce böyle bir dayanışmanın içerisinde olmayı, arkadaşlarım ya da hiç tanımadığım kadınlar tarafından kollanmayı ne kadar isterdim. Halbuki benim derdimi açabileceğim kimse yoktu. Zaten başörtümü çıkarma kararımdan çok utanıyordum, bir süre kendime bile rahat rahat itiraf edebildiğim bir istek olmadı bu.

"Başörtümü örttüğümde yeniden doğmuş gibi hissediyordum"

Selva, değindiğim gibi, 16 yaşında kendi isteğiyle örtünmüş. Ailesi bu kararına saygı duymuş ve annesiyle birlikte ona tesettür kıyafetleri almak için alışverişe çıkmışlar. Selva o alışverişi yaparken ne kadar heyecanlı olduğunu anlatırken başörtüsüyle ilk kez dışarı çıktığında ise sanki yeniden doğmuş gibi hissettiğini söylüyor:

> Başörtümü ilk kez örtüp dışarı çıktığımda hafta sonuydu. Çok heyecanlıydım, sanki herkese bu kararımı ilan etmek istiyordum. "Bakın ben örtündüm" diyerek geziyor gibiydim. Annemin arkadaşlarının kızları vardı, onlardan biriyle karar vermiştik örtüneceğimize ve aynı gün başörtüsü örtüp dışarı çıkmıştık. Birbirimizi sokakta gördüğümüz ilk anı hatırlıyorum, birbirimize sıkı sıkı sarılmıştık. Sanki hayatımın yeni bir dönemine geçmiştim ve yeniden doğmuş gibi hissediyordum.

Selva, okula başörtüsüyle gittiği ilk gün arkadaşlarının yeni haline çok şaşırdığını söylüyor. Bu şaşkınlığı tuhaf karşılamamış, hatta içten içe hoşuna bile gitmiş. Bugün olsa insanların başörtüsü örtmesine yine şaşıracağını söyleyen Selva, başörtü örtme veya çıkarma kararının dışarıdan çok büyük kararlar olarak karşılandığını, insanların bu iki karardan sonra da kendisine farklı davranmaya başladığını anlatıyor:

> Bugün, zaten muhafazakâr olan birinin bile örtündüğünü görseniz şaşırırsınız. Bunun birden fazla sebebi var: Birincisi alışık olmadığınız bir görüntüye bürünmüştür; ikincisi de artık ona karşı davranışlarınızı gözden geçirmelisinizdir. Arkadaşlarım dindar bir ailem olduğunu biliyordu ve aslında örtünmesi dikkat çekecek son kişiydim belki de. Ama

şaşırmışlardı işte. Her zaman gördükleri Selva yoktu karşılarında artık. Öte yandan bana nasıl davranmaları gerektiğini de pek anlayamamışlardı. Genel olarak güzel göründüğümü söylüyorlardı, bu, biraz teselli gibiydi ve gerçekten o dönem buna sinirlendiğimi hatırlıyorum. Yine olsa yine sinirlenir miyim? Tabii ki evet!

Okuldaki arkadaşlarından çok annesinin arkadaşlarının kızlarıyla daha samimi olan Selva, evlerinin de birbirine yakın olması sebebiyle sık sık görüştüklerini, aralarında kitap alışverişi yaptıklarını ve birlikte ibadet ettiklerini, bu durumdan da gayet mutlu olduğunu söylüyor. Annesinin bir arkadaşı da 28 Şubat sürecinde başörtüsü yasakları sebebiyle okulunu bırakmak zorunda kalmış. Selva, arkadaşlarıyla geçirdiği vakitten ziyade, okulunu bıraktığı için meslek edinememiş bu kadınla konuşmaktan daha fazla keyif aldığını anlatıyor:

> Belma abla ile çok iyi anlaşıyorduk. Bana 1990'lı yılları anlatıyordu. O dönem anlattığı her şeye çok fazla öfke duyuyordum, bugün halen öfke duyuyorum. Çünkü Belma abla gerçekten çok zeki bir kadındı, çok fazla okurdu. Ben ilk kez onun kitaplığından aldığım bir kitap sayesinde Rus edebiyatıyla tanışmıştım örneğin. 1990'lara dair anlattığı her hikâyeye öfkeleniyordum fakat en çok da ona sırf başörtülü olduğu için cahil muamelesi yapıldığını duyduğumda, uğradığı haksızlığa öfkeleniyordum, çünkü onu tanıyordum. Annemin diğer arkadaşlarından farklıydı, mesela daha önce biri bana Şule Yüksel Şenler'in *Huzur Sokağı* kitabını vermişti. Benim gibi muhafazakâr ailede büyümüş her kızın eline bir şekilde geçmiştir bu kitap sanırım. O kitap o kadar sıkıcı gelmişti ki bana, bir türlü bitirememiştim. Ama Belma ablanın kitapları çok çeşitliydi ve hep yeni şeyler öğreniyordum ondan.

"Gezi süreci her şeyi baştan yazdı"

Selva 1990'lardaki başörtüsü yasağına öfkelendiğini söylüyor fakat kendisi de o dönemki kadınlardan farklı sayılmazdı. Çünkü o da okula girerken okulun kapısında başörtüsünü çıkarmak zorundaydı. Selva'ya, onun da yaşadığı bu başörtüsünü çıkarma zorunluluğunu soruyorum. O dönemde konuştuğu herkes bu durumun bitmesine az kaldığını, AKP'nin başörtüsü yasağını kaldıracağını fakat muhalefet partilerinin bunu kabullenmediğini anlatıyormuş. Selva, öyle ya da böyle, muhafazakâr olduğunu iddia eden bir iktidarın bu yasakları yıllardır sürdürmeye devam etmesini sindiremediğini söylüyor.

Selva'nın ailesi, Milli Görüş geleneğinden geliyor fakat AKP'nin kurulmasından beri AKP'ye oy veriyormuş. AKP'ye hiç oy vermediğini söyleyen Selva ise başta kendisinin de, ailesi gibi AKP'ye anlamlar yüklediğini anlatıyor:

> İlk zamanlar ailem de, çevremdekiler de AKP için çok heyecanlıydı, âdeta kurtarıcı gözüyle bakılıyordu. Ben de onlarla birlikte heyecanlanıyordum; AKP'ye karşı her tutum, sanki bizim dinimizi yaşamamıza kast ediyormuş gibi geliyordu. Bu çok normal, çünkü ben hep dinini yaşaması engellenen insanların hikâyelerini dinliyordum ve onlar da AKP'ye çok büyük anlamlar yüklemişlerdi. Örneğin AKP'ye açılan kapatma davasında çok gerildiğimizi ve partinin kapatılmamasına çok sevindiğimizi hatırlıyorum.

Lise dönemini başörtülü bir öğrenci olarak geçiren Selva, bu süreç içinde annesinin arkadaşının kızlarından kopmuş. Bunun sebebi, kendisinden yaşça büyük olan iki arkadaşının evlenip başka şehirlere gitmesi, diğer ikisiyle de artık geçinemiyor olmasıymış. Selva, lise son sınıfa geldiğinde artık okuduğu şeylerin, ilgi alanlarının, görüşlerinin değiştiğini, arkadaşlarıyla sadece ibadet ediyor olmaktan çok da ke-

yif almadığını anlatıyor. Arkadaşları da Selva'yı eskisi kadar yanlarına çağırmıyorlarmış. Dışlandığını hissettiğini söyleyen Selva, birkaç defa AKP yüzünden arkadaşlarıyla tartıştığını, onların da bu tartışmaların sonucu olarak onunla görüşmeyi seyrelttiğini düşünüyor. Belma ablası da eşinin tayini sebebiyle başka bir şehre gidince Selva, bu dönem iyice yalnızlaştığını hatırlıyor.

Selva için bir şeylerin kökten değişmesi ise 2013 yılındaki Gezi Direnişi'yle birlikte gerçekleşmiş. O döneme kadar aklında partiye karşı birçok soru olduğu için AKP'ye hiç oy vermemiş olan Selva, Gezi Direnişi'yle birlikte AKP'ye dair kafasındaki soruların silindiğini anlatıyor ve artık bir taraf seçmesi gerektiğini anladığını belirtiyor.

Üniversiteyi ailesinin yanında okuyan Selva ile ailesi bu süreçte çoğu kez karşı karşıya gelmişler. Selva, daha önce bazı konularda farklı düşündükleri noktalar olduğunu fakat Gezi sürecine kadar evdeki tansiyonun hiç o kadar yükselmediğini söylüyor. Babasının Gezi Parkı'nda olanlara hakaretler ettiğini hatırlayan Selva, yer yer bu hakaretlerden kendisinin de payını aldığını söylüyor.

Babasıyla Selva'yı asıl burun buruna getiren olaysa, Gezi Parkı direnişi sırasında, polis tarafından atılan gaz fişeği ile komaya giren Berkin Elvan'ın yaşamını yitirdiği gün olmuş. O güne kadar hiçbir eyleme gitmemiş olan Selva, o gün Berkin Elvan için düzenlenen bir yürüyüşe katılmış. İlk kez bir eyleme katıldığı için heyecanlı olan Selva, başörtülü bir kadın olarak bu yürüyüşe katıldığı içinse gergin olduğunu anlatıyor:

> Berkin Elvan vurulduğunda ne kadar üzüldüğümü ve her gün komadan çıkmasına dair gelecek haberi beklediğimi hatırlıyorum. Yaşamını yitirdiğini öğrendiğimde ise dersteydim. Sınıftan bir arkadaşım Berkin'in hayatını kaybettiğini söyledi, o şekilde öğrendim. Hiç beklemiyordum, en azın-

dan o an. Dersten çıktım, ne yapacağımı bilememiştim. Şimdi düşünüyorum da onun iyi haberlerini her gün o kadar beklemişim ki, öldüğünde kardeşim ölmüş gibi hissetmişim. Ders bitimi, bir arkadaşım akşama doğru Berkin Elvan için bir yürüyüş olacağını söyledi. "Ben de geliyorum" dedim. O güne kadar hiç eyleme katılmamıştım. Babam, Gezi Parkı direnişini desteklemiyordu ama bir çocuğun öldürülmesini de normal karşılayacak değil diye düşündüm ve eyleme gittim. Eylem kalabalıktı ama arkadaşlarımın yanından hiç ayrılamıyordum, sanki onların yanından ayrılırsam biri bana bir şey diyecekmiş gibi hissediyordum. Gezi Parkı'nda başörtülü kadınların da direndiğini görüyordum ama yine de başörtülü bir kadın olarak burada olmam tuhaf karşılanırmış gibi hissediyordum. O gün kimse bu durumu garipsemedi ve eve döndüm. Babam nereden geldiğimi sorduğunda da gayet üzücü bir olayı anlatıyor gibi Berkin'in öldüğünü anlattım. Babamdan hiç beklemediğim bir tokat suratımda patladı. Annem de hiç beklemiyordu belli ki, o da şok olmuştu ve birden babamı benden uzaklaştırmaya çalıştı. Babam hâlâ bağırıyordu; Berkin'in polise taş attığını, benim terörist sevici olduğumu söylerken gözlerinden ateş çıkıyordu sanki. Babam sonradan tokat attığı için özür dilese de, o tokat ailemle aramızdaki şiddetli çatışmaların başlangıcı oldu.

Selva, ailesinin bu sert tepkisinden sonra birkaç eyleme daha katılmış. Manisa'nın Soma ilçesindeki madende ölen 301 işçi için de eyleme gittiğini söyleyen Selva, bu eylemde daha önce yaptığını yapmamış, yani babasına eylemden hiç bahsetmemiş. Selva, babasını o tokat için affetmiş ama o tokat sonrasında, babasına karşı bir daha eskisi kadar şeffaf ve dürüst olamayacağını anlamış.

Selva, başörtüsünü çıkarmayı düşündüğünde ise bu fikrin kendisini çok rahatsız ettiğini anlatıyor:

Kendi isteğimle örtündüm, dindar olmak beni rahatsız eden veya dayatılan bir şey değildi. Öte yandan fikirlerim de benimle birlikte büyüdü, gelişti, dönüştü, güncel konulara ve politikaya ilgim arttı. Bir müddet sonra etrafımda "azılı AKP düşmanı" olarak tanımlanmaya başladım. Esasında ortalama bir muhaliften ya da AKP'li olmayan herhangi birinden farklı söylemlerim yoktu. Fakat başörtülü olduğum halde AKP'li olmayışım beni bir şekilde marjinal kılmış ve etrafımda "azılı Erdoğan düşmanı" olarak bilinmeme yol açmıştı. Bundan rahatsız değildim. Beni asıl rahatsız eden her fırsatta başörtümün kafama kakılıyor olmasıydı. Ben sadece başımdaki örtüden ibaret değildim ama herkes bana öyle davranıyordu. Sadece muhafazakârlar veya AKP'liler de değil üstelik. Muhalif olan, özellikle de ulusalcı bir bakış açısı olan insanlar da başörtümle fikirlerimin uyuşmadığına kanaat getirmişlerdi. Beni anlayan arkadaşlarım vardı elbet fakat insanlara sürekli açıklama yapmak zorundaymışım gibi hissediyordum.

Başörtümü çıkarmaya karar vermem ise gerçekten bir hedef, bir hayal gibi düşmedi aklıma, aksine rahatsız ediciydi. Başörtülü bir şekilde kendi fikirlerimin olamayacağını düşünen insanların ekmeğine yağ sürüyormuşum gibi geliyordu. Açık fikirlere sahip olduğumu söyleyip, cümlelerini "E, ne zaman atıyorsun kafandakini" şeklinde bitiren insanları haklı çıkarma düşüncesinden tiksiniyordum. Uzunca bir süre kafam hep bunlarla meşgul oldu. Bir süre sonra aynadaki yansımama tahammül edemez seviyeye gelmiştim, sanki o görüntü beni yansıtmıyor gibiydi. Üstelik insanlara sürekli açıklama yapmak, sürekli "tuhaf" olarak algılanmak da beni inanılmaz yormuştu.

Selva, tüm bunları düşünürken ailesinin kendisine çok büyük bir tepki vereceğinden habersiz olduğunu söylüyor.

Başörtüsünü çıkarma kararının tüm süreçlerinde yalnız olduğunu, bunu birine anlatmaya, hatta bir süre kendine bile itiraf etmeye utandığını söyleyen Selva, konuyu ilk önce annesine açmış:

> Annem birden bire ağlamaya başladı ve "Biz neyi yanlış yaptık?" dedi. Onu öyle görünce çok üzüldüm. Onların yanlış bir şey yapmadığını, bu kararın sorumluluğunun bana ait olduğunu anlatmaya çalıştım. Annem bu defa arkadaş çevremin değiştiğini söyleyerek üstüme gelmeye başladı. Üniversitedeki arkadaşlarımın birkaçı bize gelmişti ve onlar eski arkadaşlarımdan daha farklıydılar, en azından çoğu başörtülü değildi. Annem, onlara özenerek başörtümü çıkarmak istediğimi söyleyince birden ben de sinirlendim. Ben uzun süredir bu kararı kendime bile itiraf etmek için bunalımdan bunalıma girmişim ama karşıdan bana bakan ve en yakınım olan annem birilerinden özendiğimi söylüyordu. Annemin bu tepkisi, aldığım "E, başındakini ne zaman atıyorsun?" gibi tepkilerden daha fazla yaralamıştı beni. Bir defa ben onun evladıyım ve beni bu kadar tanımamış olması, düşüncelerime bu kadar önem vermemesi beni ciddi manada kırmıştı. Özellikle onun bu tepkisinden sonra başörtümü çıkarmak noktasında daha kararlı bir tavır aldım. Babama o süreçte bu kararımdan bahsetmedim, çünkü annem böyle tepki verdiyse babam da farklı bir şey demeyecekti ama benim onlardan uzakta yaşama fikrim belki de başımı açacağım endişesiyle uzun bir süre ertelenecekti.

"Babam her gece rüyalarımda beni suçluyordu"

Selva, okulunu bitirdikten sonra hemen öğretmen olarak atanamayacağının farkında olduğunu ve o dönem bunun için de bir formül bulması gerektiğini anlatıyor. Nitekim bu-

nun için bulduğu formül başka bir şehirde ücretli öğretmenlik yapmak olmuş. Selva, ücretli öğretmenlikten kazanacağı paranın çok az olacağının farkındaymış fakat bir süre de olsa yaşadığı yerden uzaklaşmanın ona iyi geleceğini düşünerek bu kararı almış. Ailesi başta başka bir şehirde ücretli öğretmenlik yapmasına karşı çıksa da Selva, üniversiteyi onların yanında okuduğunu hatırlatarak bunu denemek istediğini söyleyip ailesini ikna etmiş.

Selva görev yapacağı yere gitmeden önceki günlerin hem çok yavaş hem de çok hızlı geçtiğini hatırlıyor ve o dönemki heyecanını şöyle anlatıyor:

> Kendimce bir plan yaptım, başka bir şehirde bu kararımı uygulayacak, en azından yapabiliyor muyum diye deneyecektim. Uyumadan önce hep gideceğim şehri, oradaki yeni yaşamımı ve yeni görüntümü düşünüp heyecanlanıyordum. Hem çok istediğim hem de çok korktuğum bir şeyi bekliyordum, yani günler hem çok yavaş hem de çok hızlı geçiyor gibiydi. Nihayet ailemin yanından ayrılma vakti geldi. Okuldaki görevimin başlamasına daha vardı ama ben erkenden gidip oraya biraz alışmak istedim. Ailem bu isteğimi geri çevirmedi ama başta oraya benimle beraber gidip beni bir eve yerleştirmek istediler. Onlardan daha önce bu şekilde ayrılmadığım için endişelilerdi. Bunu kabul etmedim.
>
> Başörtülü bindiğim otobüsten, gideceğim yere varınca bereli olarak indim. Otobüsle son verdiğimiz molada lavaboda bere takmıştım, bu bile beni germeye yetmişti. Sanki herkes bana bakıyor, beni ayıplıyor sanıyordum.

Selva, kimsenin onu tanımadığı bu şehrin kendisine çok iyi geldiğini söylüyor. Öte yandan, kimseyi tanımadığına emin olduğu bu şehirde bile ilk kez başörtüsüz gezerken herkes sanki ona bakıyormuş gibi hissettiğini, onu tanıya-

caklarmış gibi gerildiğini de anlatıyor. Bu şekilde geçen bir dönemin ardından sömestirde aile evine gitmesi gerekmiş. Selva daha başörtüsünü çıkardığı ilk günden beri bu günün gelmesinden korktuğunu söylüyor. O gün geldiğinde otobüse başörtüsüz olarak binen Selva, boynuna bir şal doladığını, o şalı eve girerken başına örtüp örtmeyeceğine ise yol boyunca karar vermeye çalıştığını anlatıyor:

> Gerçekten ne yapacağımı bilmiyordum, başımı yeniden örtmek bana çok zor geliyordu. Hayır, o örtüden nefret etmiyordum ama artık alınmış bir karar vardı ve benim kendi kararıma saygı göstermem gerekiyordu. Öte yandan beni aniden o şekilde görecek olan ailemin tepkisini kestiremiyordum. Bütün yolu kafamdaki bu sorularla bitirdim, otobüsten indiğimde ise kafam tamamen boşalmış gibiydi. Şehrimdeki tanıdık sokakları gayriihtiyari kafama kapüşon çekmiş vaziyette yürüdüm ve eve vardım. Kapıyı annem açtı, babam halen işteydi. Annemin bana o günkü bakışını asla unutmayacağım: Bana bir yandan "Ne yaptın sen?" derken, bir yandan da bu durumu babama nasıl açıklayacağını düşünüyor gibi, "Ne yapacağız?" der gibi bakıyordu. Bana sarılmadı bile. O zaman buna kırılmıştım ama şimdi anlıyorum ki, şoktaydı ve sarılmak aklına bile gelmemişti.

Selva'nın annesi, ilk şokunu atlatır atlatmaz ona "Bunu babana söyleme, kahrolur" demiş. Annesinin tepkileri arasından Selva'yı kıran ikinci söz de bu olmuş. Babası gelene kadar annesiyle doğru düzgün konuşmadıklarını söyleyen Selva, babası geldiğinde gerçekten de ona bir şey belli etmemiş. Selva, bunun sebebini annesiyle gideremediği özlemi en azından babasıyla gidermek için kendisine vakit tanımak olarak açıklıyor.

Aradan geçen üç gün boyunca evden çıkamadığını söyleyen Selva, üçüncü günün ardından bir akraba ziyaretine git-

meleri gerektiğini ve artık babasına açılmaktan kaçamayacağını anladığını söylüyor. Başta gitmek istemediğini söylese de bu akraba ziyaretinden kurtulamayan Selva, babasını kenara çekip kararından söz etmiş. Selva, babasının hiçbir tepki vermediğini, konuşmanın ardından annesiyle akraba ziyaretine gittiklerini, kendisini ise evde tek başına bıraktıklarını anlatıyor:

> Tek bir kelime dahi etmedi, "Tamam" dedi, kalktı, annemi de aldı ve çıktılar. Babamın sert tepki vermemesi, hatta tepkisiz kalması beklediğim bir şey değildi. Bu durum, o an için içimi rahatlatmıştı, çabuk kabulleneceğini düşünmüştüm ama hiç de öyle olmadı. O günden sonra evde psikolojik bir savaş başladı sanki. Babam evin içinde beni görmüyor gibiydi, hiç konuşmuyor, hiç bana bakmıyor, söylediğim hiçbir şeye tepki vermiyordu. Bir gün anneme, "Bu kızın aklına kim girdi, nasıl böyle oldu?" dediğini duydum. Babamdan bana dair bir şeyler duymak tuhaf bir biçimde ferahlatmıştı beni ama bir yandan da çok sinirlenmiştim. Çünkü bu, ikinci kez karşıma çıkıyordu, "Kim girdi aklına, kime özendi, kimler beynini yıkadı?" cümlelerini duymak beni çok öfkelendiriyordu. Yine de duymamış gibi yaptım ve okula döneceğim güne kadar babamla hiçbir konuda tartışmaya girmedim. O gün geldiğinde ise annem de, babam da beni uğurlamaya gelmediler. İlk kez ailemin yerinde bir boşluk hissetmiştim ve yol boyunca ağladım.

Selva, bundan sonraki süreçte ailesinin kendisini aramadığını, ancak bir süre sonra annesinin telefon ettiğini söylüyor. Babasıyla ise hiçbir şekilde konuşmayan Selva, o dönem bir tartışma yaşansa sanki aradaki buzların eriyeceğini düşünüyormuş. Yani babasının Selva'ya olan öfkesiyle, Selva'nın da babasına karşı kırgınlığıyla yüzleşmemesi aralarında bir uçurum oluşmasına sebep olmuş.

Selva, sonsuza kadar bunun böyle gitmeyeceğini biliyormuş elbet, onu umutlandıran şey ise annesinin hesabından gelen paralarmış. Selva, o dönem bu paraların destek için babası tarafından gönderildiğine emin olduğunu, babasının annesinin banka hesabı üzerinde para gönderiyor olmasının "Seni seviyorum ama sana çok kızgınım" mesajı barındırdığını düşünüyor. Bir süre sonra annesi Selva'ya, babasının onu çok merak ettiğini ama onu arayamadığını söylemiş ve Selva'dan babasını aramasını istemiş. Selva, o dönem buna cesareti olmadığını söylüyor fakat her gece rüyasında babasını gördüğünü de anlatıyor:

> Rüyalarımda sürekli babamın beni suçladığını görüyordum, ciddi bir depresyona girmiştim. Babamla birbirimize hiç bu kadar uzak olmamıştık, bu çok ağırıma gidiyordu. Buna rağmen başörtüsünü geri örtmeyi de hiç düşünmüyordum, bu görüntüme iyiden iyiye alışmıştım. Annemle aramın düzelmesi de bana teselli oluyordu. Yaza kadar geçirdiğim o dönemde yedi kilo verdim, yüzüm çökmüş gibiydi ve kendimi gerçekten iyi hissetmiyordum. Bu süreçte babamla sadece birkaç kez mesajlaştık, birkaç kez de telefonla konuştuk. O soğuk davrandıkça ben de ısrarcı olmuyordum ama yüz yüze gelip yüzleşeceğimiz bir gün olduğunu da biliyordum.
>
> Yaz gelip okullar tatil olduğunda eve dönmem gerekiyordu fakat dönmek gibi bir niyetim yoktu. Üstelik önümüzdeki yıl aynı okulda devam edip edemeyeceğim, hatta ücretli öğretmenliğe devam edip etmeyeceğim bile belirsizdi. Evdeki gerginliğe yeniden dönmek de zor geliyordu, babamla yüzleşmek de. Nihayet bir gün annem aradı ve dönmem için âdeta yalvardı, babamla aramı düzeltmek için çok çabaladığını, düzelteceğine inandığını söyledi. Kendimden çok utandım, annem benim için bu kadar çabalayıp babamı karşısına alırken ben ısrarla bu mücadeleden kaçmış-

tım. Artık gidip babamla yüzleşmem gerektiği kafama dank etti böylelikle.

Selva, eve döndüğünde babası yine işteymiş ve annesiyle uzun uzun konuşmuşlar. Bu konuşmanın duygusal bir konuşma olduğunu söyleyen Selva, babasıyla yüzleşecek gücü de yine bu konuşmadan aldığını söylüyor. Selva o gün, babasına yemekler hazırlamış, konuşmaya olabildiğince iyi başlamak için elinden ne geliyorsa yapmış. Babası eve geldiğinde de Selva'ya karşı ilk zamanlarda olduğu kadar soğuk değilmiş ama kızgın olmaktan ziyade kırgın bir hali varmış. Selva, yemeğin ardından annesini ve babasını karşısına alıp konuştuğunu anlatıyor:

> Güzel ama sessiz bir yemeğin ardından annemi, babamı karşıma aldım ve onlara hâlâ onların evladı olduğumu hatırlattım. Babam, "O zaman benim evladım gibi davran" deyip konuyu kapatmaya meyletti, yılmadım. "Başörtümü çıkarmam neden sana layık olamayacağım anlamına geliyor?" diye sordum. Bu sorumun ardından babamın asıl korkusu da ortaya çıkmış oldu. Babam benim kökten değişip inançsız olmamdan korktuğunu söyledi ve "Ben seni hiçbir şeye zorlamadım. 'Başörtü ört' demedim, kendin örttün, 'Dindar ol' demedim, kendin oldun. Bugün bunları yaşamak için ben ne yaptım?" dedi. Babama "Başörtüsünü örtme kararı verdiğimde nasıl bana güveniyorsan bugün de güvenemez misin?" diye sorduğumda bunun yanlış bir şey olduğunu, hiçbir zaman bunu desteklemeyeceğini söyledi. Babama uzun uzun, eskisi gibi olduğumu ama fikirlerimin değiştiğini, kimsenin aynı kalamayacağını anlattım. Öte yandan güvenini hiçbir zaman boşa çıkarmadığımı da hatırlatarak yine böyle bir durumla karşılaşmayacağının sözünü verdim.
>
> Bu konuşma uzun uzadıya sürdü, babamın biraz yumuşadığını görebiliyordum ama halen kabullenmiş değildi.

Babamın yumuşamasında o konuşmanın mı, yoksa beni özlemesinin mi daha büyük etkisi vardı hiçbir zaman bilemeyeceğim. Belki de o zayıflamış, çökmüş halime üzülmüştü. O yaz boyunca evde ibadet etmeye devam ettim. Bunun babamı yumuşatacağını biliyordum, "Benim kızım değişmedi" diyecekti. Öyle de oldu. Dine de, örtüye de öfkeli değildim, öte yandan onlardaki bu din algısını yıkmaya hakkım olmadığını düşünüyordum. Netice itibariyle babam yavaş yavaş da olsa yeni görüntüme alıştı. Halen desteklediği bir şey değil başörtümü çıkarmam, bunu biliyorum ama en azından artık bana bakarken kırgın ve kızgın bakmıyor. Hatta şu an o dönemleri unutmuş gibi.

"Kararınız ne olursa olsun sizi yargılayanlar olur..."

Selva ile hep ailesini konuştuk ama arkadaşlarını, yakın çevresini hiç konuşmadık. Ona, bu duruma arkadaşlarının nasıl tepki verdiğini de soruyorum. Selva, onun için en zor kısmın ailesi olduğunu çünkü onlardan kopmak istemediğini söylüyor, arkadaşlarının verdiği tepkilere ise pek kulak asmamış. Doğup büyüdüğü şehirdeki arkadaşları, tanıdıkları, komşuları Selva ile ilgili konuşsa da çok az kişi Selva'nın yüzüne karşı tepki vermiş. Bu anlamda en çok erkek arkadaşlarının yorum yaptığını söyleyen Selva, "İçinden örtünmek gelmiyormuş zaten, iyi yapmışsın", "Taşıyamıyorsan örtme zaten", "Başörtü örtüp iki kilo makyaj yapanlar da senin gibi açsa keşke" şeklinde tepkiler de aldığını ve bunlara ciddi anlamda öfkelendiğini söylüyor:

> İnsanlar karşıma geçmiş ya beni ya da benim üzerimden başka insanların seçimlerini yargılıyordu. Onlarla tartışmaya girmekten çekinmedim; örtünmenin de, açılmanın

da kendi tercihim olduğunu, her iki kararının da sorumlusunun kendim olduğunu anlatıp durdum. Bir süre sonra ise bunun sonunun gelmeyeceğini anlayıp böyle tepki verenlerle ya alay ettim ya da onları hayatımdan çıkardım. Böyle gerçekten çok mutluyum. Ailemle aram düzeldi, istediğim işi yapıyorum, aynadaki yansımam beni mutlu ediyor. Buna kimsenin burnunu sokmaya hakkı yok. Canı isteyen örtünür, isteyen örtünmez. Bunlara kişiler karar verir ve bu kararları verecek olanlar şunu bilmeliler: Evet, aile zorlayıcı olabiliyor, onları kırmadan bir denge yaratmak zor olabiliyor ama aile dışındaki kimseye karşı bu şekilde hissetmeyin. Onlar sizin verdiğiniz karar ne olursa olsun illa yargılayacaklar, bunu bilip istediğiniz gibi yaşamayı tercih edin!

Dinin Kadına Yönelik Şiddet Konusunda İşlevsel Bir Kılıfa Dönüşmesi

Radikal İslâmcı bir cemaat ile çok küçük yaşta yolu kesişen bir başka kadın da Sevda. "Başörtüsü Mücadelesinin Değişen Yolcuğu" adlı yazı-söyleşi dizisi yayımlandıktan sonra bana ulaşan kadınlardan biriydi; onu, benimle konuşmaya ikna edense en yakın arkadaşıydı. Kendisiyle ilk kez iki yıl önce görüştük ve Sevda bana bu hikâyeleri bir kitapta toplamam gerektiğini hissettiren ilk kişi oldu. Çok küçük yaşta örtünen ve abisi vasıtasıyla radikal İslâmcı bir cemaate dahil olan Sevda, abisinin onu öldüreceği korkusuyla kendisine tecavüz eden kişiyle evlenmek zorunda kalmış. Sevda, 20 yıl boyunca şiddetin de, baskının da tam göbeğinde bir hayat yaşayıp kendisini tüm bu baskılardan kurtarmayı başarmış bir kadın.

Sevda, 9 yaşında, henüz ilkokul üçüncü sınıf öğrencisiyken abisinin radikal İslâmcı bir cemaate girmesinden sonra kendisinin de bu cemaate abisi tarafından dahil edildiğini anlatıyor. Abisi ona sürekli başını örtmesi gerektiğini, başı açıkken günaha girdiğini söylüyormuş. Başını örttükten sonra da okulu bırakması için baskı yapmış. Çünkü bulun-

dukları cemaatte okula gitmek "küfür" olarak nitelendiriliyormuş.

Okulu bırakan Sevda, cemaatin verdiği derslere gitmeye başlamış. Haftada bir gördüğü Kuran, tevhid dersleri, abisinin "Hicret etmemiz lazım" diyerek Sevda'yı başka bir şehre götürmesiyle beraber sıklaşmış. Annesinden ve babasından ayrılan Sevda, taşındığı bu şehirde abisiyle birlikte yaşamaya başlamış. Babasının engelli olması, Sevda'nın abisini aile içerisinde karar mekanizması haline getirmiş. Dolayısıyla annesi de, babası da bu taşınma kararına karşı çıkmamış. Abisi ise taşınma gerekçesi olarak Sevda'ya şunları söylemiş: "Müslümanlara yakın yerde durmamız ve mücadeleyi onların yanında devam ettirmemiz gerekiyor."

Sevda abisine göre, annesinin ve diğer aile üyelerinin Müslüman olmadığını, onlara "kafir" gözüyle baktığını anlatıyor. Öyle ki, dinî bayramlar Müslüman olarak kabul edilmeyen aileyle birlikte kutlanmıyor, kurban ayrı kesiliyor, ailede kesilen et veya kasaptan alınan et kesinlikle yenmiyormuş.

Taşındıkları şehirde yoğun olarak cemaat çevresine giren Sevda, onların toplantılarına katılmış, tartışmalarına dahil olmuş, hatta kendi yaşıtı olan kızları eğitme sorumluluğunu almış. Sevda, toplantılarda herhangi bir ayet ya da bir hadis üzerine konuşmalar yapıldığını, tefsir üzerinden tartışmaların olduğunu, bir kişinin konuşmayı başlattığını söylüyor. Küçük yaşına rağmen cemaat içinde konumunun gelişmesini de şöyle anlatıyor:

> Evet küçüktüm, abim ve cemaati beni yetiştiriyordu fakat ben de çok okuyordum. Merak ettiğim bir şeyin peşini kolay kolay bırakmıyordum. Yani o yaştaki bir çocuğun Seyyid Kutub'un tefsirinden anlayacağı şeyler çok kısıtlıyken ben orada okuduklarımı başka kaynaklardan sorguluyordum. Araştırdığım konunun üzerine bir şeyler katarak bu-

nu onlarla paylaşıyordum. Sürekli kitap okuyordum. O dönem yaptığım sadece derslere girmek ve bu ders aralarında sürekli kitap okumaktı.

Merak eden, araştıran, okuyan Sevda bir süre sonra farklı sorular sormaya ve cemaati rahatsız etmeye başlamış:

> Cemaatle alakalı pek çok soru oluşmaya başladı kafamda. Mesela neden başımızda bir "emir" vardı? "Emirin ne tür hakları var; neye, ne kadar müdahale edebilir; neden bir yere gitmeden önce ondan izin almak zorundayız?" gibi pek çok soru vardı aklımda. Birkaç defa da sormuştum ama bunlar o atmosfer içinde sorulabilecek, sorgulanabilecek şeyler değildi. Biraz sorguladığınızı hissettirirseniz size bakışları anında değişiyordu. Herhangi bir ayete, hadise başka bir açıdan baktığınızı dile getirdiğinizde "Sen ne demek istiyorsun?" diye üzerine düşüyorlardı bu konunun, "Bu kadar sorgularsan küfre düşersin" diyorlardı.
>
> Onlar bu şekilde davrandıkça daha fazla merak ettim ve daha fazla sorgulamaya başladım fakat ulaşabildiğim kitaplar belli kitaplardı ve sınırlıydı; telefonum, internetim de yoktu. Tek yapabildiğim elimdeki kitaplar üzerinden daha fazla düşünmekti. Bir süre sonra sorduğum sorular bana "Bu kadar sorarsan tekfir edilirsin" tehditleri ile dönmeye başladı. Ardından içime kapanmaya başladım. Derslere daha az gittim, gittiğimde de konuşmacı değil dinleyici oldum. Okuduğum ne kadar kitap varsa bıraktım.
>
> Bundan sonra okuduğum tüm kitapları düşünme evresine geçtim, her şeyi kafamda birleştirmeye çalışıyordum. Evet, çok şey biliyordum ama bunları sergileme cesaretini gösteremiyordum. Artık cemaatin fikirlerini benimsemediğimi, daha fazla sorgulamak istediğimi ama sorularımı kimseye soramadığımı nasıl anlatabilirdim ki? Bu durumumu fark ettiklerinde beni değişik kişilerle görüştürmeye başladılar. Bu-

nun fark edilmesi de benim sorularımı genellikle abimin eşine sormamla oldu. Abimin eşi benden birkaç ay önce cemaate girmişti ama benim kadar okuyup araştırmamıştı, sorduğum sorulara cevap üreteniyordu ve konuşması hep şu şekilde bitiyordu: "Sevda bunları sorma, düşünme, günaha giriyorsun." Sorduğum soruların cevabını verebileceğini düşündüğü kişilerle konuşturuyordu beni. Bu durumum emire anlatıldı, o da eşine anlatmış ve eşi benimle konuştu. Çünkü emir bizimle konuşmazdı. Bir süre sonra emirin eşi bana şunu dedi: "Böyle konuşmaya, böyle sorular sormaya devam edersen küfre düşersin, küfre düşmek seni dinden çıkarmış olur ve biz seni tekfir etmek zorunda kalırız." Bana verilen cevaplar artık ikna etmekten ziyade uyarı niteliği taşıyordu.

Sevda tehditvari uyarıların ardından bu konuları ailesiyle konuşmayı bırakmış ve derslere artık katılmaz olmuş. İyice içine kapanan Sevda yemek yemiyor, gözünü kırpmadan dakikalarca bir noktaya dalıyormuş, psikolojisi bozulmuş. Üstelik tüm bunlar olurken Sevda sadece 12 yaşındaymış. Sevda'nın yalnızca telefonda görüşebildiği annesi ise durumu anlayıp Sevda'yı abisinden geri istemiş. Abisi ise kabul etmemiş ama çok istiyorsa annesinin bulundukları şehre taşınabileceklerini söylemiş. Bunun üzerine Sevda'nın annesi ve babası Sevda'ların oturdukları apartmanda bir daireye taşınmışlar. Ne var ki, Sevda'nın annesine gidebileceği saatler abisi tarafından belirlenmiş ve annesinde kalması, uyuması kesinlikle yasaklanmış. Bunun sebebiyse abisinin annesini "kafir" olarak tanımlamasıymış. Bu arada değinmeden geçmeyelim, Sevda'nın bir değil üç abisi var; tüm bunlar olurken abilerinden "solcu" olanı siyasi sebeplerden dolayı cezaevindeymiş.

Sevda, annesinin hastalanması üzerine bir süre onun yanında kalmış. Cemaatten kendini soyutlamasının ardından uzun süre kitap okumayan Sevda, annesinin evinde kaldı-

ğı süreçte "solcu" abisinin kitaplarını okumaya başlamış. Bu kitapları okuduğunu ise cemaate bağlı olan abisinin eşi fark etmiş ve abisini, "Sevda değişiyor" diye uyarmış hemen. Bunun üzerine abisi Sevda'nın elinden kitapları almış, saklayıp bunları okumasına engel olmaya çalışmış.

Fiziksel şiddeti başlatan unsur: Renkli başörtüler

Sevda 14 yaşındayken abisine çalışmak istediğini söylemiş. Abisi başta buna karşı çıksa da daha sonra ikna olmuş ve Sevda'nın çalışmasına izin vermiş. Bu dönemde siyah bir başörtüsü takan, siyah pardösü giyen Sevda bir süre sonra artık siyah başörtüsü örtmek istemez olmuş. Abisine renkli başörtüsü kullanmak istediğini söylediğindeyse, abisi aşırı tepki verip bunun mümkün olmadığını söylemiş. Bunun üzerine Sevda abisinden gizlice daha açık renkli başörtüleri örtmeye başlamış fakat yaşadıkları yerin çok küçük olması sebebiyle defalarca yakalanıp şiddete maruz kalmış.

Sevda 15 yaşına geldiğinde Kuran kursundan tanıdığı birinin abisiyle görüşmeye başlamış. Bu kişi Sevda'nın ilk sevgilisi olmasının ötesinde onun ilk arkadaşı aynı zamanda:

> O dönem, belki de ailemden uzaklaşmak istediğim içindi bilmiyorum ama biriyle konuşmak, bir şeyleri paylaşmak mutlu ediyordu. Hiç arkadaşım yoktu, arkadaşımın olmasına bile izin yoktu. Bir sürü şeyi yaşayamadım, 9 yaşında örtündüm. Mesela hiç bisiklete binemedim, hiç ip atlayamadım. Bunlar benim içimde hep ukde olarak kaldı, çocukluğum hep içimde kaldı. Küçücüksün, ip atlamak istiyorsun ama bir yandan da uzun eteğini toplayıp duruyorsun, gözün hep camda, acaba görecekler mi diye! Bunları anlatabileceğim, paylaşabileceğim bir insan olduğunu düşündüm o kişinin. İlk kez bir kafeye bile onunla oturdum.

Onunla da ilk konuşmalarımız da din üzerinden oldu zaten, o da imam hatipliydi. Bazı konularda görüş ayrılıklarımız vardı, tartışıyorduk bazen. Zamanla aramızdaki ilişki bir kadın-erkek ilişkisine dönüştü, yani duygusal bir bağ oluşmaya başlamıştı. O, evden uzaklaşmak için bir mecraydı benim için ve daha çok küçük olduğumdan onu daha çok arkadaş olarak görme ihtiyacı vardı bende. Çünkü ilk defa fikirlerimi bir insanla paylaşıyordum ve bu kişi maalesef erkekti. Erkek olduğu için de bu şekilde bir ilişkiye dönüştü. Belki bunları başkalarına anlatabilseydim böyle bir ilişki ihtiyacında hiç olmayacaktım ve başıma gelen şeyleri hiç yaşamamış olacaktım...

Bir sene boyunca bu şekilde bir ilişki sürdürdüklerini söyleyen Sevda, bu sırada abisiyle tesettür tartışmalarının da devam ettiğini, daha ince bir kumaşı olan ve daha açık renkli bir pardösü almak için abisini ikna etmeye çalıştığını anlatıyor. Sonunda gri renkli bir pardösü için abisini ikna eden Sevda, "En azından simsiyah değil, diyordum" diyor.

Artık çalışan Sevda'nın görüntüsü sonuçta bir yıl öncesine göre biraz daha farklılaşmış, hayatı da öyle. Abisi, karşı çıkarak da olsa bu değişimleri kabullenmiş ama Sevda'nın ilişkisinin abisi tarafından öğrenilmesi yaşanacak pek çok şeyin fitilini ateşlemiş. Bir gün iş çıkışı, Sevda'nın abisi, Sevda'yı erkek arkadaşıyla yolda yürürken görmüş. Arabayla yanlarında durup ikisini de arabaya aldıktan sonra Sevda'yı eve bırakarak bir odaya kilitlemiş. Erkek arkadaşını ise ıssız bir yere götürerek dövmüş.

Sevda, abisinin eve elinde demir bir sopayla –bunun paspasın sapı olabileceğini söylüyor– döndüğünü anlatıyor. Sonrasındaysa Sevda'yı tehditler savurarak demir sopayla dövmüş. Dayak faslı bittiğinde kendisinin dayak yemekten, abisinin ise dayak atmaktan takatinin kalmadığını hatırla-

yan Sevda'nın cama yönelmesi ve aşağıya atlamakla tehdit etmesi üzerine abisi biraz sakinleşmiş ve Sevda'yı karşısına alıp bundan sonra kendisinin sözünden çıkmaması gerektiğini, evden dışarı adım atmayacağını, artık çalışmayacağını, eskisi gibi çarşaf giyeceğini söylemiş. Sevda, aylarca kapının önüne bile çıkmamış; zaten abisinin onu dövmesinden sonra bir süre yataktan kalkamadığını, uzun bir süre de topalladığını anlatıyor. Evde kaldığı süre boyunca bu hayatın kendisine ait olmadığını ve bundan kurtulması gerektiği fikrine daha fazla sarılmış fakat bunu dile getirdiğinde "tekfir" edileceğini de biliyormuş.

O zamanlar 16 yaşında olan Sevda'nın erkek arkadaşıyla ilişkisi ise gizliden gizliye devam ediyormuş. Sevda bunun için erken olduğunu ve bir evliliğe hazır olmadığını söylese de erkek arkadaşı onunla evlenmek konusunda ısrarlara başlamış. Abisi biraz yumuşayınca tekrar dışarı çıkmaya başlayabilen Sevda'nın yine de erkek arkadaşıyla dışarıda buluşmasının imkânı da yokmuş tabii. Sevda, abisinin baskısının hayatındaki en ağır travmalardan birini beraberinde getirdiğini anlatıyor:

> Abim biraz daha yumuşadığında ve kısıtlı olarak dışarı çıkabildiğim süreçte onunla görüşüyordum. Eskisi gibi dışarıda buluşamıyorduk, abimden korkuyorduk. Bir gün beni evine çağırdı konuşmak için, dışarıda görüşemeyeceğimizden kabul ettim. Eve gittiğimde yine evlilikten konuşmaya başlamıştık. Ben bunun için hâlâ erken olduğunu söyledim. Çünkü o anki düşüncem kesinlikle bir evlilik değildi, o da bunun farkındaydı. O benim ilişki kurduğum, kendimi açtığım, bir şeyler paylaştığım ilk erkekti ve ona gerçekten güveniyordum, bana zarar vereceği aklımın ucundan bile geçmemişti. Oysa o gün, o evde tecavüze uğradım. 16 yaşındaydım, ona engel olamadım. Her şey bittiğinde ne

yapacağımı bilmiyordum, ağlıyordum, "Bana bunu neden yaptın, beni sevdiğini sanıyordum" diyebildim. O ise "Artık evlenebiliriz" dedi. Ben yine evlenmeyeceğimi söylediğimde ise bunu kabul etmezsem ailemle konuşacağını, bunun kendi isteğimle olduğunu anlatacağını söyledi. Bunu düşünmem için bana zaman verdi, "Sen bunu düşün. Ailemi size yollayacağım ve seni isteyeceğiz ona göre, sen de kabul edeceksin" dedi. Eve döndüğümde günlerce odadan çıkmadım. Ama onun görüşme ısrarı devam ediyordu. Daha sonra beni istemek için ailesini gönderdi. Annem kabul etmedi ve onları kapıdan geri çevirdi. Onun ısrarları ise devam ediyordu, ailemi ikna etmemi ya da onunla kaçmamı istiyordu.

En küçük abisinin Sevda'nın bir telefon konuşmasını duymasıyla beraber ise bu travma yerini çok daha büyük bir travmaya bırakmış. Sevda'nın erkek arkadaşıyla görüştüğünü öğrenen küçük abisi odasının kapısını zorlamış ve diğer abisini arayarak durumu anlatmış. Abi telefonda deliye dönüp birazdan evde olacağını, bu konuya karışan olursa ona da zarar vereceğini söyleyerek telefonu kapatmış. Başına geleceklerden korkan Sevda evden kaçmış ama sığınacak hiçbir yeri yokmuş. Mecburen ona tecavüz eden erkek arkadaşının evine gitmek zorunda kalmış. Reşit olmaması sebebiyle ailesi durumu polise ihbar edince, Sevda "Karakola gidersek ailemi evlilik için ikna edebilirim" diyerek erkek arkadaşını ve ailesini karakola gitmeye ikna etmiş. Sevda'nın buradaki asıl amacı evlenmek değil, aksine devletin onu koruyabileceğini düşünmesi! Karakola gelen ilk aile üyesi Sevda'nın cemaat üyesi abisi olmuş. Abi, onu koruyacağını söyleyerek Sevda'nın kendisine verilmesi gerektiğini söylemiş ancak Sevda bunu kabul etmemiş. Annesinin kendisini abisine karşı koruyabileceğine inanmadığını anlatan Sevda an-

nesinin onu almasını da kabul etmediğini, psikolog eşliğinde ifadesi alındığını, kendisi için diğer bir seçeneğin Çocuk Esirgeme Kurumu olduğunu anlatıyor. Nihayet o dönemde cezaevinden çıkmış olan abisi karakola gelerek Sevda'yı almak isteyince, o abisine güvenip bunu kabul etmiş. Ne var ki, tecavüze uğradığını kimseye anlatamadığı için evlenmeyi de kabul etmek zorunda kalmış.

Bir ay boyunca evlilik hazırlıkları yapıldığını anlatan Sevda, o süreçte sürekli ağladığını ama kimseye evlenmek istemediğini anlatamadığını aktarıyor. Düğün günü de sürekli ağlayan Sevda'nın mutsuzluğu, ailesiyle arasının bozuk olmasına ve ailesinin düğüne katılmamasına yorulmuş tabii.

Evlendikten bir hafta sonra çalışmaya, evlere temizliğe gitmeye başlayan Sevda, eşinin sürekli onu çalışmaya ittiğini anlatıyor. Kendisi içinse çalışmak evden uzak kalmak demek olduğundan bundan şikâyetçi değilmiş. Eve olabildiğince geç gitmeye çalışan Sevda gün içinde bazen birden fazla ev temizliyormuş. Yine de yorgunluktan hasta düştüğünde bile eşinin "Çalışmaya ne zaman başlayacaksın" dediğini hatırlıyor. O dönem çok iyi para kazandığını söyleyen Sevda, kazandığı tüm parayı eşine veriyormuş. Evlenirken çok fazla borç yaptıklarını, eşinin önceden de epey borcu olduğunu biliyormuş fakat Sevda ne kadar para kazanırsa kazansın borçların azalmak yerine arttığını, maddi sıkıntılar çektiklerini fark edince eşine bu paraların nereye gittiğini sormaya başlamış. Dolayısıyla da çoğu kez evde Sevda'nın dövülmesiyle sonuçlanan kavgalar baş göstermiş. Bir çıkış noktası bulamayan Sevda defalarca intiharı düşünmüş. Nitekim ilk intihar denemesi, evliliğinin üçüncü ayında gerçekleşmiş ve yüksek dozda ilaç alarak intihara kalkışan Sevda'nın midesi yıkanmış. Sevda o dönemi ve gördüğü şiddetin boyutlarını şöyle anlatıyor:

izlediğimiz haber yüzünden, balkona boynum açık çıkmamdan ya da para ile ilgili mevzulardan sürekli kavga ediyorduk. Aynı çatının altında yaşayamıyorduk. Bir gün yine kavga edip ayrılma eşiğine geldiğimizde annemin evine gittim bu sefer. O zaman ayrılmayı kabul etmişti. Eşyalarımı almak için geri döndüğümde ise evden çıkmama izin vermedi. Çıkmaya çalıştığımda da dövmeye başladı. Abimin beni paspas sopasıyla dövdüğünü söylemiştim ya, o dayağın kat kat fazlası bir şiddetti bu. Camdan sarkıp yardım istiyordum, bağırıyordum kimse yardım etmiyordu. Herkes cama çıkıp izliyordu, çığlıklarımı dinliyordu, aralarında konuşuyorlardı. Ne müdahale ettiler ne de polisi aradılar. Bayıldım, üzerime soğuk su döküp ayılttılar. O ise hâlâ kavga etmenin peşindeydi. Ben biraz kendime geldiğimde en baştan başlıyorduk. Anneme bir şey anlatmamamı, onlara boşanmaktan vazgeçtiğimi söylememi istiyordu. Böylelikle bir müddet daha konuyu kapatmak zorunda kaldım.

Aradan geçen birkaç ayda şiddetin ölçüsü artmış. Sevda sürekli şiddet görmüş, daha fazla çalışmaya zorlanmış. Bunların üstüne eşi bir de çocuk istemeye başlamış:

Çocuğu, evliliğe ve kendisine bu şekilde daha fazla bağlanacağımı ve onu bırakamayacağını düşündüğü için istiyordu. Çocuk istemeye başlamasıyla birlikte boşanma konusunda iyice emin oldum. Bunu bir an önce yapmam gerekiyordu. Çünkü çocuk olursa bu evliliği bitirmem neredeyse imkânsız olurdu. Ötesinde, neredeyse nefret ettiğim adamdan çocuk doğurma fikri bana çok ağır geliyordu.

Bir gün daha önce defalarca yaptığım boşanma konuşmalarından birini yaptım. Tıpkı dayak olayından önceki gibi bir kere daha kabul etti. Kararından vazgeçemeden hemen evi terk edip annemin yanına gittim. Aileme bir müddet durumu anlatmadım, annemin hastalığı dolayısıyla gel-

diğimi söyledim. Tüm bunlar olurken, cemaat üyesi abim IŞİD üyesi olduğu suçlaması ile cezaevine girdi.

Evliliğinin ilk aylarını imam nikahıyla geçiren, daha sonra resmî nikahla evlenen Sevda eşinden anlaşmalı olarak boşanmak için bir yıllık yasal sürenin dolmasını beklemiş. Tabii bu süreçte eşi tarafından sürekli takip, taciz ve tehdit edilmiş.

Sevda o sürecin kendisini politize ettiğini söylüyor; kadın örgütlerine ve eylemlere gitmeye başlamış. Kendisini sürekli takip eden eşiyse ona tehditler savurmaya devam etmiş, hatta sokak ortasında darp edecek kadar ileriye gitmiş. Darp edilmesinin ardından emniyete giden Sevda, polislerin sadece ifade aldığını, hiçbir şey yapmadığını, aile içi kavga deyip geçiştirdiklerini anlatıyor.

Anlaşmalı boşanma için gerekli sürenin dolmasının ardından Sevda, bir an önce boşanabilmek için davanın tüm masraflarını karşılamış ve tek celsede boşanmışlar. Bundan sonra ise Sevda artık aile evinin "dul kadın"ı olmuş: Ailesi sürekli, her hareketinde bunu Sevda'ya hissettirmiş. Ailede tek boşananın kendisi olması sebebiyle akrabalar arasında bu durumun epey yankı uyandırdığını söyleyen Sevda, dışarıda verdiği sokak mücadelesinin yanı sıra evde de ailesinin kadınlarına karşı mücadele vermeye başlamış. Bu dönemde onu cesaretlendirenin, özgüven verenin ise ekonomik özgürlüğü ve ailesinin onun eline bakması olduğunu anlatıyor. Zira o dönemde en küçük abisi askerde, bir abisi cezaevindeyken, diğer abisi ise ağır hastalıklarla mücadele ediyormuş. Sevda, evde çalışan ve eve para getiren tek kişinin kendisi olduğunu söylüyor. Kendi ayakları üzerinde durması ve ailesini geçindirmesi sebebiyle aile içinde ona saygı duyulduğunu hatırlıyor. Kendi konumunu sağlamlaştırdıkça da kararlarını bir bir hayata geçirmeye başlamış:

Ekonomik özgürlüğümü sağlamlaştırdıkça bazı kararları daha rahat almaya başladım. Boşandıktan kısa süre sonra pardösümü çıkarmıştım zaten. Çarşaflı olduğum dönemleri düşünüyorum da ya sıcak beni etkilemiyordu ya da kendime yalan söylüyordum. Sonrasındaysa örttüğüm başörtüsü bile beni boğuyor gibiydi. Bunun sebebi ise her gün başörtümü takarken, başımı örttüğüm ilk günü hatırlamamdı. Bu benim kararım değildi, ben isteyerek başımı örtmemiştim, başörtüsü örttüğüm için okulu bırakmıştım. Bir noktada, sonra yaşadığım pek çok şeyden onu sorumlu tutmaya başladım. Evet, inanarak örttüm çok uzun bir süre ama artık istemiyordum. Evde başörtümü çıkarmak istediğime dair pek çok kez konuşmalar yaptım. Annem beni reddedeceğini söylüyordu, kötü yola düşeceğimi falan düşünüyordu. "Çarşafı çıkardın, pardösünü çıkardın, bir başörtün kaldı. Bunu da çıkarırsan daha neler yapmazsın" gibi şeyler söylüyordu. Bunu birkaç kez konuştuktan sonra artık bir karar almam gerektiğini biliyordum. Öyle bir zamanda yapmalıydım ki, geri dönüşü olmamalıydı. Ve bir sabah evden başörtüsüz bir şekilde çıktım, ilk işim kuaföre gitmek oldu.

O güne kadar saçıma o kadar bakmıyordum ki, saçımın uzunluğuna şaşırdığımı hatırlıyorum. Kuaförde saçımın ne kadar güzel olduğunu fark ettim. Başörtümü çıkardığımda omuzlarımdan yük kalkmış gibiydi, omuzlarımdan abimin fikirleri, inancı, baskıları kalkmış gibiydi çünkü başörtüsü benim için sadece abimin bana zorla yaptırdıklarını, dayaklarını, renkli başörtü yüzünden bile dayak yediğimi hatırlatıyordu.

Evden çıktım, bu kolaydı ama bir de geri dönüşü vardı ve kıyametin kopacağının farkındaydım. Eve döndüğümde annem bana birkaç tokat attı. Ben ise ona şunu dedim: "Beni artık dayakla korkutamazsınız. İki tokattan fazlasını da atabilirsin, birkaç ay yürümeyebilirim de, çünkü bunla-

rı yaşadım. Ama bunlar beni döndürmeyecek. Beni, evet, şu yaşa kadar şiddetle korkutmaya çalıştınız ama artık eskisi gibi değilim, çünkü bağışıklık kazandım." Annem reddetti beni, aylarca benimle konuşmadı ama bir noktada sonra yumuşamaya ve kabullenmeye başladı mecburen.

"20 yıl içinde yaşadığım her şey bana din adına yapılmıştı"

Sevda ilk başta kadın olduğu için sorgulamaya ihtiyacı olduğunu hissettiğini ve içinde bulunduğu aileyi, gelenekleri, cemaati, dini ona yaşattıklarından ayrı düşünemediğini söylüyor:

> Benim 20 yıl içinde yaşadığım her şey bana din adına yapılmıştı: Din adına okulu bıraktım, din adına dövüldüm, din adına istemediğim bir adamla aynı yatağa girdim. O adamın evinde yaşamak, ona yemek hazırlamak, çamaşırlarını yıkamak, günün sonunda onun yatağına girmek zorundaydım. Kaç defa "Keşke sadece bir kere tecavüze uğrasaydım" dedim. Hep şiddetle, korkutarak, tehdit ederek üzerimde o dinin varlığını hissettirdiler.

Sevda'nın abisi halen cezaevinde, şimdiye dek iki defa tutuklanmış: İlki El Kaide üyesi olma, ikincisi ise IŞİD üyesi olma suçlamasıyla. Sevda, abisi cezaevinde, ona zarar veremeyecek uzaklıkta olmasına rağmen onun sebep olduğu travmalarla yaşıyor ve bunları atlatmaya çalışıyor:

> Şu an hâlâ açıktan liseyi bitirmeye çalışıyorum. Çocukluğuma dair her şey içimde ukde olarak kaldı ve kalmaya devam edecek. Yediğim dayaklar bir yana onun yüzünden tecavüze uğradım, onun yüzünden istemediğim bir evlilik yaptım, tecavüzcümle evlendim. Evet, şu an kendime bir

yol çizdim, kendimi pek çok şeyden kurtardım ama içimde okumak hep kalacak. Hep düşünüyorum, yaşıtlarım nerelere geldi, mesleği var hepsinin, hepsinin bir eğitim hayatı oldu. Ben ise bu kadar meraklı ve okumayı seven biri olarak henüz lise mezunu bile değilim. Bu eksikliği hep içimde taşıdım. Bütün bunları unutup onu affedebilir miyim bir gün, bilmiyorum...

Yalnız Yürümemeye Karar Veren Melda ve Hikâyelerin Sandıktan Çıkışı

"Yalnız Yürümeyeceksin" adındaki internet sitesinin, başörtüsünü çıkaran kadınların hikâyelerini gün yüzüne çıkardığından Sunuş'ta söz etmiştim. Yüzlerce kadının mektubundan oluşan bu sitenin kurucusu da onlarla benzer bir hikâyeye sahip genç bir kadın aslında.

Henüz üniversite öğrencisi olan Melda, kendisi gibi pek çok kadınla karşılaştığını, bunun da site için kendisine ilham verdiğini söylüyor. Yalnız Yürümeyeceksin, başta Melda'nın kendi çabalarıyla kurduğu bir blog'ken, sonrasında arkadaşlarının yardımıyla daha profesyonel bir siteye dönüşmüş. Sitenin editörleri başörtüsünü çıkaran, çıkarmak isteyen veya hiç böyle süreçlerden geçmemiş olup bu kadınlara destek olmak isteyen kadınlardan oluşuyor. Sitede şu an sadece kadınların mektupları paylaşılıyor fakat Melda, zamanla bu kadınlara psikolojik ve hukuki destek vermek için de çalışmalar yapmak istediklerini belirtiyor.

Melda da diğer pek çok kadın gibi zorlu bir çocukluk dönemi geçirmiş ve başörtüsünü çıkarma konusunda halen ailesine açılabilmiş değil. Bunun yerine ikili bir hayatı tercih

eden Melda, ailesinden uzakta olduğu her yerde, dışarıda, okulunda başörtüsünü çıkarabiliyor. Melda'nın ailesine açılmamasında halen öğrenci olmasının payı olsa da o en çok kız kardeşi için korkuyor, ailesinin kız kardeşini okutmamasından endişe duyduğu için başörtüsünü çıkardığını ailesinden gizliyor.

"Aksi mümkün olmadığı için 'Kapan' bile demediler"

Melda babasının kendilerini çok katı bir şekilde yetiştirdiğini şöyle anlatıyor:

> Çocukluğumdan bu yana katı kuralları olan bir evde yetiştim. Babam hâlâ eve erkek bir misafir gelse camlı kapıdan görünmeyelim diye kapıya örtü çeker, misafir tuvalete gidecek olsa gardiyan gibi ona eşlik eder. Perde hep kapalıdır, uçuşsa evde büyük kavgalar çıkar. Yolda giderken arabanın önünden açık bir kadın geçse babam, "Şuna bir çarpacağım, takla atacak" şeklinde tepkiler verirdi. Dolayısıyla benim örtünmeme gibi bir ihtimalim yoktu zaten, bu sebepten de bana "Kapan" bile demediler.

Melda, örtünmeme ihtimalinin olmadığını biliyormuş fakat ona rağmen örtünmesi için annesi enteresan bir yola başvurmuş: Annesi Melda'yı kuaföre götürmüş ve kuaför Melda'nın saçını o kadar kötü kesmiş ki, Melda o haliyle kimseye görünmemek için 12 yaşında örtünmüş. Neden sonra annesinin, kuaförü Melda'nın saçını kötü kesmesi yönünde tembihlediğini öğrenmiş. Melda, kuaföre gittiğinde zaten artık örtünmesi gerektiğini bildiğini, çünkü etrafında başörtüsüz tek bir kişi bile kalmadığını söylüyor. Başörtüsü örtmeye saçlarının kötü kesilmesiyle aniden karar vermek zorunda kalan Melda, bu durumun onu mutlu etmediğini ama mutsuz da sayılmadığını hatırlıyor: "Çünkü 12 ya-

şındaydım ve demek ki, böyle olması gerekiyor diye düşünmüştüm."

Melda, örtünmesinden üç yıl sonra imam hatip lisesine başlamış. Lise giriş sınavından fen liselerine yetecek puan aldığını fakat hiçbirine başörtüsüyle giremeyeceği için imam hatip lisesine gittiğini söylüyor. Babasının yakın arkadaşlarının kızlarının hiç eğitim görmemiş, sadece Kuran kurslarına gitmiş kızlar olduğunu düşününce, imam hatip Melda'nın kendisini şanslı hissetmesine sebep olmuş. Öte yandan Melda, o dönem radikal denebilecek seviyede Müslüman olduğunu da hatırlıyor. Mesela, okulun bahar şenliğinde bir grup öğrenci Duman grubunun bir şarkısını çaldığında, buna karşı çıkıp "Bu okulda Duman çalıyorsa okulun tabelasını da değiştirin" diyecek kadar radikal bir dindarmış.

Melda, o dönem inancına çok bağlı bir Müslüman olduğunu, Rachel Corrie'yi (İsrail güvenlik güçleri tarafından Filistin'de buldozerle öldürülen ABD'li barış aktivisti) idolü olarak gördüğünü, ona çok hayran olduğunu fakat çevresindekilerin, inancı ile Corrie'ye olan hayranlığının çeliştiğini düşündüklerini anlatıyor. Oysa Melda, Corrie'ye o kadar hayranmış ki, babası ısrarla Corrie'nin cehenneme gideceğini söylediğinde Melda, cehenneme o değil kendisi gitsin istiyormuş. Rachel Corrie'nin kendisi için değerinin altını çizen Melda, onu seçim yapmaya zorlayan bir diğer meselenin de Gezi Parkı olayları olduğunu anlatıyor:

> Rachel Corrie benim için çok değerliydi. Gezi Parkı olayları da benim için çok güzel şeyler ifade ediyordu. Bunların hepsi çok karışmıştı ve bunların birini terk etmem gerekiyordu ama ben hiçbirini terk etmek de istemiyordum. Sonra zamanla Allah ile olan bağım da zayıfladı ve bu, bana çok ağır geldi. Onların inandığı Allah ile benimki aynı değildi; benim inandığım Allah bu kadar acımasız olamazdı. Sürek-

li kendimi disipline sokmaya çalışıyordum. Geceleri kalkıp, teorik olarak namaz diyemeyeceğimiz ama namaza benzer şeyler yapıyordum. Oruç tutar gibi kendimi aç bırakıyordum, bu yaptığım da oruç değildi. Burada şunu ispatlamaya çalışıyordum: "Benim bu yaptığım tembellikten değil, tembel olduğum için bunu yapmıyorum." Özveri gösterebilirim sevdiğim bir şey için ama öte yandan benimsediğim ve dürüstlüklerine çok inandığım diğer şeylere bu hiç uymuyor ve bunu söylediğim yerde hep bana "Allah bunu istemiyor" deniyordu. Dolayısıyla çok sancılı bir süreç oldu.

Melda, bu dönüşüm sürecine girdiğinde başörtüsünü çıkarmayı da istemiş fakat bunu ailesiyle hiç paylaşmamış. Gitgide ailesiyle, özellikle de babasıyla arasının açıldığını anlatıyor:

Bu dönüşüm gerçekleşirken başörtüsünü çıkarmak istedim ama bunu tabii asla söyleyemedim. Annem çarşaflıydı; babam, dediğim gibi, çok katıydı. Yani benim için başörtüyü çıkarmak gibi bir şey asla düşünülemezdi. İletişimimiz kalmadı. Mesela, babam benden önce tuvalete giriyorsa tuvaleti komple yıkardım. Son paramla kendime kahvaltılıklar alır onlarla kahvaltı ederdim. Onun çatalı değiyor diye onları bile yemezdim.

Melda, bu gerginliği daha fazla sürdürmek istemediği için üniversiteyi başka bir şehirde kazanması gerektiğine inanıp, orada yeni bir hayat kurmayı düşünmüş. Babasının, "Sonuç ne olursa olsun üniversiteye gitmeyeceksin" çıkışından sonra ise intihara kalkışmış ve bir hastanenin psikiyatri servisine yatırılmış.

Üniversite sınavlarına hazırlanmaya başladım ve başka bir şehre giderek istediğim hayatı yaşamayı planladım. Ben sabahlara kadar üniversite sınavına hazırlanırken, babam so-

nuç ne olursa olsun üniversiteye gidemeyeceğimi söyledi. Bunun üzerine intihara teşebbüs ettim. Beni bir hastanenin psikiyatri servisine yatırdılar. Orası çok korkunç bir yerdi. Önceden hep şöyle düşünürdüm: "Deliler dünyayı aşmıştır, bizden farklı düşünebilmeye başlamıştır." Ama öyle değildi. Akıl hastaları oturdukları yerlere işeyen, gelip durduk yere sana saldıran, kafasını duvara vuran insanlardı. Oraya yattıktan sonra ilk ziyaretime annem ve babam gelmişti. Ben anneme, "Bu adamı buraya ne yüzle getirdin? Ben zaten bu yüzden buradayım!" diye bağırdım. O günden sonra babam gelmedi. O gün doktor babama, "Kızınızın gayet sağlıklı bir beyin yapısı ve düşünce sistemi var. Bu çocuğu hasta yapan sizsiniz ve böyle devam ederse çok daha ağır hasta olacak" demiş. Böyle olunca ve ziyaretçi odasında o akıl hastalarının durumlarını görünce sanırım babamın kafasında bir şey yandı. Sanırım o zaman babam "Ben ne yapıyorum?" dedi.

Oradan çıktıktan sonra babamın tavrı biraz değişmişti. Biraz üzülmüştü galiba. Ben zaten çok sosyal bir insan değilim. Sürekli gezmek, sürekli dışarıda olmak isteyen bir insan değilim. Paraya ihtiyacı olsa da sürekli para isteyen bir insan da değilim. Mümkün olduğunca ondan para istememeye çalıştım bugüne kadar. 15 yaşındayken de çalıştım, şu an zaten hiçbir şekilde istemiyorum. Dolayısıyla ben aslında çok da asi bir kız değildim. Uysal sayılabilecek bir kızdım. Ama yine de kitaplığımda gördüğü, beğenmediği bir kitabı o an yırtıp atardı babam.

Bir gün bir arkadaşım bana saz hediye etti. Bu sazı ilk gördüğünde babam bana, "Müslüman bir kızın sırtında bunu taşıması ne demek sen biliyor musun?" dedi. Ertesi gün eve geldiğimde sazın tüm tellerini sökmüştü. Bir arkadaşım bize geldiğinde onu evden kovardı ya da bize gelmiş bir arkadaşımla yatakta otururlarsa, "Siz lezbiyen misiniz ne yapıyorsunuz? Çabuk kalkın!" diye bize saldırırdı.

Melda, başörtüsünü çıkarma kararını ne ailesiyle paylaşmış ne de bunu onlara hissettirmiş. Öte yandan babasının bazı şeyleri hissettiğini de düşünüyor. Babasıyla ilgili ona böyle hissettiren bir anısını şöyle anlatıyor:

> Ben açılma kararımı hiçbir şekilde onlara söylemedim, hissettirmedim de. Ama bir gün babamın hissettiğini anladım. Bir gün eve geldiğimde altıma giydiğim pantolon biraz fazla dardı ve bana bu yüzden bağırdı çağırdı. O zamana kadar bir şey istediğimde ve buna olumsuz tepki verdiğinde "Evlendikten sonra ne istersen yaparsın" derdi. O gün ilk defa, "Çok şeyler umduğun bağımsızlığına erişince ne istiyorsan onu yaparsın, ne istiyorsan onu giyersin" dedi. Sonra ben de "Giyeceğim merak etme" dedim. "Giyersin sen, her boku yaparsın, Allah senin kalbine baba sevgisi vermemiş, ben ne yapabilirim?" dedi.
>
> Orada sanırım benimle ilgili artık bir şeyleri anladığını ve bizim ikili bir oyunu sürdürdüğümüzü, bir süre sonra artık onunla hiçbir ilişkim kalmayacağını ve o an zoraki bir şekilde orada durduğumu anladığını hissettim. Ama dediğim gibi hiçbir şekilde bunu açıkça söylemedim, bunu söylediğim anda beni okuldan alacağını biliyordum. Çünkü kız kardeşimi 6. sınıfa giderken bir erkekle konuştuğunu gördü diye okuldan aldı ve iki ay okula göndermedi. Yani bunu yapacağından emindim. Dolayısıyla bunu asla ve asla riske atamazdım. Sonra üniversiteye başlayacağım sene, üniversiteye açık gitmeye karar verdim.

Melda, intihara kalkışmasından sonra ailesini üniversite için ikna etmiş fakat okumak için farklı bir şehre gitmeyi kabul ettirememiş. Yine de bu ilk kez gireceği ortamda istediği gibi görünmek istiyormuş. Otobüste başörtüsünü çıka-

rıp okuluna öyle gittiğini, eve dönerken de yine otobüste örtündüğünü anlatıyor:

> Evden kapalı çıkıyordum. Otobüste başörtümü çıkarıyor okula açık gidiyordum. Geri dönerken otobüste tekrar kapanıp eve öyle gidiyordum. Bunları otobüste hep insanların içinde yapıyordum ve insanlar bunu görüyordu. Bir süre sonra bu çok hoşuma gitmeye başladı. Çünkü benim bu insanlara düşündürdüğüm iki farklı şey vardı. Bir tanesi, internet sitemize gelen linçlerde olduğu gibi, "Şerefsizler, pislikler. Başörtüyle okula giriyorsunuz, biz zamanında bunun için mi mücadele ettik?" olmalıydı, onların bu bakışlarını üzerimde hissediyordum. Öte yandan birilerine de belki iyi şeyler düşündürüyordum. Onların bakışlarını hiç hissetmedim ama yine de birilerine destek, acımaya dönecek bir merhamet ama kesinlikle iyiye benzer bir şeyler hissettirdiğime emindim. Birinde ne hissettirdiğimden eminim, diğerinde de içimden böyle geliyordu ve bu, benim çok hoşuma gitmeye başlamıştı. Günde iki kere yaptığım bir ritüeldi bu. Tek korkum birinin bunu videoya alıp bir yerlerde yayınlamasıydı. Şu ana kadar yayınlanmış bir görüntümle karşılaşmadım. Umarım karşılaşmam da.
>
> Bir gün ben yine otobüste açılırken annemin bir arkadaşı görmüş ve anneme söylemiş. Annem o gün bütün kıyafetlerimi kesti. Sadece pijamalarım kalmıştı. Sonra bana, "Babana söyleyeceğim bu yaptığını, bakalım bundan sonra okula gidebilecek misin?" dedi. "Eğer böyle bir şey yaparsan gidip o hastaneye tekrar yatarım. Bir kere yattığım için beni ikinci kez almaları hiç zor olmaz. Bu sefer beni öyle kolay kolay çıkaramazsın oradan ya da kendimi yeniden öldürmeye kalkarım ve bu sefer kurtaramazsınız. İstiyorsan yap böyle bir şey" cevabını verdim. Çok kararlıydım. Annem çok korkmuştu. Çünkü o dönem hastaneye her geldiğinde

yeni hastalarla karşılaşıyordu ve hepsi gerçekten çok korkunç insanlardı. Ben hastaneye yatmakla tehdit edince "Tamam, bunu unutacağım ve kimseye de söylemeyeceğim. Lütfen öyle bir şey yapma" dedi. Babama söylemedi ve ben aynı şekilde gidip gelmeye devam ettim. Anlık bir şey olur, yakalanırım, annem sözünde durmaz ve söyler diye ben yine açıldım ama sadece açıldım, başörtümü çıkardım ve başka bir şeyim değişmedi gibi bir imaj vermek için daha usturuplu giyinmeye başladım.

Üniversitenin ilk yılı böyle geçti. İkinci yıl başka bir okula geçiş yaptım. İlk yıl tek vasıtayla gidip gelebiliyordum ama okulu değiştirince ev uzak kaldı ve yurtta kalmam daha iyi olacaktı. Babama hangi yurtta kalacağım konusunda bir öneri sunamıyordum. Çünkü "Yurtta kalmayacaksın" cevabını duymak istemiyordum. Sonra babam bana bir dinî vakfın yurduna gitmeme izin vereceğini söyledi. Yurda alınmak için mülakat yapılacaktı ve babam, "Mülakatta kendini kabul ettirdin ettirdin, ettiremezsen evden gidip gelirsin" dedi. Yurt mülakatına gittim. Kabul edildim, hâlâ da yurtta kalıyorum. Yurtta da ailemin evinde olduğum gibi, bir miktar diken üstündeyim, yine ikili bir hayat yaşıyorum ama bu yurt bile ailemin evinde olmaktan daha iyi geliyor.

"Benden başka bu durumda olan tek bir kişinin bile olmadığını düşünürdüm"

"Yalnız Yürümeyeceksin", Melda kurmuş olsa da birçok kadının emeğiyle, herkesin bir işin ucundan tutmasıyla var oldu. Melda, siteye gelen 500'ü aşkın mektup olduğunu, bu mektupların birçoğunun "Ben çok mutsuzum, çaresizim, her şey için çok geç" gibi içeriklerinin olduğunu ve "Her şey için çok geç" diyen kadınların da çoğunlukla 20'li yaş-

larının başında olduğunu söylüyor. Bu gelen mektuplara sadece editoryal dokunuş yaptıklarını söyleyen Melda, sitede İslâm'ı, Kuran'ı, başörtüsünü, İslâm'da kadının konumunu eleştiren yazıların da olduğunu ve bu yazılara sansür uygulamayı doğru bulmadıklarını belirtiyor:

> Çünkü bir kadın bunu bu şekilde gördüyse, yine bu şekilde ifade etmeli. Bu fikirler bizi doğrudan bağlayan veya bizi yansıtan şeyler olmayabilir fakat burası yalnızca bizimle aynı fikri paylaşan insanlara açık değil. Dolayısıyla bir kadının fikrini, bizi yansıtmasa bile paylaşmalıyız diye düşünüyoruz.

Melda, böyle bir platformun, kadınlara neler hissettirebileceğini ve aslında platformun neyi amaçladığını anlatıyor:

> Ben 13-14 yaşlarında kendimi çok yalnız ve mutsuz hissederken, benden başka bu durumda olan tek bir kişinin bile olmadığını düşünürken eğer böyle bir platformu görseydim, bana doğrudan bir fayda sağlayacak olmasaydı bile ruhsal olarak beni çok daha ileri bir noktaya taşırdı. Çünkü gerçekten yalnız hissediyordum. Bize gelen maillerin çoğu "Tek olduğumu sanıyordum, başka kimsenin olmadığını düşünüyordum ama çok fazla kişiymişiz ve bu beni çok umutlandırdı" diye bitiyor. Aslında bu kadın hikâyelerinin görünmez bir fayda sağladığı da çıkıyor ortaya. Çünkü ben bu kadına elle tutulur bir şey vermiyorum, bir iş imkânı vermiyorum, ev de vermiyorum ama onu bir şeyler için umutlandırıyorum.
>
> Birçok kadına ulaşarak onları umutlandırmak ve çaresiz hissetmemelerini sağlamak şu anki hedefimiz. İleriki dönemde ise siteye birtakım kısımlar koymayı düşünüyoruz. Mesela, gönüllü olan biri oraya "İhtiyacı olan varsa İngilizce öğretebilirim" diyecek ve siteye koyacağız. Bir diğeri "Ev

arkadaşı arıyorum, ihtiyacı olan kadın gelip benimle yaşayabilir" şeklinde ilan verecek, gibi. İşte bu tarz bir bölüm planlıyoruz. İleride yine bu hikâyelerin olduğu bir kitap da çıkarmayı planlıyoruz. Ama bunlar ileriki dönemde olabilecek şeyler, şu anda yaptığımız yalnızca bize gelen mektupları toplamak ve yayınlamak.

Başörtüsü, hemen hemen her kesimin üzerinde fikir sahibi olduğu, tartıştığı meselelerden, dolayısıyla platform da bu hikâyelerle oldukça hassas bir konuyu deşmiş oluyor. Bu anlamda bireysel olarak başörtüsünü çıkaran kadınların hakarete, aşağılamalara maruz kaldığı ortada, peki platform olarak bunca kadının hikâyesine yer vermek nasıl tepkileri beraberinde getiriyor?

Melda, pek çok tepkinin olduğunu fakat en çok da başörtülü kadınların tepkilerini anlayamadıklarını söylüyor. Platformun, başını isteğiyle örten kadınlarla hiçbir ilgisi olmadığını, amaçlarının kimsenin yaşam tarzına karışmak olmadığını, kimseye "başörtünü çıkarmalısın" gibi telkinlerde bulunmadıklarını belirtiyor ve "Biz sadece 'Herkes istediği gibi yaşasın' istiyoruz" diyor. Kendilerine gelen tepkileri ve bu tepkilere karşı tutumlarını şöyle açıklıyor:

> Sanırım şu anlaşılmıyor, kadınların bir şeyle mücadele etmeleri için tek bir hikâye veya ortak bir hikâye olmak zorunda değil. Tarih boyunca pek çok hikâye ve mücadele oldu, bu da onlardan biri. Bizim verdiğimiz bu mücadele de diğer mücadeleleri, yani mesela başörtüsü yasakları olduğu dönemdeki verilen mücadeleyi değersiz kılmıyor. Onların gördüğü destek ve onların gördükleri anlayış kadar bizim mücadelemiz de bir şeyleri hak ediyor. Bu mücadele de tıpkı diğeri gibi, haklı bir mücadele, tıpkı diğerindeki gibi kadınlar kendi bedenleri, kendi kıyafetleri ve yaşam tarzları için mücadele veriyorlar. Başörtüsü örtmek veya örtme-

mek ailenin, toplumun, devletin dayattığı bir şey olmamalı ve aslında savunduğumuz şey de bu açıdan bakıldığında farklı değil. Bizimkinin değeri onlarınkini azaltmıyor.

Biz bu platformda hem başörtüsü örtmek için mücadele veren kadınlara hem de başını açan kadınlara aynı anda yer vermediğimiz için "ikiyüzlü" olarak suçlanıyoruz. Halbuki bu şekilde sıkıntı yaşayan insanlar artık sayıca çok daha azlar ve 90'lardaki gibi bir baskı da yok üstlerinde. Ama bizim üzerimizdeki baskı şuradan bile anlaşılabilir: Bir internet sitesi bizimle ilgili bir içerik girdiğinde gelen tepkiler sonucu bu içerik kaldırılabiliyor ve bir sürü tehdit mesajı alıyoruz. Ama bugün onlar aynı sitede bir içerik yapsaydı kaldırılmazdı, ki yapıldı ve halen de duruyor. Öte yandan site başörtüsü örtmek istemediği halde örtmek zorunda kalan kadınların hikâyelerinden oluşuyor. Bu noktada başörtüsünü isteyerek örten kadınların hikâyeleriyle sitenin kapsamını genişletmeyi düşünmüyoruz. Çünkü o durum pek çok kanal aracılığıyla sürekli dillendirildi ve şu anda devlet mekanizmaları tarafından bir ayrıştırılmaya maruz kalınmıyor. Bugün o noktada bir sorun varsa bu özel sektör içindeki birtakım zorluklardır, bunların çözümleri de bambaşka. Ama onlar bir şeyler için mücadele verdiklerinde elbette bu noktada karşılarında değil, yanlarında yer alacağız.

"Kadınları Dinledikçe Anladım, Bu Küçük Şehirde Yalnız Değilim"

Hülya, 25 yaşında bir Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni. Küçük bir şehrin, küçük bir köyünde doğup büyüyen Hülya'nın ailesi kendi deyimiyle muhafazakârlığı üst seviyede yaşayan bir aile. Hülya, köyde güzel bir çocukluk geçirdiğini söylüyor. Öte yandan erkeklerin kızlardan daha farklı ve üstün konumlandığını görerek, buna maruz kalarak büyüyen Hülya, örneğin çocukken hiç pantolon giymemiş ya da abisinin bisikletine dokunması bile tuhaf karşılanıyormuş. Hülya küçükken, köyünde ilkokuldan sonra okuyan bir kız çocuğu olmadığını söylüyor ve bu anlamda kendini şanslı hissediyor, çünkü o ilkokulu bitirdiğinde köylerindeki okula ortaokul bölümü de eklenmiş ve Hülya bu sayede ortaokulu bitirebilmiş.

Hülya, okula gidip gelirken başına bir tülbent örttüğünü, bu tülbendi yalnızca okulda çıkardığını anlatıyor ve okulu bitirmiş her kızın da saçlarını gizlemesi gerektiğini, örtüsü olmayanların yalnızca hemşire veya öğretmen olduğunu zannettiğini söylüyor. Bu şekilde düşünense yalnızca Hülya değil, kız kardeşi de aynı şekilde düşünüyormuş. Hatta

bir gün Hülya kız kardeşiyle birlikte şehir merkezinde otobüs beklerken başörtüsüz bir kadın gören ve hemşirelerden korkan kız kardeşi, kadını da hemşire zannederek ağlamaya başlamış.

Hülya'nın eğitimi ve eğitiminin sürekliliği zorlu geçmiş. Hülya'ya göre bunun sebebi ailedeki erkeklerin ve onların eğitiminin daha ön planda olması. Lise sınavından iyi bir puan almasına rağmen kız meslek lisesine yönlendirilen Hülya, üniversitede de istediği bölüme yetecek kadar puan almasına rağmen ailesinin yaşadığı şehirdeki bir ilahiyat fakültesine gitmek zorunda bırakılmış. Abileriyse şehir dışında, istedikleri bölümleri okuyabilmiş. Hülya, bunun içinde kalan bir ukde olduğunu söylüyor.

Hülya, ailesi ve çevresindekilerden farklı düşünmeye başlamasının sebebini de bu eşitsizliğe ve heveslerinin kursağında kalmasıyla açıklıyor ve kendi gibi düşünen kadınlara nasıl ulaştığını anlatıyor:

> Düşüncelerimdeki farklılaşma bu eşitsizliklerle ortaya çıktı. Üniversitenin son demleriydi ve ben istediğim gibi yaşayamıyor, istediğim hiçbir şeyi yapamıyordum ve çok mutsuzdum. Oldurulmak istenen kişi değildim, olmak istediğim kişiyle olduğum kişi arasında kocaman bir uçurum vardı. Yaptığım okumalar ve izlenimler bu uçurumu derinleştiriyordu. Düşüncelerimdeki farklılığı da, yaşamak istediğim hayatı da arkadaşlarıma açmamıştım, başörtüsünü çıkarma kararımı da tabii ki. Zaten başlarda tam olarak başörtümü çıkarmaya karar vermemiştim. O süreçte bana güç veren, sosyal medya üzerinden tanıştığım kadınlardı. Onların küçük bir grubu vardı ve benim o gruba dahil olmam da üniversitede bir hocamın eşi sayesinde oldu. 35 yaşında ve çocukları olan bu kadın başörtüsünü çıkarmıştı ve bu cesareti beni çok etkilemişti. Onunla konuşmaya başladım,

o da bana benimle aynı durumda olan, bu kararını uygulamak isteyen kadınların bulunduğu bu sosyal medya grubundan bahsetti.

Sanırım insan bir karar verirken tanıdık sesler arıyor, kendisi de bunları yaşamış, senin farkında olan, yalnız olmadığını hissettiren sesler... Yaşadıklarını, isteklerini ve başaranların tecrübelerini dinledim. Böyle böyle anladım, bu küçük şehirde yalnız değilim.

Hülya'nın başörtüsünü çıkarmaya karar vermesiyle bunu uygulaması arasında geçen süre iki veya üç yıl. Hülya, bunu başarabilmek için ekonomik özgürlüğünü eline alması gerektiğini düşünerek kararını birden bire uygulamamış. Okulu bittikten sonra iki yıl atanamayınca da bu kararı biraz daha ertelenmiş, ailesindeki kimseye de bu kararından söz etmemiş. Sadece bir kez ablasına anlatmış, o da konu üzerinde fazla durmamış. İki yılın ardından ataması gerçekleşen Hülya, bu duruma pek sevinemediğini, atandıktan sonra evde hep yüzü asık gezdiğini söylüyor. Annesinin de bir gün yanına gelerek bu mutsuzluğunun sebebini sorduğunu anlatıyor:

Evin içinde hep suratsız geziyordum, annem de farkındaydı. Bir gün annem çok samimi geldiği bir anda "Neyin var, neden hep üzgünsün?" dedi. Ona orada örtümü çıkarmak istediğimi söyledim ve annem kızmadı, ağladı. Şok geçirdi âdeta ama onu anlıyordum. Böyle büyümüş, böyle yaşamış farklı bir hayat görmemişti asla. Yaşamın böyle olması gerektiğine inanıyordu. Birkaç gün evde aramızda soğuk ve sessiz bir savaş sürdü. Konu öylece kapandı ve bir daha da bu konuyu konuşamadık. Kız kardeşlerime anlattım, onlar destekçim oldu. Daha sonra güvenlik soruşturmam bitti ve yıllardır beklediğim atamam gerçekleşti. Artık öğretmendim ama bavulumu ağlayarak topluyordum. Çünkü gi-

deceğim yerde din kültürü öğretmeni olacaktım ve sonradan örtümü çıkarmak çok zor olacaktı. Üstelik gideceğim o yerde minimum dört sene kalacaktım. Yani bu hep böyle devam edecekti.

Eşyalarımı, kıyafetlerimi toplarken başörtülerime dokunmadım. Annem bunu fark etti, gidip gelip bakıyordu. Son ana kadar koymadım çantama ama sonra annemin içerde ablamla bu konuyu konuşup ağladığını duydum. Annemin üzülmesi beni çok yıprattı ve o yalnızlığın verdiği durum içerisinde başörtülerimi de toplayıp evden ayrıldım.

Hülya, atandığı okula başlamadan önce okulun bulunduğu şehre giderek evine yerleştiğini anlatıyor. Okuldaki görevine başlamadan önceki son geceyi ise hayatının en zor gecesi olarak tanımlıyor ve o gece intihar etmeyi bile aklından geçirdiğini hatırlıyor. O geceyi onun için bu kadar zor kılan sebepleri ve kararını uyguladığı ilk dönemleri şöyle aktarıyor:

Okula gelmeden evvel yaşayacağım eve yerleştim ve sonraki gün ilk görev günüm olacaktı. Sanırım 24 yıllık hayatımda daha zor bir gece geçirmemiştim. "Ailemden gizli yapabilir miyim? Duyarlarsa ne olur? Neredeyse 14 yıldır örtülüyüm bir anda nasıl olacak?" diye diye, hiç uyumadan geceyi geçirdim. İntihar etmeyi dahi düşündüm çünkü çok mutsuzdum. Güneş doğduğunda giyindim. Elimde başörtüm, bonem ve ben yatakta oturuyorduk. Aniden, "Ben kötü bir şey yapmıyorum, böyle olmak istemiyorum" deyip saçlarımı taradım, makyaj yapıp okula gittim. İlk gün iyi ya da kötü diyebileceğim kesin bir duyguya sahip değildim. Farklı bir dünyaya gözlerimi açmış ve biraz beyni uyuşmuş hissediyordum. Sanırım bunu ailemden habersiz yapmış olmanın verdiği bir huzursuzluk içindeydim. Yalnızca ailem de değil, beni tanıyan herkesten habersiz yap-

mıştım bunu aslında. Hem huzursuzluk hem korku hâkimdi günlerime.

Çok yalnız hissediyordum ve bu birkaç hafta sürdü. Bahsettiğim sosyal medyadaki kadınlarla da bağımız çoktan kopmuştu. O ara bunu yapamayacağımı düşündüm, gerçek anlamda beynimde bunu düşünmeye dair bir uyuşma vardı. Sonra bunu yapmış olan çevremdeki bazı kadınlara yazdım. Durumu onlara anlattım, onlarla konuşmak iyi geldi ve direndim. İki-üç hafta sonra artık bunun, yani kendi verdiğim bir kararın mutluluğuna erişmiştim.

Ben uzun zaman sonra çok istediğim bir şey başarmıştım. Güzeldi. Gürül gürül de saçlarım vardı. İlk maaşımla çok sevdiğim şehre, İstanbul'a gittim. Orada, aile içerisinde kendime en yakın hissettiğim biri vardı, abim. Buluşmadan bir saat evvel ona "Yanına böyle geleceğim, bir ay önce başladı bu" deyip saçlarımın açık olduğu bir fotoğraf gönderdim. Buluştuk, kızacağını veya olumsuz bir tepki vereceğini düşünmüyordum ama ilk tepkisi ağlattı beni, çünkü "Çok güzel olmuşsun" deyip sarıldı, çevremde ilk anlattığım kişi de oydu.

Tanımadık insanlardan gelen ahlâk saldırısı

Hülya başörtüsünü, ailesinden ve çevresinin büyük bir bölümünden gizli saklı çıkarmış. Yeni görüntüsüne alışmakta zorlanmasının en birincil sebebi de buymuş aslında. Ailesinin ve yakın çevresindeki insanların bu kararına nasıl tepki vereceğini düşünürken birden bire hiç beklemediği bir saldırıyla karşılaşmış. Sosyal medyada sadece kısıtlı insanların görebileceği bir şekilde bir fotoğrafını paylaşan Hülya, bu fotoğrafının "Kurdish horny bitch" (azgın Kürt orospusu) açıklamasıyla pornografik bir sayfada yayımlandığını öğrenmiş.

Hülya bahsi geçen fotoğrafı bana da gösterdi: Bir masada yemek yerken görülüyor. Pornografik olarak değerlendirilebilecek hiçbir unsur yok! Hülya'nın fotoğrafta uzun kollu bir bluz giydiğini, alkollü bir mekânda bulunmadığını da belirtmeliyim. Fotoğrafı böyle bir sayfada, böyle bir açıklamayla paylaşan insanların derdi Hülya'nın kıyafetleri, seksi görüntüsü, bulunduğu mekân değil. Bu insanların asıl derdi, Hülya'nın başörtüsünü çıkarmış bir kadın olması. Bir kadının başörtüsünü çıkarmasının yakın çevresi kadar uzak çevresini, hatta hiç tanımadığı insanları bile nasıl deliye döndürdüğünü, nasıl kendilerinde yargılama hakkı bulduklarını daha iyi anlamak için olayı bir de Hülya'dan dinleyelim:

> Sosyal medyada siber suç diyebileceğimiz kötü bir olay yaşadım. Örtümü çıkardıktan bir süre sonra bir fotoğrafımı kısıtlı kitleye açık bir şekilde paylaştım. Bu kitle, tanıdığım bildiğim insanlardan oluşuyordu. Bir süre sonra bir arkadaşım bana bir fotoğraf attı: Paylaştığım fotoğraf, bir sayfada çok çirkin bir yorumla paylaşılmıştı. Derhal sayfanın yöneticisine mesaj attım ve suç duyurusunda bulunacağımı söyledim. Sayfanın yöneticisi kesinlikle tanıdığım biri değildi ama korkup fotoğrafa nasıl ulaştığını bana anlattı. Meğer üniversiteden tanıdığım bir erkek arkadaş, kahvaltı sofrasında çektiğim bu fotoğrafı tanımadığım bir arkadaşına göndermiş. Gönderdiği arkadaşı ise bu fotoğrafımı pornografik görüntüler paylaştığı, kendine ait bir sayfada paylaşmış. Bunu yapıp beni tanıyanları da takip etmiş ki, onlar da görsünler.
>
> Fotoğrafı paylaşan hesaba ulaşıp böyle bir şeyin neden yapıldığını, kim olduklarını öğrenmeye de çalıştım. Polis, mahkeme tehdidi ile zar zor bazı bilgiler edindim ve sonrasında olayı abime anlatıp onun da desteği ile dava açtım.

Bu olay beni çok kötü etkilemişti çünkü zaten zorlu bir süreçten geçiyordum. Bunun neden yapıldığını anlamamakla birlikte "Herkes bana bu gözle mi bakıyor" gibi bir psikolojiye bürünmüştüm. Tabii bunda yaşadığım durumun yalnızlığının da etkisi vardı.

Mahkemenin sonucu henüz belirsiz fakat bir kadının kendi kararını almasının erkeklerde oluşturduğu bu iğrenç düşünce beni şok etmişti. Şimdi ise onların karşısında durmanın ve kendi kararımın da arkasında durmanın verdiği bir güçlü bir duygu yaşıyorum.

Hülya, babası ve bir abisinden başörtüsünü çıkardığını halen gizlediğini söylüyor, annesinin ise bildiği halde halen bu durumu kabullenmediğini anlatıyor:

Annem durumu kabullenmiş değil, konuyu hiç açmıyor ama artık. Eve bere, kapüşon gibi şeylerle girip çıkıyorum. Devamında ne olacak bilmiyorum ama artık kendimi böyle kabul ettirmek için her mücadeleyi verebileceğime inanıyorum. Aslında bakarsak ailenin genel tepkisi "El âlem ne der" cümlesinden ibaret. Çünkü benim başörtümü çıkarmam ailenin geleneğine, tarihine ve adına yakışmıyor. Ben de bu geleneğe, bu gelenekten dolayı da "El âlem ne der" cümlelerine hapsedilmiş gibiyim.

Sonuç Yerine: Başörtüsü Özgür, ya Başörtülü Kadın?

İranlı kadınların başörtüsü örtme zorunluluğuna direnmesiyle Türkiyeli kadınların başörtüsünü çıkarmak için verdikleri mücadele, her ne kadar aynı kaderi paylaşmak, pek çok benzer söylem ve tepkiyle karşılaşılan bir yolda yürümek anlamını taşısa da pek çok farklılığa da sahip.

İki ülke kadınlarının mücadelesindeki başat farkı ise baskı mekanizmalarında aramak gerekiyor. Kitabın sonraki kısmında Nevşin Mengü'nün değineceği konularda da görüleceği gibi İranlı kadınlar, zorunlu başörtüsü örtme uygulamasına karşı İran devletine ve devlet aygıtlarına tepki koyarken kitlesel ve baskın bir mücadele sergiliyor, bu uğurda gözaltına alınabiliyor, tutuklanabiliyorlar. İranlı kadınların mücadelesi, direnişi yadsınamaz derecede önemli ve cesurca. Türkiyeli kadınların başlarını örtmeleri için işleyen bir devlet politikası da bulunmuyor elbette. Bu açıdan bakıldığında Türkiyeli kadınlar, İranlı kadınlara göre nispeten daha avantajlı bir konumda gibi duruyor. Oysa Türkiye'de başörtüsünü çıkarmak isteyen çoğu kadın devlete değil, duygusal, yaşamsal bağ kurduğu baskı mekanizmaları-

na karşı mücadele vermek durumunda. Bunlar söz konusu kadının bazen annesi, babası, eşi, hatta çocukları olurken bazen de arkadaşları, yakın çevresi, hatta hatta hiç tanımadığı insanlar, bazense hepsi birden oluyor. Bu vermek zorunda olduğu bireysel mücadele de kadını alabildiğince yalnızlaştırıyor.

1990'lı yıllardan, yani kamudaki başörtüsü yasaklarının var olduğu dönemden bir kadını ele alalım mesela. Bu kadın başörtüsüyle okumak, çalışmak, yani kamusal alanda var olabilmek adına çabalamış, bu uğurda gözaltına alınmış, darp edilmiş, "irticacı" olarak yaftalanmış olsun. Söz konusu kadın mücadele verdiği o dönemde her ne kadar "şeytanlaştırılmışsa" da ona bu mücadelesinde destek olan azımsanamayacak bir kitle de mevcuttu. Örgütlendiği, birlikte eyleme çıktığı kendi mücadelesinden olan insanlar kadar, bazı sol ve feminist gruplar da bu kadının hak mücadelesine destek olmuştu. O dönemde, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlarda bu kadının direnişi takdire şayan bir hak arama eylemiydi ve onu kısıtlamaya çalışan devlet aygıtlarına karşı yürütülen anlı şanlı bir mücadeleydi.

Şimdi de aynı kadının bugün, 2020'li yıllar Türkiyesi'nde başörtüsünü çıkarmak için mücadele verdiğini düşünelim. Yıllarca onunla aynı saflarda direnmiş arkadaşlarının ondan birden bire uzaklaşması ve onu yargılamaya başlamasıyla, zamanında destekçisi olan ailesinin şimdi tam karşısında konumlanmasıyla, üstüne üstlük "tutarsız", "yoldan çıkmış", "davasından vazgeçmiş" biri olarak görülerek verdiği mücadele hiç de öyle eskisi kadar anlı şanlı görünmüyor!

Öte yandan verilmiş bu mücadele, zaten üzerine pek çok anlam yüklenen başörtüsünü bir de bir direnişin sembolü haline getiriyor. Bu da kadınların üzerinde farklı bir baskı mekanizmasının işlemesine sebep oluyor. Yaşı 1990'ların bu siyasi atmosferine yetmeyen kadınlar, bugün başörtülerini

çıkarmak istediklerinde tam da geçmişteki bu mücadeleyle vurulmak isteniyorlar. Öyle ki, başörtüsünü çıkaran kadınların hikâyeleri dolaşıma girmeye başladığından bu yana bu kadınlar, yaşlarının yetmediği başörtüsü mücadelesine yakışmamakla, mücadeleye ihanet etmekle suçlanıyorlar. Konuya dair "Biz başörtüsü mücadelesi verirken siz çizgi film izliyordunuz", "28 Şubat'ta kadınlar, siz bugün başınızı açasınız diye mi tankların önünde durdu?", "Sizin için verilen mücadeleye yazık" gibi yorumları sık sık görmek mümkün.

Bu tip yargılamalar yalnızca başörtüsünü çıkaran kadınlara yönelik değil tabii; "makul" bulunmayan başörtülü kadınlar da bu suçlamalar ve yargılamalardan nasibini alıyor. Öyle ki, makyaj videosu çeken, arkadaşlarıyla dans eden, başörtüsünü farklı şekillerde örten, muhafazakâr iktidara muhalif duran, eylemlere katılan kadınların da aynı cümlelerle eleştirildiğini, yargılandığını görüyoruz.

Özellikle protesto gösterilerinde, kadın eylemlerinde boy gösteren başörtülü kadınların uğradıkları hakaretler İslâmcı erkeğin ikiyüzlülüğünü gözler önüne seriyor. Zamanında eylemlere katılmaları için erkekler tarafından teşvik edilen, alkışlanan kadınlar bugün haklarını aramak üzere meydanlara çıktıklarında aynı erkek grubunun saldırılarıyla karşılaşıyorlar. Çünkü erkekler baştan beri kontrolün kendilerinde olduğunu düşünüyorlardı. Kadınlar başörtüleriyle kamusal alanda var olmak için savaş verirken onların önemsediği şey ne kadınların özgürlüğü ne de kadınlardı, önemsedikleri yalnızca o kadınların başörtüleriydi! Sanıyorlardı ki, kadınlar başörtüleri için meydanlara çıkıp direnecekler, bu mesele hallolduğundaysa sessiz sedasız evlerine dönecek ve onlara sunulan sınırlı özgürlük alanı içinde yaşayıp gideceklerdi! Devlete kafa tutan bu kadınlar kendilerine sorgusuz sualsiz itaat etmeye devam edeceklerdi! Okusalar da, çalışsalar da hep itaat edecek, kendilerine "sunulan" özgürlük sı-

nırlarının dışına çıkmayacaklardı ve tabii minnet duyacaklardı: Kadınlar, onlara "destek" veren bu erkeklere, başörtüsü serbestisini getiren muhafazakâr iktidara sonsuz bir minnet duymak zorundaydı! Sadece 1990'lardaki eylemlere katılan kadınlar değil, onların çocukları, torunları, başörtüsü örten her kadın bu hakkı kimin verdiğini unutmamalı, iktidara da erkekliğe de asla kafa tutmamalıydı! Çünkü tuttuklarında kafalarına "Sen bu başörtüsüyle kimin sayesinde ..." balyozu iniverirdi...

Peki bu yeni neslin tek suçu 1990'lı yıllarda başörtüsü eylemlerine katılmamak mıydı? Bu nesilden beklenen, başörtüsü kamu kurumlarında yasak olmadığı halde gidip okul bahçelerinde bu eylemleri devam ettirmeleri miydi?

Esasında bu neslin tek suçu belki de birey olmaya çalışmak. Başörtüsünün altında bir insan, bir kadın, bir yaşam olduğunu savunmak ve göstermek.

Evet, bugün başörtüsü gayet özgür fakat başörtülü kadının özgür olması hâlâ pek de hoş karşılanmıyor. Hatta İslâmcı ve seküler mahallenin ortaklaştığı tek konu bu diyebiliriz: Başörtülü kadının var oluşu, özgürlüğü iki mahallede de tuhaf karşılanıyor. Alkollü bir mekâna gitme "haddini" kendinde gören başörtülü kadının fotoğrafı, onunla aynı yerde oturan bir "seküler" tarafından çekilip yayılabiliyor. Bunun örneklerine sosyal medyada çok kez şahit olduk. İslâmcı mahalle ise zaten "Biz bu mücadeleyi bunun için mi verdik?" sopasıyla kadınların açığını arar vaziyette başlarında beklemekte.

Bugüne kadar başörtülü yahut başörtüsünü çıkarmak isteyen pek çok kadınla konuştum. Elbette tekvücut bir topluluktan bahsetmiyoruz, her birinin farklı dertleri, farklı düşünceleri, hayatlarına dair farklı beklentileri mevcut. Öte yandan, başörtüsünü sırf tüm bu yargılamalardan, tepkilerden kurtulmak, görünmez olmak için çıkaran kadınlar da

azımsanmayacak kadar fazla. Muhafazakar iktidarın söylemini, günahlarını başında taşımak istemeyen pek çok kadın da yine başörtüsüne veda ediyor. Öyle bir çıkmaz ki, başörtülüyken "Böyle yaşayacaksan çıkar o örtünü" diyen insanlar, başörtüsünü çıkaran kadınları da "Biz sizin için mücadele ettik, sizse başörtünüzü çıkarmak için mücadele ediyorsunuz" diye suçluyorlar.

Peki çizgi film izleyerek büyümek, yeni neslin daha avantajlı bir konumda olduğunu mu gösteriyor gerçekten? Bu kitapta okuduğunuz hikâyelerdeki kadınların çoğu gerçekten de 1990'lı yıllarda ya çizgi film izleyecek yaştalar ya da henüz doğmamışlar bile. Her birinin çocukluğuna dair hatırları, travmaları da ortada. Evet, 1990'larda kadınlar, tankların önüne durup darp edildiklerinde, tutuklandıklarında, diplomaları başörtüleri gerekçe gösterilerek verilmediğinde zor bir süreçten geçiyorlardı ve direniyorlardı, bu yadsınamaz. Fakat bunlar olurken mesela Kübra, henüz 5 yaşında pencereye başörtüsüz çıktı diye tehdit ediliyor, Hizbullahçı babasının ona zarar vermesinden korktuğu için yatağın altına saklanıyordu. Muhafazakâr iktidarla birlikte 28 Şubat'ta yaşananlar kötü birer anıya dönüşürken, Kübra'nın içine doğduğu, onda travmalara sebep olan bu kanlı örgütün elebaşları ve üyeleri kutlamalarla tahliye ediliyor, Allahu Ekber nidalarıyla karşılanıyorlardı. 2011'de, pek çok suikasta karışmış Hizbullah üyelerinin tahliyelerini hatırlamak zor olmasa gerek... Mesela bir 2000'ler çocuğu olan Hümeyra, İslâmcılara yönelik 1990'lı yılların zulmü biterken henüz 4 yaşında hafız olmak üzere gönderildiği Kuran kursunda sayfasını ezberleyemediği için şiddet görüyordu. Derya, babasının ona yaşattıklarından kaçıp, radikal İslâmcı bir cemaatin ortasına düşüyordu örneğin. Derya tüm bunları yaşarken 1990'lar ancak 28 Şubat'larda anılan, geçmişte kalmış kara bir döneme dönüşmüştü bile...

Bu birkaç örnek üzerinden bile düşünürsek, gerçekten 28 Şubat sürecinde çizgi film izleyen neslin "tuzu kuru" bir nesil olduğunu söyleyebilir miyiz? Öte yandan bu kadınlar böyle travmatik süreçlerden geçmeseydi de onları aşağılamanın haklı bir zemini olur muydu? Hayır.

Bir kadın sadece canı öyle istediği için başörtüsünü çıkarabilir elbette. Zamanında başörtülerini çıkarmaya zorlanan kadınlar bile bugün tesettüre zorlanan bu kadınlara destek olmak yerine onları aşağılıyor ve suçluyorlarsa, eskiden talep ettikleri şeyi "inanç özgürlüğü" olarak nitelendiremezler. "Biz zamanında sizin için mi savaştık? Okulumuzdan edildik..." vb. cümlelerinin muhatapları da yine başörtüsünü çıkarmak isteyen kadınlar değildir.

Bu kazanımlara, bu mücadeleye gölge düşürenleri bulmak isteyen dönüp kendi mahallesindeki çöp kutularını karıştırabilir...

İran

NEVŞİN MENGÜ

Kimin Ahlâkı?

İran, körfez ülkeleri gibi değil. "İster kapan, ister açıl", "Yabancıysan kapanmasan da olur", olmuyor. İran İslâm Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nun 638. maddesi gereği, kadınlar İslâmî giyim kurallarına uymak zorunda. Buna uymayan kadınlar 2 aya kadar hapis ve 74 kırbaç cezasıyla cezalandırılıyor. Bu ceza paraya da çevrilebiliyor. "Ha, tamam 2 aysa bir şey değil diyeceksiniz" ama cezalar genellikle 2 ayla sonuçlanmıyor. Örtünmeyi reddeden kadınlar aynı zamanda, yeryüzünde fesat çıkarmak, fuhuşa teşvik, kamu düzenini bozmak gibi suçlarla da suçlanıyor, cezaları arttırılıyor. Diyelim ki, sokakta bir yerde dar bir gömlek ve kot pantolon, yarım örtülmüş başörtüsüyle yürürken yakalandınız ve irşad polisi (*gasht-e ersad*) geldi sizi uyardı. "Bana karışma" vesaire dediniz, o zaman belki sadece İslâma uygun örtünmemekle suçlanır, 2 ay hapis, birkaç kamçıyla yırtabilirsiniz. Ama Devrim Caddesi Kızları işi başka boyuta taşındılar. Bu nedenle de fahişelikten, ahlâksızlığı yaymaya kadar pek çok şeyle suçlandılar.

27 Aralık 2017'de İran'ın geniş caddelerinden biri olan ve bir ucu Azadi Kulesi'ne varan Devrim ya da İnkılap Cadde-

si'nde, 31 yaşındaki Vida Movahed, bir elektrik trafosunun üzerine çıktı. Başındaki beyaz başörtüsünü çıkarıp bir sopanın ucuna taktı ve bir heykel gibi durmaya başladı. Vida'nın uzun, siyah saçları omuzlarından aşağıya sarkıyordu. Gösterişli bir hali de yoktu. Saçları yapılmış falan değildi, başının iki yanından aşağı doğru sarkıyordu sadece. Üstünde siyah bir sweatshirt, altında da dar sayılamayacak siyah bir pantolon vardı. Dünyanın pek çok yerinde genç kadınların giydiği bu günlük kıyafet, İran rejiminde alarm zilleri çalmasına neden oluyor. Vida bir süre boyunca Tahranlılar'ın şaşkın bakışları arasında, trafonun yükseltisi üzerinde durdu; sayısız fotoğrafı çekildi ve sosyal medyada yayıldı.

Bir ana cadde kenarında, bir trafoya çıkmış, spor giyimli bir genç kadın... Elinde beyaz başörtüsünü sallıyor... Dünyanın pek çok başka büyük kentinde muhtemelen öylece duran bu kadını kimse fark etmezdi. İran'da ise böyle bir görüntünün fark edilmemesi imkânsız. Vida, başörtüsünü çıkarıp sallayarak kendi bedenini bir eylem malzemesine dönüştürdü. Ağzından tek kelime çıkmadı, elinde pankart yoktu. Sadece bedeni ve çıkardığı başörtüsü vardı.

Bugün İran'da başörtüsünü kendine varoluş simgesi olarak seçen rejim, aynı zamanda başörtüsünü Aşil topuğu da yapmış durumda. Başörtünün çıkarılması gibi basit bir eylem, rejime öldürücü bir darbe etkisi yaratıyor. Bu öldürücü darbeyi rejim de elbette oturup seyredecek değil. Eylemden sonra Vida Movahed ortadan kayboldu. Vida'nın kaybolması sosyal medyada "Vida nerede" etiketiyle yayıldı. Daha sonra anlaşıldı ki, Vida gözaltına alınıp, kefaletle serbest bırakılmıştı. Açıklamayı avukatı yaptı. Vida Movahed hiçbir söyleşi, görüşme talebini kabul etmedi. Diyeceğini demiş ve kenara çekilmişti. Korkutulmuş muydu, bir daha asla bu konuda konuşmaması koşuluyla serbest mi bırakılmıştı, bilmiyoruz. Ancak Vida'nın başlattığı eylem başka kadınlar tara-

fından sürdürüldü. İşte bu kadınlara "Devrim Caddesi Kızları" dendi.

Devrim Caddesi, Tahran'ın ana caddelerinden biri, bir ucu İmam Hüseyin Meydanı'na bir ucu da Damavand Sokağı'na bağlanıyor. Pek çok eski cadde, sokak gibi Devrim Caddesi'nin de devrimden sonra ismi değişmiş; eski ismi Rıza Şah Caddesi. 2009 yılındaki şaibeli cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de "Oyum Nerede?" yürüyüşü bu caddeden başlamış, Azadi Meydanı'na kadar devam etmişti. 2009'dan yaklaşık 8 sene sonra aynı cadde bu kez kadınların eylemlerine sahne oldu.

Değindiğimiz gibi, 20 Ocak 2018'de Tahran ve İsfahan'ın başka noktalarında Movahed'in eyleminin aynısı farklı kadınlar tarafından gerçekleştirildi. Bunlardan biri de Narges Hosseini idi. Hosseini eylemi gerçekleştirirken polis tarafından tutuklandı. Mahkeme 135 bin dolar kefalet biçti. Ailesi bu parayı ödeyemedi. Zaman içinde İran'da pek çok noktada, başörtüsünü çıkarıp, sosyal medyada yayınlayan kadınlar ortaya çıktı: Kimisi çok kalabalık bir sokakta, kimisi çarşı pazarda, kimisi parklarda başörtülerini çıkarıp, İslâm Cumhuriyeti'nin örtünme yasalarını protesto ediyorlardı.

Bu eylemci kadınlardan üçü Mojgan Keshavarz, Yasaman Aryani, Monireh Arabshahi, 8 Mart 2019'da metroda başlarını açık biçimde, kırmızı karanfiller dağıttılar. Üç kadın ulusal güvenliğe aykırı hareket etmekten 5'er yıl, devlet aleyhine propagandadan 1'er yıl, ahlâki çöküntü ve fuhuşa teşvikten 10'ar yıl hapis cezasına çarptırıldılar. Toplam hapis cezaları 55 yılı buluyor. Mojgan Keshavarz, videosunda metroda net biçimde görünüyor Çarşaflı kadınlara metroda karanfil dağıtıyor ve "Umarım bir gün kapanmak isteyen de, istemeyen de birlikte İran'da barış içinde yaşayacak" diyor. Keshavarz parkta yürürken, "Erkekler bizi desteklemiyor, biz tutuklanırken sadece video çekiyorlar. Bizim kadınların des-

teğine ihtiyacımız var" diye de yine saçları açık bir tirat atmış ve bunu da eylem videosuna eklemiş. Yasaman Aryani ise çektiği videoda, kızıla boyanmış kısa saçlarını gösteriyor. Videosunda sanki bir çocuk gibi, bir parkta güle oynaya yürüyor. "Bakın hepimiz başörtüsüzüz. Başörtümüzü takmıyoruz, yağmur yağıyor ve yağmuru saçlarımızda hissediyoruz" diyor. Sanki bir distopya filminde, araya konmuş rahatlatıcı kısa bir görüntü gibi.

Sonuçta Mojgan Keshavarz 23 yıl; Yasaman Aryani ve annesi Monireh Arabshahi 16 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Keshavarz'a kutsal değerlere küfrettiği gerekçesiyle 7,5 yıl daha fazla hapis cezası verildi.

Bu eylem türünün, yani başörtülerin çıkarılıp sallanması, sonra da sosyal medya yoluyla tüm İran ve dünyanın bundan haberdar edilmesinde itici güçlerden biri İranlı gazeteci Masih Alinejad. Alinejad da 2009 seçimlerini İran'da takip ettikten sonra İran'dan ayrılmak zorunda olan gazetecilerden bir tanesi. O dönem öyle bir kıyım yaşanmıştı: Seçim sonuçlarının şaibeli olduğunu söyleyen, yazan, çizen herkesin başına bir işler geldi; aktivistlerin ve gazetecilerin çoğu ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

Masih Alinejad şu anda Washington DC'de yaşıyor. "Voice of America" kuruluşunun Farsça yayınlar bölümünde çalışıyor. Masih ile FaceTime üzerinden bir söyleşi yaptım. Masih sosyal medya üzerinden yayılan ve büyüyen başörtüsü eylemlerinin nasıl başladığını anlattı:

> Her şeyi kendi fotoğrafımı, kendi Facebook sayfamda paylaşarak başlattım. Kendi değişimimi anlattım ve diğer kadınlara da kendi hikâyelerini paylaşmaları çağrısında bulundum. Kampanyam böyle başladı. Kampanyama, "Çalınmış Özgürlüğüm" adını verdim. 3 yıl boyunca bu kampanya devam etti. Kadınlar kendi hikâyelerinin anlatıcısı oldu-

lar. Yaşadıklarını tüm dünyaya anlattılar. Kampanya İran'ın dışına tüm bölgeye yayıldı. Hatta İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Fransa'ya resmî ziyaret yaptığı sırada, Fransız gazeteciler Ruhani'ye benim fotoğrafımı gösterip kampanyayı sordular. İran devlet televizyonları kampanya hakkında karalama haberleri yapmaya başladılar. O noktaya geldiğimizde, "Tamam, hikâyelerimizi anlattık, birbirimizi tanıdık ama artık harekete geçme, eyleme geçme zamanı" diye düşündüm. "Çalınmış Özgürlüğüm" kampanyasını takip eden kadınlara, "Haydi artık, harekete geçmeye hazır mısınız?" sorusunu yönelttim. Âdeta yanıt bombardımanına tutuldum. Kadınlar akın akın "Hazırız, haydi bir şeyler yapalım" diyorlardı. Barışın rengi beyazı seçtim ve şöyle bir öneride bulundum: "Her çarşamba bu kampanyaya destek verenler beyaz bir şey giyip sokaklara çıksın ve birbirilerini görsünler." İlk hafta video yağdı. Kadınlar beyaz başörtülerini çıkarıp sallamaya başladılar. "Çalınmış Özgürlüğüm" kampanyası "Beyaz Çarşambalar" kampanyasına dönüştü.

Bu kampanyanın başlangıcına ben de sosyal medyada tanık oldum. Başta kuşkucu yaklaştım, acaba sadece sosyal medyada gördüğümüz birkaç kadınla mı sınırlı, diye düşündüm. Ancak sonradan bu işlerle pek ilgileri olmayan İranlı arkadaşlarım da kampanyadan bahsedince, daha yakından takip etmeye başladım. Kampanya kentli orta sınıf kadınlar arasında yayılıyordu. Kampanyaya katılan kadınlar elbette bedel ödemek zorunda kaldılar. Masih bunu da anlattı:

> Bir gün 29 kadın "Beyaz Çarşamba" eylemlerine katıldıkları için tutuklandı. Kadınlar hapisten çıkar çıkmaz mahkemenin önünde beyaz başörtülerini salladıkları yeni videolarını yüklediler. "Beni tutuklayarak daha isyankâr hale getirdiniz" diyorlardı. Kadınlara erkekler destek vermeye başla-

dı. Kızları hapiste olan iki anne beyaz başörtülerini çıkarıp salladıkları videoları bana gönderdiler. "Kızlarımız içeride, nöbeti biz devraldık" diyorlardı. "Beyaz Çarşambalar" kısa sürede İran'ın gelmiş geçmiş en sağlam sivil itaatsizlik eylemlerinden biri haline geldi. Bu bize şunu gösteriyor: Kadınlar, dinin kendi hayatlarına karışmasından bıkmış durumda. Hicab, sadece bir bez parçası değil; hicab, İran'daki dinî diktatörlüğün en görünür sembolü. Hicabı çıkardığında İslâmî diktatörlükten geriye bir şey kalmıyor.

Masih Alinejad'ın hayatı, âdeta varoluş nedeni artık bu mücadele. Masih, çok muhafazakâr bir çevrede büyümüş. "Köyümde tüm kızlar 7 yaşından itibaren örtünmek zorundaydı" diyor. İran'da ilköğretime başlayan tüm kız çocukları başlarını örtmek zorunda. Bu konuda istisna yok. Masih ise kendi farkını, "Ben sadece okulda değil, evde de başımı örtmek zorundaydım" diye anlatıyor:

> Bu yüzden benim başörtüsüne karşı mücadelem çok erken bir yaşta başladı. Ben feminist devrimime büyüdüğüm evin mutfağından başladım.

Masih, erkek kardeşiyle beraber büyürken, "Neden o futbol oynayabiliyor da ben oynayamıyorum? Neden o etrafta koşuşabiliyor da ben koşuşamıyorum?" diye düşündüğünü anımsıyor:

> İlk gençliğimde, tüm genç kızlar çador giymek zorundaydı. Tüm kızlar okula girerken çador giyiyor, sonra çıkarıyordu. Ben ise evde de çador giymek zorundaydım. Diğer arkadaşlarım tek savaş veriyordu, onların savaşı okula karşıydı; ben ise iki cephede savaşıyordum, hem okula hem de aileme karşı savaş vermek zorunda kaldım. Çador giymediğim tek yer okul ve ev arasındaki yoldu. Bu, beni daha isyankâr ve daha güçlü yaptı.

15 yaşındayken babam beni yolda çadorsuz yürürken kazara gördü. O kadar sinirlendi ki, yüzüme tükürdü. "Ailemizin utanç kaynağısın" diye bağırdı. Aslında bu, bana yardımcı oldu; korkumla yüzleşmiş oldum. Babamla yüzleşmiştim, babama karşı geliyordum. Bundan sonra okula karşı gelmek daha kolay oldu.

Okulda benim gibi düşünen kızları örgütledim; okulda başörtüsü takmaya karşı isyan hareketi başlattık. 16-17 yaşında, lisedeyken, okuldaki isyan hareketine dahil oldum. 19 yaşında bu nedenle eski eşim, erkek kardeşim ve erkek kardeşimin sonradan eşi olan kadınla birlikte tutuklandım. 19 yaşında cezaevinde yattım ki, hayatımın en karanlık dönemiydi. Arkamda ailem yoktu, ailem zaten başörtüsü takmak istemediğim için benden utanıyordu. Cezaevinde çok zor günler geçirdim. Baskı altında yalan beyan vermek zorunda kaldım. Hapisteyken hamile olduğumu öğrendim. Hamileliğim cezaevinden çıkmama yardımcı oldu. Hapisten çıktım ama üniversiteye gitmeme izin verilmedi. Cezam geri bırakıldı. 5 yıl boyunca benzer suç işlersen hapse girecektim. Zor bir zamandı.

Masih'in hayat hikâyesinde, kadınların çoğu zaman yaşadığı çelişkiyi görüyoruz. Örtünmesi için üzerinde baskıyı kuran da ailesi, bu duruma isyan etmesi için gücü veren de.

Ailem çok fakirdi. Tuvalet evimizin içinde değil dışarıdaydı. Geceleri tuvalete gitmek gerçekten korkutucuydu. Çok karanlık oluyordu. Annem hep bana, "Gece tuvalete gitmek için habire abinden, benden yardım isteme. Kendi ayakların üzerinde durmak zorundasın" derdi. Karanlıktan korkuyordum, peki ne yapacaktım? Annem bir gün, "Madem karanlıktan korkuyorsun, korkunla yüzleş, karanlığın ta gözlerinin içine bak, korkunun seni esir almasına izin veremezsin" dedi. Bu, hayatımın dersi oldu. Karanlık aslında

sadece karanlıkta değil ki, her yerde; mücadele etmeyi bırakamam. Biri gelsin beni kurtarsın diye bekleyemem, annemin dediği gibi, karanlığın gözlerine bakarak karanlıkla mücadele edebilirim.

Karanlığın gözüne bakmanın bedeli ise İran'da ağır. Nitekim sosyal medyada yayılan videosu üzerinden bir başka kadının yaşadıklarına da tanık oluyoruz.

Beyaz Çarşamba eylemine katılırken tutuklananlardan biri olan Maryam Shariatmadari 30'lu yaşlarının başında bir bilgisayar mühendisi. Shariatmadari'nin tutuklanma anına ilişkin görüntüler şöyle: Maryam, Tahran'da, yüksekçe bir duvarın üzerinde duruyor. Başı açık, beyaz başörtüsü elinde ve onu sallıyor. Durduğu yer yolun hemen kenarında, gelen geçen arabalar Maryam'ı görüyor. Polis hemen olay yerinde bitiyor. Maryam'ı tutuklayacaklarını söylüyorlar. Maryam'ın çevresinde toplanmış kalabalık sessizce izliyor. Maryam polise, "Beni ne gerekçeyle tutuklayacaksınız?" diye soruyor. Hatta diyor ki, "Herkesin gözü önünde yüksek sesle beni ne gerekçeyle tutuklayacağınızı söyleyin." Polis, "Ahlâka aykırı davranış" diye cevap veriyor. Maryam cevap veriyor: "Ahlâka aykırı davranış mı?" Yüzünde hem müstehzi bir gülümseme hem de acıklı bir ifade var. Maryam'ın bu performansını izleyenler homurdanmaya başlıyor, polise "Bırakın kadını" diye seslenenler oluyor. Kalabalık hareketlenmeye meyledince polis de harekete geçiyor. Sonuçta sokakta böylesi bir "başıbozukluğa" izin veremezler. Polis, Maryam'ın üzerinde durduğu duvara çevik bir hareketle çıkıveriyor ve kadını acımasızca aşağıya itiyor. Maryam çığlık atarak aşağıya düşerken, kalabalıktan da haykırışlar yükseliyor. Kimisi "Durun yapmayın" diye bağırırken, kimisi "Kadını rahat bırakın" diyor. Maryam karga tulumba alınıp götürülüyor.

Maryam'ın avukatlığını insan hakları savunucularından Nasrin Sotudeh yapmış. Sotudeh, gözaltına alınırken Maryam'ın bacağında ciddi bir yarık oluştuğunu ancak cezaevinde tıbbi hizmet almasının engellendiğini söylüyor. Bir süre cezaevinde kaldıktan sonra mahkeme Maryam'ı 12 bin dolar kefalet karşılığında serbest bırakmış.

Maryam'ın serbest bırakıldıktan sonra yurt dışına çıktığını sosyal medya hesaplarından görüyoruz. Hesabından İran'daki gelişmeleri ve kendisi gibi eylemlere katılan diğer kadınların mücadelelerini paylaşıyor. Paylaştığı dikkat çeken videolardan bir tanesi de, Beyaz Çarşamba'larda direnen İranlı kadınlar için saçlarını kazıttığı video. Video çekilirken bir yandan ağlayan Maryam, bir yandan da "İslâmî cumhuriyete ölüm" diyor.[1]

Başörtüsü eylemlerine rejimin görünür olarak verdiği tepki ilk önce inkâr şeklinde. İran'ın dinî ve aslında siyasi lideri Hamaney yayılan eylemlerle ilgili, "Bunlar dış güçlerin birkaç genç kızı kandırarak başlattığı eylemler. Ben bu eylemlerle ilgili hiç endişeli değilim. Elitlerimizin bir kısmı çok endişeli. Kim bu elitler? Yarı aydınlar, gazeteciler, vesaire. Onlar bu eylemlere önem atfediyorlar, ben ise hiç önemsemiyorum" diyor.

Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin kadın danışmanı Masoumeh Ebtekar da "Konu önemsiz" diyenlerden. Ebtekar eylemci geçmişten gelen bir kadın. Devrimden sonra Amerikan Büyükelçiliği'nin basılması sırasında mükemmel İngilizcesiyle devrimcilerin sözcülüğünü yapan Ebtekar, re-

1 Türkiye, Maryam Shariatmadari'nin adını Eylül 2020'de daha da yakından duydu: Ocak ayında Türkiye'ye mültecilik başvurusu da yapan Shariatmadari, rutin bir polis kontrolü sırasında vize süresinin bittiğinin öğrenilmesi üzerine Denizli'de gözaltına alındı. Sınırdışı edilip, İran'a teslim edileceğinden korkulan Shariatmadari'ye vizesini uzatması için 1 ay süre verildi ve serbest bırakıldı. Bkz. "Denizli'de Gözaltına Alınan İranlı Aktivistten Yardım Çağrısı", http://esitlikadaletkadin.org/turkiyede-gozaltina-alinan-iranli-aktivistten-yardim-cagrisi/

formistlerin safında yıllarca siyaset yaptı, cumhurbaşkanı danışmanlığına kadar yükseldi. Ebtekar da bu eylemleri yabancıların kışkırttığı görüşünde. Kadınlara uygulanan hapis cezalarını ise şöyle açıklıyor. "Dünyanın her yerinde bazı kurallar var, her yere her kıyafetle gidemezsin sonuçta."

Reformist bir başka kadın politikacı, Tahran Belediye Meclisi Üyesi Fatemeh Rakei, olan biteni "Bu protestoların arkasında yine birtakım gizli eller, organizasyonlar var. Şimdi bu gizli eller kadınları kullanmayı seçmiş belli ki. Ne var ki, bu kadınlara ceza vermeye gerek yok, görmezden gelinirse, bir zaman sonra bu protestoların sonu gelecektir" diye yorumlamış. Rakei'nin bu eylemlere karşı bulduğu çare ise tamamen yok saymak. Hiç ilgilenmemek.

İran siyasi eliti dünyaya aşağı yukarı böyle bakıyor. Ülkede ters giden her şey mutlaka dış güçlerin oyunu, insanlar isyan ediyorlarsa mutlaka ajan. Bizdeki Sevr paranoyası gibi olsa gerek. Nasıl ki, Türkiye'deki çoğunluk, tüm dünyanın birleşip Türkiye'yi bölmek için, birleşik bir Kürdistan kurmak için yemeden içmeden çalıştığını düşünüyor, işte onun gibi İranlı otoriteler için de tüm dünya sabah, akşam İran'ı nasıl alt etsek diye düşünüyor, bunun için türlü çeşit plan yapıp herkesi kullanıyor. Dolayısıyla başörtüsüne isyan eden bu kızlar kendi iradeleriyle isyan ediyor olamazlar, mutlaka birilerinin maşası olmuşlardır!

Bu perspektif, kalabalıklar arasında alıcı buluyor elbette, insanlar her zaman komplo teorilerini seviyorlar. Belki bu, onları olduklarından daha zeki hissettiriyor. Tongaya düşmediklerini, dünyadaki gizli güçleri alt ettiklerini düşünüyor, haz yaşıyorlar. Anlamaya ve bilmeye çalışma zahmetine katlanmayı gerektirmeyen bu yöntem aynı zamanda kolay da geliyor. Siyasi elit bu kadınları anlamaya çalışmak yerine suçlamayı ve reddetmeyi tercih ediyor.

İşin elbette bir başka yönü de iktidar meselesi. Başörtüsü evde hükmü süren erkeğin kamusal alandaki; İran örneğinde ise devletin, kadın birey üzerindeki iktidarını gösteriyor. Kadını kapatan iktidar, kadının görünüm hakkı üzerinde bir karar vericilik, sahiplik iddiasında bulunuyor. Masih'in dediği gibi mücadele bu kadınlar için toplumun küçük birimlerinden başlayıp devlete kafa tutma evresine geçiyor. İran devleti ise kendi varlığını artık başörtüsünün varlığı ve yokluğu meselesine teslim etmiş durumda. İran'da örtü Allah için değil aslında artık devrim için, devlet için...

Başörtüsü zorunluluğunu İran elit erkekleri uygularken, elit kadınlardan da yardım alıyor. Devlet, Beyaz Çarşamba eylemlerine katılanların hepsine bedel ödetti: Başörtüsü eylemlerine destek veren iki erkek Reza Khandan ve Farhad Meysami de 6 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Beyaz Çarşamba eylemlerine katılanlar, bu eyleme destek verenler, muhtemelen gözdağı da olsun diye, çok ağır biçimde cezalandırıldı. Totaliter rejimlerin ağır cezalar vermesi insanlar için yıldırıcı ve caydırıcı oluyor. Sonuçta özgürlük isteyen ve özgürlük için mücadele vermeye niyetli herkesin hayatlarının geri kalanını hapislerde geçirmesini bekleyemeyiz. Cezaevinde çürüyen, en temel haklarından cezaevinde de mahrum bırakılan insanlar, geride kalanların gözünü korkutmaya yetiyor. Yine de bazı İranlı gazetecilere göre Beyaz Çarşamba eylemleri şimdilik sönümlense de benzer eylemler ileride farklı şekillerde patlak verecek.

İran'dan "Dünya Başörtüsü Günü"ne bakış

2013 yılından beri her 1 Şubat dünyada Dünya Başörtüsü Günü olarak kutlanıyor. Günü ortaya çıkaran isim Bangladeş'ten ABD'ye çocukken göçmüş olan Nazma Khan. Khan,

o gün Müslüman olan, olmayan tüm kadınların başörtüsü takarak başörtülü olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamalarını, empati yapmalarını istiyor.

Bu günün en ateşli savunucularından biri ABD'li Kongre Üyesi Ilhan Omar. Omar'ın Katar ve Türkiye ile çok iyi ilişkileri biliniyor, ki ABD'de kongreye seçilmeden önce Türkiye'ye de gelmişti. Ilhan Omar, 2019 yılında Dünya Başörtüsü Günü için şöyle bir tweet atmış: "Başörtüsü benim için Güç, Özgürlük, Güzellik ve Direniş demek." Omar'ın kendi başında da taşıdığı başörtüsü yürüttüğü siyaset ve vermek istediği mesajlarla örtüşüyor.

Dünya Başörtüsü Günü'nün çıktığı yer de, en çok sahip çıkıldığı yer de ABD. ABD'den bakınca direniş ve güç sembolü olan başörtüsü, İran'dan çıkmış biri için pek öyle görünmeyebiliyor. Nitekim 16 yaşındaki Soutiam Goodarzi, *The Spectator* dergisinin internet sitesi için 17 Şubat 2019'da kaleme aldığı yazıda şunları anlatıyor:[2]

> Bu ayın başı Dünya Başörtüsü günüydü. Muhtemelen dikkatinizi çekmedi ama arkasındaki fikri tahmin edebilirsiniz: Çeşitli inanç ve kültürlerden gelen "dünya vatandaşları" bir günlüğüne dünyanın dört bir yanındaki Müslüman kadınlarla dayanışmak için örtünsün. Bu eylem, "kendi istekleriyle mütevazı bir yaşam süren ve örtünen milyonlarca Müslüman kadını tanımak amacıyla yapılıyor".
>
> (...) 6 yaşıma bastığımda okula giderken başıma örtü örtüldü. 8 yaşımdayken doğduğum şehir Arak'ta sokakta gezerken de başörtüsü giymek zorunda bırakıldım. Sokaklarda gezen irşad polisinden korkuyordum, polis başörtüsünü çıkarma cesaretini gösterenlerin peşine düşüyordu.
>
> Bir sene çok iyi bir öğretmenimiz vardı. Kapı kapalıy-

2 "There's nothing liberating about being forced to wear a hijab", https://www.spectator.co.uk/article/there-s-nothing-liberating-about-being-forced-to-wear-a-hijab

sa ve sınıfın perdeleri sımsıkı çekiliyse başımızı açmamıza izin veriyordu.

(...) her hafta küpe taktık mı, yüzük, kolye taktık mı diye tek tek denetimden geçerdik. Başörtülerimizin altında kalmasına rağmen büyük saç tokası takmak da yasaktı. Bugün hâlâ neden çiçek şeklinde bir tokanın yasaklandığını anlamış değilim.

(...) Bizi yakından gözlemleyenler sadece öğretmenlerimiz değildi. İrşad polisi hayatımızda her zaman var olan bir stres kaynağıydı. (...) Kuaförlerin sık olduğu sokak aralarında pusuya yatar, mütevazı görünmeyenleri tek tek toplarlardı. Hatta birini tutukladılar; Avustralya'ya uçmak üzere uçağa binmekte olan bu kızın mantosu biraz fazla kısaydı. (...)

Bana başörtüsünün, bir kızı saf ve erkeklerden uzak tuttuğu öğretildi. Aslında başörtüsü, içinde kurbanı suçlamayı barındırır. Arkasındaki fikir şudur; erkekler avcı gibi hareket etmelidir ve kötü bir şey yaptıklarında, kötü bir şey olduğunda kızlar kendilerini suçlamalıdırlar.

(...) Kimileri başörtüsünün kadını özgürleştirdiğini savunuyor. Size içeriden gelen biri olarak söyleyeyim, benim geldiğim yerde başörtüsünün feminizmle hiçbir alakası yok. Dış görünüşünüzle değerlendirilmenin hiçbir güçlendirici yanı yok. Başörtüsü bir tür baş eğme; saçma sapan vaazlar veren mollaların kadınları zincire vurma taktiği. Zorla başörtüsü örtmek zorunda bırakılan kadınlar için, Dünya Başörtüsü Günü âdeta bir hakaret. Baskıcıları kurban gibi göstermeye çalışan bir gün; ikinci sınıf varlık olduklarına inandırılan kadınların duygularını hiçe sayma günü.

(...) Şimdilerde başörtüsü Batı'da baş tacı ediliyor. Diyorlar ki, "muhafazakâr/sade olmakta sorun yok". Evet, elbette, yalnız İran ve Suudi Arabistan'daki kadınların acılarını geçiştirmenin muhafazakârca bir yanı yok.

Eskiden, bir zamanlar başörtüsü takmam konusunda sessizdim. İslâmın korkutucu tarafları nedeniyle o kadar çok yaralanmıştım ki, sanki hayatımda böyle bir dönem hiç olmamış gibi davranmak istedim. (...) Ayrıca şunun da farkına vardım, başörtümü çıkarttığım için muhafazakâr kadınlar tarafında azarlanmayı da hiç hak etmiyorum. (...) Kocanın, babanın ya da devletin kısıtlayıcı taleplerine uymak zorunda değilsin.

6 yaşımdan bu yana çok değiştim, şu anda 16 yaşımdayım. Belki daha iyi saçlarım yok ama şunu diyebilirim, özgürlüğüm var. Bugün, dünya başörtüsü gününü, dünya başörtüsünden kurtulma günü olarak görüyorum. (...)

Bir Görünme Aracı Olarak Başörtüsü

> Siyasal İslâm, ütopyaya karşı a-topia'nın sonsuza karşı, sonlunun bir tezahürüdür. Bu hareket modern dünyanın açtığı yarayı, geç kapitalizmin yarattığı huzursuzluğu geçmişi yeniden ele geçirme iddiasıyla savuşturma peşindedir ve kitleler için gerçek bir seçenek teşkil etmediği her açığa çıktığında karşısında durmayı vaat ettiği umutsuzluk daha da derinleşmektedir.[1]

Freud, "Bazen bir puro sadece bir purodur" der. Yani "Bazen gördüğümüz neyse olan biten de odur, ardında başka manalar aramak, çıkarımlar yapmak anlamsızdır" demek ister. Komplo teorisi tutkunu bir toplum olarak bu cümleyi sık sık hatırlamakta fayda var aslında: Bazen görünen neyse olan da odur!

Fakat bazen de en basit görünen şeyler aslında düşündüğümüz gibi değildir. Kıyafet mesela, sandığımız kadar basit bir mesele olmayabilir. Kıyafet sadece kıyafet değildir. Öyle olmaktan, çağlar önce çıkmıştır. İmparatorluklar, İnsanların bedenlerini örttükleri materyallere, insanların giyebileceği kıyafetlere –zaman zaman etnik ve dinî farklılıklara göre– sınır koymuşlar. Dolayısıyla kıyafet sadece örtü değil el-

1 Özgür Öğütcen, "Kadın ve Örtü", *Suret*, sayı 4, 2014.

bette; insanların bedenlerini örttükleri kıyafetler sosyal, siyasi ve ekonomik anlamlar içeriyor.

Türkiye'de de 28 Şubat sürecinde yasaklanmaya ve kamusal alandan çıkarılmaya çalışılan başörtüsü, AKP'nin iktidara gelmesinin ardından kamusal alana daha kuvvetli bir dönüş yaptı: Kamusal alanda başörtülü kadın varlığını sergilediği gibi, 28 Şubatçıların başörtüsünü yasaklama tezi olan, "siyasi simge olma" özelliğini de içerdi.

Recep Tayyip Erdoğan'ın 2008 yılında başbakanken, başörtüsü için "Velev ki siyasi simge" çıkışı çarpıcıydı ve aslında bir tabuyu yıktı. Pre-Erdoğan dönemde, siyasi spektrumun daha Kemalist tarafında duranlar bir siyasi simge olduğu gerekçesiyle başörtüsünün kamusal alanda yasaklanması gerektiğini savunuyor; başörtüsü özgürlüğünü savunanlar ise "Başörtüsü siyasi simge değildir, İslâmın bir gereğidir, o nedenle isteyen takabilmeli, kamuoyunda başörtüsü ile var olabilmelidir" tezini öne sürüyordu.

Yıllar içinde bu söylemler bazı değişikliklere uğradı elbette ancak örneğin *Milli Gazete* geleneği gibi muhafazakâr cenahın bir kısmı "başörtüsü siyasi simge değildir" tutumunu korudu. Ne var ki, feminizm çalışan İslâmcılardan ve başörtüsü savunucularının sembol isimlerinden Fatma Barbarosoğlu 4 Haziran 1999'da *Yeni Şafak* gazetesinde şöyle yazıyordu:

> Karşı tarafın açmış olduğu her taarruzdan sonra cephe değiştirmeye kalkan Müslümanlar, şimdi de başörtüsünün siyasi bir simge olmasından vazgeçmiş görünmekteler ve hatta böyle olmadığını ispat etmek üzere bin dereden su getirme mecburiyeti altında bitap düşmektedirler. Harcanan emek boşunadır. Başörtüsü SİYASİ bir simgedir. Ama laikçi zihniyetlerin zapt etmeye çalıştıkları manada bir siyasi simge değildir. Büyük harfle yazmamız gereken bir siya-

setin sembolüdür başörtüsü. Ve bizim büyük harfle yazacağımız SİYASET insanın yeryüzündeki duruşunu ilahi kaynaktan aldığı emirler çerçevesinde anlamlandıran bir ilkeler bütünüdür.

Müslümanların itiraz etmesi gereken başörtüsünün SİYASİ bir simge olarak gösterilmesi değil bir parti simgesi olarak gösterilmesi olmalıdır. Bu bakımdan başörtüsü bir siyasi partinin simgesi değildir. Maksadı hakikate ulaşmak olan her fert de zaten bunun böyle olmadığını bilir. Çünkü gerek büyük şehirlerde gerekse kırsal kesimde her partinin başörtülü seçmeni vardır. Dün vardı, bugün de var. Fakat yarın da olacak diyebilmek için bugünkü atmosfer çok uygun görünmüyor. Çünkü bir tarafta esasında böyle olmadığı halde bütün başörtülüler benim bahçemin ürünüdür diyen bir siyasi parti bulunmakta; diğer tarafta başı örtülülerin hakkını korumayarak başörtülüleri bir partinin kaderini yaşamaya maruz bırakan birkaç parti bulunmakta. Çünkü her iki taraf ta başörtüsünün bir yere sıkıştırılmasından siyasi rant elde etmeye çalışmaktadır. Çünkü bütün kesimlerin vizyonsuzluğunu başörtüsüne gösterdikleri tepkiler örtmektedir.

İnsan bedenini örten ne siyasi değil ki? İslâmın emri olması başörtüsünü siyasi olmaktan muaf tutar mı? Fakat Barbarosoğlu'nun altını çizdiği mesele başörtüsünün siyasi simge olmasının normal, parti simgesi olmasının sakıncalı olduğu. Ancak Türkiye'nin örtünme tecrübesinde başörtüsünün zaman zaman parti simgesi olmaktan kaçamadığı da görülüyor.

Konuya ilişkin benim dikkatimi çeken bir anekdot, Alman FDP milletvekili Alexander Kulitz'den geldi. Kulitz fabrika sahibi bir iş insanı, fabrikasında çalışan Türkler de var. AKP'nin yükselişi ve Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığına tırma-

nışı sürecinde fabrikasında çalışan Türkler arasında kırılmalara şahit olduğunu anlatırken bir kadın çalışanından söz etti. Daha önce başörtüsü takmayan kadın, fabrikaya bir gün türbanla gelmeye başlamış. Kulitz'e de, "Bir anda neden başörtüsü taktığımı merak edeceksiniz. Ben bunu dinî nedenlerle takmıyorum. Erdoğan'ı desteklediğimi göstermek için, diğerlerine mesaj olsun diye takıyorum" demiş.

Gurbetteki Türkler arasında yaşanan siyasi çekişmelerin, AKP'nin iktidarı süresince Türkiye'dekinden zaman zaman daha sert, daha yoğun olabildiğini biliyoruz. Bunda muhtemelen sınırlar dışında kurulmuş küçük Türkiyeler'de yaşıyor olmanın etkisi var. Erdoğan'ın sık sık başvurduğu Batı'ya kafa tutan çıkışlarının gurbette yaşayan Türklerin gururlarını okşadığı, aidiyet duygusunu pekiştirdiğini görüyoruz. Bu bağlamda, Kulitz'in Erdoğancı çalışanının bunu göstermek için başörtüsü takmayı ve hatta bunu Erdoğancı olmayanlara bilhassa sergilemek istemesi üzerinde düşünülmesi gereken bir durum.

> Örtünmeyi emreden İslâmî teolojik bir çerçeveden bakıldığında başörtüsü bir gösterge değildir. Örtünme, aksi halde fazla şey gösterecek olan kadının bedeninin kısmen veya tamamen gizlenmesi için kullanılır. Bir başka şekilde ifade edecek olursak, dinin asıl gösterişli bulduğu şey, kadının bedenidir. Başörtüsü ise, tam tersine, kendisinin anti göstergesidir.[2]

Fethi Benslama, Fransa'da başörtüsü yasağını böyle ele almış. Benslama özetle diyor ki, "Başörtüsü aslında kadını bir nevi kamusal alanda görünmez yapar. Başörtüsü yasağı ise kadının görünmez olma hakkını elinden alır."

Türkiye tecrübesindeyse Almanya'daki benzer başka bir şey çıkıyor karşımıza: Başörtüsü takan kadınların bir kıs-

2 Fethi Benslama, "İslam'ın Örtüsü", *Suret*, sayı 4, 2014.

mı kalabalıklar içinde kaybolmak, görünmez olmak, sadece özel alanda eşlerine yakın akrabalarına görünür olmak için başörtüsü takmayı seçmiyorlar; başörtüsü ile görünmek istiyorlar.

2016'da bir sivil toplum örgütünün düzenlediği medya ve kadın konulu bir çalışmada AKP'li kadınlardan öğrendiklerim beni bu konuda epey düşünmeye sevk etti. Siyasi partilerin kadın kollarının katıldığı bu kapalı toplantıda, kadınlara medyada kadın olmak üzerine kısa bir sunum yapmıştım. AKP Kadın Kolları'nı temsilen toplantıda bulunan kadınlardan biri, o zamanlar çalıştığım CNNTürk'te neden hiç başı kapalı ekran yüzü olmadığını sordu. AKP'li kadınlar Türkiye'nin çokça izlenen bir haber kanalında başörtülü bir kadının var olmasını, görünmesini istiyorlardı. Dolayısıyla Türkiye'deki hissiyatın Benslama'nın bahsettiğinin tam aksi bir duruma işaret ettiğini söyleyebiliriz: Kadınlar başörtüleriyle, gerekirse bir sembol olarak, görünmek istiyorlar. AKP ise uzun yıllar bu görünme talebinin taşıyıcısı ve sağlayıcısı olarak Türkiye siyasetinde var oluyor.

28 Şubat sürecinin başörtüsü karşıtı sembol isimlerinden biri o dönem İstanbul Üniversitesi Rektör Yardımcısı olan Nur Serter'di. Serter, üniversiteye başörtüsüyle girmesi yasak olan genç kadınları başörtülerini çıkarmalarının bir sakıncası olmadığı yönünde konuşmalarla ikna edilebileceğine inanmış, Serter'in kurduğu sisteme "ikna odaları" denilmişti. Sonrasında başörtülü kadınlar bu ikna odalarından "zulüm odaları" diye çokça bahsetti.

Yıllar geçtikten ve başörtüsü kamusal alanda normalleştikten sonra Serter'in yaptığı tespit de dikkat çekiciydi. Mart 2013'te, CHP milletvekili olarak yaptığı bir meclis konuşmasında şunları söylüyordu Serter: "Siyasi projenizin simgesi olan türbanı yasalara aykırı olarak bütün okullara soktunuz. Bütün okullara bayrak yaptınız, anaokullarındaki 3 ya-

şındaki çocukların başlarını bağlattınız, 3 yaşında anaokulu öğrencilerinin başlarını bağlattınız. Atatürkçü gençlik yetiştirmeyi 'tek tipleşme' saydınız, Atatürk milliyetçiliğini yasalardan söküp attınız, ama 'dindar gençlik projesi'ni 'tek tipleşme' saymayıp övgüyle anlattınız."

Başörtüsü üzerine bir ülke inşa eden sistem ise Türkiye'nin yanı başında, hem saygı duyduğu, hem merak ettiği ama bir o kadar da kendine uzak hissettiği komşusu İran oldu. Türkiye'nin sekülerleri bir teokrasi olduğu için, muhafazakârları ise Şii olduğu için İran'a tepkiyle bakmayı tercih ettiler.

Robert Kaplan, –Türkçe adıyla– *Coğrafyanın İntikamı* kitabında, eski CIA saha ajanı Robert Baer'in İran tanımına yer vermiş. Baer, İran için "ezilmiş, sinirli erkek lejyonlarından oluşan bir Ortadoğu süper gücü" diyor.[3] Sahada o veya bu nedenle çalışanlar, ülkeleri çoğu zaman sadece okuyanlardan daha iyi tanıma şansına sahip oluyorlar. Baer, İran'ı dört dörtlük tanımlamış. Ancak bu, bize şunu da gösteriyor: Sahada çalışanların doğru tespitler yapması, ülkelerin işe yarar politikalar geliştirmesine yol açmayabiliyor. Her neyse, İran rejimi sahiden de bir ezik erkekler rejimidir. Gündelik hayat da, siyaset de buna göre kurgulanmıştır. Çok şanlı bir geçmişe sahip olduğuna inanan, bu şanlı geçmişin ardından yas tutan, bugüne hep ölümlerle gelmiş, bugün ise dışlanmış, beğenilmeyen, neden beğenilmediğine anlam veremeyen milyonlarca ezik, kendini ezilmiş hisseden yoksul, okuma şansı olmamış erkek ve bu erkeklerin tüm ülkenin üzerine yaydığı enerji... İran rejiminin kadınlar için sunduğu atmosfer az çok böyle bir şey.

* * *

İran üzerine az çok kafa yoran herkes size İran'ı anlamak için Şii paradigmayı anlamak gerektiğini söyleyecektir. Doğ-

3 Robert Kaplan, *The Revenge of Geography*, Random House, 2013, s. 281.

ru. Bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanları toplum yapan şey, geçmişte yaşanıp nesilden nesile aktarılanlar, kolektif hafıza. Hazreti Hüseyin'in Kerbela'da ihanete uğraması ve öldürülmesi hissiyatı İran'ı İran yapan şeylerden biri. İran'daki teokratik rejim kendini bunun üzerine, yani hiç bitmeyen bir ihanete uğramışlık hissi ve matem üzerine kurmuş. Rejim hep öfkeli, üzgün ve öfkesini çıkaracak bir yer arıyor. Bu ezilmişlik, eziklik hissi öyle bir içselleştirilmiş ki rejim, tüm bölgedeki ezilmiş, güçsüz toplumların bir tür hamiliğini üstlenmiş. Ancak bu hamilik söz konusu toplulukların gelişmesi, zenginleşmesi üzerine değil, kederde ortaklaşma ve eziklik hissinin pekiştirilmesi üzerine kurulu. "Oh be kardeşim bugün de güzel bir gün geçirdim" hissi, rejimde yok, rejim bunu yaymaz da. Herkes İran'a, rejime, bu ezik erkek topluluklarına bir nedenle karşı. Dolayısıyla da bu karşı olma halinin nedenleri üzerine kafa yormak yerine, var olan öfkeyi sürekli beslemek tercih ediliyor.

Bu, ağır bir hava; içinde yaşaması da zor bir sistem. Sistem tüm bu ağırlığını kadın üzerine koyuyor. İran'da şah rejimi yıkılınca hemen tüm cadde ve sokak isimleri değiştirilmiş. Yeni cadde ve sokak isimleri ise İslâm devrimi liderleri ve İran-Irak savaşı şehitlerinin isimlerinden seçilmiş. Marjane Satrapi, "Persepolis" adlı animasyonda durumu çok güzel anlatır. Her yerde ölmüş birtakım erkeklerin isimleri vardır. Devrim ve devrimi takip eden savaşlarla beraber kentlere ölüm ve hiç bitmeyen bir yas çökmüştür. Bu hiç bitmeyen yası ise rejim özellikle kadın bedeni üzerinden göstermek ister. Rejime bağlı kadınlar uzun siyah çarşaf giyerler, bu çarşafa çador denir. Siyah, elbette kadınsı hatları örtmede başarılı bir renktir ama ondan da önce yasın rengidir.

Devrim öncesini bilen İranlılar, İslâmcı devrim öncesinde kendi rızalarıyla, geleneksel biçimde örtünen kadınların renkliliğinden bahsediyor. Eski İran minyatürlerine baktığı-

mızda da bolca renk görüyoruz. Kadınlar minyatürlerde yer yer kapalı olarak karşımıza çıkıyor; saçlarının önünü açık bırakarak kapanmış bu kadınların da üzerlerinde genellikle rengârenk giysiler var. Bu renklilik kırsalda da karşımıza çıkıyor. Küçük kentlerde ya da Tahran'ın daha geleneksel mahallelerinde üzerinde iri, beyaz çiçek desenleri olan koyu mavi bir çarşaf biçimi çok görülüyor. Fars Körfezi'nde bulunan Keşm Adası'nda İranlı kadınların örtünme biçimi biraz daha farklı, örtülerinde de çarpıcı renkler dikkat çekiyor: Cart kırmızılar, firuzeler... Büyük kentlerde ve özellikle başkent Tahran'da ise devlet memuru kadınlar, devletle bir şekilde işi olanlar siyah çador giyiyorlar.

* * *

Rejim en başından beri kendisini kadınlar üzerinde göstermeyi ve hatta var etmeyi seçti. "İran'daki Kadınlara Yönelik Ayrımcılığa Karşı-Hemen Şimdi Eşit Haklar" örgütünden Sohaila Sharifi şunları anlatıyor:[4]

> İslâmcılar devrimi kendine mal edip iktidara sızdıkça ilk hedefi kadınlar oldu. Humeyni'nin getirdiği ilk yasalardan biri kadınların örtünmesinin zorunlu kılınmasıydı; nihayetinde başka yasalar bunu izledi ve kadınlar her şeyi, sahip oldukları bütün hakları yitirdiler. Resmî olarak ikinci sınıf vatandaş oldular ve tamamen erkek vasilerine bağımlı kılındılar.
>
> (...) türban bugün ve son 30 küsur yılda siyasi bir hareketi temsil eden bir bayrak haline gelmiştir. Dünya çapında İslâmcıların kadınların örtünmesi için bastırması ve bu hareketi destekleyen çoğu kadının bunu kendi seçimiyle tak-

4 Mahan Doğrusöz, "Siyasal İslam, Şeriat ve İran Örneği ve Türkiye'nin Öğrenebilecekleri Üzerine", *Suret*, sayı 4, 2014; http://mahandogrusoz.net/iranda-kadinlara-yonelik-ayrimciliga-karsi-equal-rights-now-orgutunden-sohalia-sharifi-ile-roportaj/

ması, bir mesaj vermeyi amaçlıyor. İslâmî hareketin yükselişte olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar; Ortadoğu ve Avrupa sokaklarına giderek daha fazla türbanlı kadının çıkması da bunu göstermenin en iyi yolu.

İran'da İslâm rejiminin iktidara gelişinden bu yana örtünme önemli bir mesele olagelmiştir. 8 Mart 1979'da Humeyni'nin kadınların örtünmesini zorunlu kılan fetvası üzerine binlerce kadın "Biz devrimi zamanda geriye gitmek için yapmadık" sloganıyla sokağa çıktı. Bu, yeni hükümete karşı ilk kitlesel gösteriydi ve kadınlarla hükümet arasında bir savaşın başlangıç noktasını oluşturdu. Kadınlar kendi iradeleriyle örtünmeyi reddettiler, çünkü haklı olarak bunu köleleştirilmelerinin simgesi olarak gördüler; hükümet, türbanı kadınların başında tutmak için başörtüsünü alınlarına (gerçek anlamda) çivilemek, makyajlı yüzlere asit atmak, çıplak bacakları jiletlemek gibi ölçüsüz tedbirlere başvurmak zorunda kaldı. Türban olmadan İslâmî hükümetin de olmayacağını bilen hükümet, son otuz yılda ister propaganda ister güç kullanımı, hatta ikna yöntemleri yoluyla kadınlara türban taktırmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Uygunsuz giyinen kadınları uyarmak, tutuklamak, onlara ceza kesmek veya eziyet etmek üzere sokaklarda konuşlanan "Özel Kuvvetlere" binler, hatta milyonlar harcanıyor. Okullara ve kolejlere, uygun İslâmî türbandan oluşan hediyeler gönderiyorlar, düzgün örtünme yönünde iyi örnek oluşturan kadınları ödüllendiriyorlar, vesaire.

* * *

Şah rejimi, kendisini Batılı dış görünüşle özdeşleştiriyordu. İran, dışarıdan bakılınca son derece modern, kadınların sokakta, işte son derece aktif ve özgür olduğu bir ülke imajı çiziyordu. Ancak Batı'nın sadece görüntüsünü içselleştirmiş, demokrasisini boş vermiş bir rejimdi Şah rejimi. Şah

Muhammed Rıza, kendince tayin ettiği Pers İmparatorluğu'nun iki bininci yılını son derece ihtişamlı törenlerle kutlatırken insanlar parasız ve umutsuzdu. Aynı zamanda basiretsiz bir siyaset adamı olan Şah, İran'ın enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmaktan, elindeki avantajları değerlendirip İran petrollerini çıkartan ve işleyen "Anglo-Iranian Oil Company"yi dize getirmekten acizdi. Şah rejimine muhalefet edenleri ise adil olmayan yargılama süreçleri ve ağır işkenceler bekliyordu.

Devrimi yapan İslâmcılar, Şah döneminde yapılan her şeyin tersini yapmak istediler. Kadının toplumdaki pozisyonu da buna dahildi. Devrimden kısa bir süre sonra kadınların örtünme zorunluluğu yasalaştırıldı; kadınların vasilerinin izni olmadan çalışması, seyahat etmesi yasaklandı; evlenme yaşı önce 9'a düşürüldü, sonra 13'e çıkarıldı; kadınların hâkim olması yasaklandı vs.

Örtünme zorunluluğu yasasının işaret fişeğini Humeyni'nin, "Devlet dairelerine kadınlar bundan böyle çıplak girmeyecek" demesi ateşlemişti. Nitekim önce devlet memuru kadınların örtünmesi zorunlu kılındı, ki bu adım Dünya Kadınlar Günü'nün hemen öncesinde atılmıştı. 8 Mart 1979'da, Dünya Kadınlar Günü'nde, yüz bin kadın protestocu Tahran'da sokaklara dökülüp devlet dairelerinin kapılarına dayandılar, Tahran Üniversitesi'ni bastılar. Altı gün boyunca protesto gösterilerini sürdürdüler. Protesto boyunca rejim yanlılarının bıçaklı sopalı saldırılarına uğradılar.

Direndiler, protesto ettiler ama protesto ettikleriyle kaldılar: Pek çoğu bu dev protesto gösterilerinden sonra Humeyni'nin geri adım atacağını, yasanın değişeceğini bekliyordu, bekledikleri gibi olmadı. Nitekim İran'da kadınların İslâmî giyim kurallarına uyması hâlâ zorunlu; kadınlar 9 yaşından itibaren örtünmek zorundalar.

Kadınlar protesto ettikleriyle kaldılar, çünkü tek başlarınaydılar. Amerikalılar, bu yeni İslâmcı rejimle anlaşabileceklerini düşünüyorlar, ses etmeden izliyorlardı. Dünya entelektüellerinden de devrime destek vardı; Fransız düşünür Michel Foucault, İran devriminin dünya siyasi tarihinde yeni bir çığır açtığını düşünüyor, Batı kaynaklı paradigmaların alt üst olduğunu savunuyor, devrimi hayranlıkla izliyordu. Kadınların bedenlerine olan hâkimiyetlerini kaybetmesini umursayan da pek azdı doğrusu.

Bugün ise devrimin resmî söylemi şöyle: "İranlı kadınlar kendileri isteyerek örtünüyorlar. İran tarihi boyunca kadınlar hep örtülüydü, şimdi de örtünüyorlar. Bizim geleneğimiz, göreneğimiz ve dinimizin gereği bu şeklinde."

Elham Yazdiha: "İran'da İki Hayat Var"

İranlı kadınlar deyince aklımıza kazınmış klişeler İran'da kapanmaları, dışarıda açılmaları, uçağa biner binmez başörtülerini çıkarmaları... Konuyla çok ilgili olmayanların "Orası da öyle işte" deyip geçtiği durum aslında müthiş bir acayipliği içeriyor.

Bir an için İranlı kadınları bir yana koyalım ve yaşananı şöyle tasvir etmeye çalışalım: Normalde saçlarını bir kumaşla kapatmak istemeyen kadınlar yaşadıkları yerde hapse girmemek için saçlarını göstermemek zorundalar. Ülkelerinden çıktıklarında ise bazen ilk yaptıkları şey saçlarını kapatan örtüyü açmak. İran'daki durumu hiç bilmediğimizi düşünelim; bu tarif ettiğimiz şey, Kanadalı Margaret Atwood'un yazdığı *Handmaid's Tale*[1] romanından bir parça gibi âdeta.

Elham Yazdiha, Türkiye'de yaşayan İranlı bir gazeteci. Türkiye'ye geldiğinden beri başı açık; öncesinde İran'da ikili bir hayat sürüyormuş.

1 *Damızlık Kızın Öyküsü*, çev. Özcan Kabakçıoğlu-Sevinç Altınçekiç, Doğan Kitap, 2017.

2014'te Türkiye'ye geldim, Ege Üniversitesi'nde gazetecilik yüksek lisansı yaptım. İran'da yaklaşık 10 yıl profesyonel olarak gazetecilik yaptım. ISNA'da[2] çalıştım. Sonra da buraya geldim.

İran'da kadın olarak gazetecilik yapmak çok farklı, elbette Türkiye gibi değil. O kadar eşitlik yok. Eşitlik derken, mesela biz bazı yerlere gitmek için başka şeyler giymek zorunda kalıyoruz. Çador gibi. Devlete bağlı yerlerde çalışanlar daha kapalı giyinmek zorundalar; *magne*[3] denen örtüyü takmak zorundalar.

İş yerinde, ofisin içinde daha rahat giyinebiliyoruz ama dışarıya, habere çıktığımızda çok dikkat etmek zorundayız. Mesela mikrofonu tutarken elimiz gözükmemeli ya da mantomuz kayıp bileğimiz gözükmemeli. Eğer bunlara dikkat etmezseniz, zaten bulunduğunuz yerdeki diğer gazeteciler uyarıyor ya da müdürümüzü arayıp şikâyet ediyorlar, "Bu kadını lütfen bir daha göndermeyin, göndereceksenize de dikkat etsin" diyorlar, onlar da bize söylüyor. Müdürlerimizin de bize hep söylediği şey şu: "Habere giderken lütfen saçınıza, elinize çok dikkat edin." Habere dikkat edeceğimize, kendimize dikkat etmek zorunda kalıyoruz, yanlış yapmayalım diye.

Gazetelerde çalışmak daha kolay. Gazeteciler daha özgür; şal da taksalar oluyor ama dediğim gibi devlete bağlı ajansta çalışanlar daha çok dikkat etmek zorundalar. Ben hep ajansta çalıştım, orası daha zor.

İran'da devrime bağlı bütün kadın ve erkekler kendilerini, özellikle kadınların görünümü üzerinden, devrimden sorumlu hissediyor. Her biri, resmî olmasa da, birer ahlâk polisi. Genç bir kadın gazetecinin üç-beş saç telinin görünüp gö-

2 İranlı Öğrenciler Haber Ajansı.

3 Bir bütün hale başa geçirilen boynu da kapatan koyu renkli bir tür başörtüsü.

rünmediği, bileğinin ne kadarının göründüğü devrime bağlı her bir yurttaşın üzerine vazife. Kadının bedeni kadına değil, devrime ve kendini devrimden sorumlu gören yurttaşlara ait.

Elham'a genç bir kadın olarak kapanmanın nasıl bir his olduğunu sordum. Elham, bunu Türkiye'ye gelince fark ettiğini söyledi:

> Okula başlarken kapanmaya başladığımız için biz kadınlar hiç rüzgârı saçımızda hissetmedik, bu hissi hiç tanımıyoruz.
>
> Ben buraya geldiğimde bir gün üniversitede yürüyordum. İzmir'de hava çok güzeldir ve çoğu zaman rüzgâr da olur. İşte ilk o zaman fark ettim, "Elham," dedim kendi kendime, "sen kaç yıldır, bu kadar güzel bir hissi hiç yaşamadın." Bir kız kardeşim var, onu düşündüm; "Keşke," dedim, "bu hissi benim kız kardeşim de tadabilse."
>
> Bir de ilk zamanlar yurtta kalıyordum, şunu gördüğümde çok şaşırdım: Kapalı bir kız ve şortlu bir kız yan yana oturuyordu. O görüntü çok hoşuma gitti, fotoğrafını çektim, o fotoğraf hâlâ bende duruyor. Şunu düşündüm: "İşte böyle de oluyor, herkes istediği gibi yaşıyor. Bir başı kapalıyla, bir başı açık kişi arkadaşlar, ne kadar güzel." Bunu görünce çok sevindim ama aynı zamanda "Keşke," dedim, "keşke daha erken bunları yaşasaydım."

Kapalı yaşamak, ikili hayat sürmek İran'da olağan bir pratik ama bir de bu işin açılması var. İnsan ikili hayat düzeninde büyüdükten sonra bir günde değişemiyor. Elham'a açılmanın nasıl bir his olduğunu sordum.

> İran'da iki hayat var. Evet, doğru, ben 7 yaşından beri sokakta kapanmak zorundayım ama belli bir yaştan sonra bunu örtmek istemediğimi fark ettim. "Benim hayatımda böyle bir şey yok" dedim. Sadece zorunlu olduğum yerler-

de taktım. Arkadaşlarımla beraber partiye giderken takmıyordum ya da evde ailemleyken veya ailemle polis olmayan yerlere gittiğimizde başörtüsü takmıyordum.

"İran'daki ev partileri" deyince Türkiye'deki insanların aklına hep uçuk kaçık şeylerin yapıldığı, ilginç ortamlar geliyor ama üç-beş arkadaşın bir araya gelip yemek yemesine ya da kola içmesine de parti deniyor. O nedenle parti denince aklınıza çılgınca şeyler gelmesin. Elham'ın da anlattıklarından çıkardığımız sonuç bu tarz bir ikili hayatın normal görülmesi. Elbette böyle bir ikili hayatın varlığından devlet de haberdar ve aslında buna razı. Kamusal alanda, sokakta, devletin elinin ve gözünün olduğu yerlerde kadının kapalı olmasını istiyor; "gözümün olmadığı yerlerde saçını açarsan aç, görmezden geleceğim" diyor. Kadınlar ve devlet arasında bir tür sosyal pakt varlığını sürdürüyor.

İran'da sürekli kadınların peşine düşen polis ekipleri (*gasht-e ersad*) var. Bunları bir tür ahlâk polisi gibi düşünebiliriz. Kentin içinde minibüslerle dolaşarak yeterince örtünmeyen kadınları uyarma, gerekirse tutuklama görevini icra ediyorlar. İranlı kadınların hayatının büyük bir kısmı bu irşad polislerinden kaçmakla geçiyor.

> İlk günlerde sokaklarda polis aracı görünce panik oluyordum. İran'da korkunç bir olay bu. Kızlar dışarı çıkarken sağa sola bakıyorlar, polisi gözlüyorlar. Hep polis korkusuyla yaşadım. Ben burada da başta polisten korkuyordum.

Gerçi teknoloji ahlâk polislerinin işini zorlaştırıyor: "Gershad" diye bir uygulama geliştirilmiş,[4] uygulamayı kullananlar polisin nerede olduğunu görebiliyor. Güvenli bir uygulama olduğu için kullananı çok: Kullanıcıların katkıları sayesinde polis ekiplerinin yerleri görülebiliyor; irşad polisi gör-

4 https://www.iranhumanrights.org/2016/02/gershad-app/

düğünüzde uygulamaya bildirerek diğer kullanıcılara yardımcı oluyorsunuz.

Devlet kadınları sürekli takip eden ve saçlarını, vücutlarını göstermemeleri için tüm olanaklarını seferber eden bir mekanizma. Sadece devlet değil, bazen aileler de kadınların üzerinde baskı kuruyor.

> Annem kapalı, çok inançlı biri. Kardeşim de öyle. Ben öyle değilim. Ama annem bana hiçbir zaman karışmadı, "Biz böyleyiz, sen de böyle olmalısın" demedi. Hatta ben onların yanında çok özgür yetiştim. Kızlı erkekli arkadaşlarımla buluşuyordum, bunu da anneme açıkça söylüyordum. Annem beni çok destekledi, sadece yalan söylememi istedi. Ben de hep dürüst oldum. Benim için sıkıntı olmadı ama maalesef her aile öyle değil. Çok zor aileler var. İran'da bir arkadaşım var, annesi Devrim Muhafızları ile çalışıyor ama arkadaşım annesinden tamamen farklı. 10 yıl önce, 2009'da İran'da seçimden sonra olaylar oldu, o olaylara da katılmıştı. Arkadaşım, bizimleyken başını örtmez ama annesinin yanında çador giyer mesela. Yani size şöyle söyleyeyim: Yalan! Herkes yalan söylüyor.

İranlı kadınlar şunun çoğu zaman farkında: Devrim, başörtüsünün üzerine bina edilmiş. Rejim destekçisi kadınlar da bunu biliyorlar ve söylüyorlar. Tam da bu yüzden bu kıyafet kodunun uygulanmasında ısrarcılıklarını sürdürüyorlar. Tabii öte yandan başörtüsünü çıkarma mücadelesi veren kadınlar da aynı şekilde.

> Bizim inkılabımız başörtüsü üzerinde duruyor. Yarın İran'da başörtüsünü kaldırsalar, İslâmî Cumhuriyet biter, öyle söyleyeyim. Çünkü başörtüsü kadınları kapatmaktır, eve kapatmaktır. O yüzden bu kadar önemli. Hiçbir zaman kadınların özgür olmasına izin vermiyorlar.

İran'da kadınlar çok cesur. Başörtüsüne karşı hareket devam edecek. Kadınların stadyuma girmesi yasak mesela.[5] Ancak kadınlar bunun için mücadele ediyor. Kimse onlara mücadele etmelerini söylemiyor, kendileri mücadele ediyorlar.

Beyaz Çarşamba eylemleri gibi eylemler kadınlara güç verdi. Kadınlar bir şeyler yapabileceklerini gördüler. Hatırlarsanız benzin fiyatları arttığında da eylemler olmuştu, orada da kadınlar ön saflardaydı.

İran'da kadınlar 1979'dan beri başörtüsü için dövüşüyor: Kimisi başörtüsünün asla çıkarılmaması için, kimisi de başörtüsünün çıkarılması için.

5 Eylül 2019'da tam da bu konuyla ilgili çok trajik bir olay yaşandı: Ağustos 2019'da erkek kılığında stadyuma girmeye çalışırken yakalanarak tutuklanan bir kadın yargılanmayı beklerken, 6 ay hapis cezası alabileceğini öğrenince protesto için kendini yaktı ve hayatını kaybetti. Bkz. "İranlı kadın stadyum yasağı nedeniyle kendini yaktı", https://www.dw.com/tr/iranlı-kadın-stadyum-yasağı-nedeniyle-kendini-yaktı/a-50374105

İranlı Bir Kadın Sporcu

Gazeteci Elham Yazdiha, İran üzerine podcast'ler de hazırlıyor. Kenara itilen, ülkelerindeki sistemde kendilerine yer açılmayan pek çok gazeteci gibi, bizler gibi, biraz daha niş ve alternatif mecralarda işini yapmayı sürdürüyor. Aşağıda okuyacağınız, Savaş Porgham'ın çevirisini yaptığı podcast'inde Elham Yazdiha, İran'ın dünyaca ünlü sporcularından Kimia Alizadeh üzerine konuşmuş. Alizadeh, bir İran Türk'ü. Ocak 2020'de Almanya'ya sığındı ve bunun nedeninin İran'ın kadınlara yönelik baskıcı tutumu olduğunu söyledi. İşte Elham Yazdiha, podcast'inde bu durumu ele almış.[1]

* * *

İran sporunun kötü hali artık vahim bir noktaya gelmiş durumda ve her zaman kronik hastalıklara sahip olan kadın sporunun yaraları artık açıldı. Bu yaralardan biri Rio Olimpiyatları'nda (İran adına) tekvando dalında bronz madal-

1 https://podcasts.apple.com/tr/podcast/پادکست-چهل-گیس-podcast-chehelgis/id1507553435

ya kazanan ilk kadın olan Kimia Alizadeh'nin İran'ı terk etmesi. Kimia, milli servet olmasının ötesinde, pek çok rekora da imza attı.

Şu an 21 yaşında olan Kimia Alizadeh, Almanya'ya göç etti ve Tokyo Olimpiyatları'nda Almanya Milli Tekvando Takımı için yarışacağını duyurdu. Kimia göç ettiğinde pek çok kişi şampiyonluk serüveninin artık bittiğini söylerken, pek çokları da onun daha yolun başında olduğunu söyledi. Ancak tüm bu yorumlar İran tekvando sporunun dâhisi bu sporcunun neden göç ettiğini anlamlandırmaya çalışıyordu.

Bu gitmenin açık ve gizli nedenleri var: Kadın sporculara yönelik kısıtlamalar, kadınların her alanda yarışmalarına izin verilmemesi, yıllardır erkek ve kadın sporunun arasına uçurum koyan adaletsizlikler, başörtülü bir kadının derece kürsüsüne çıkmasının yetkililer tarafından önce başörtülülerin başı açıklara karşı bir zaferi olarak ön plana çıkarılıp daha sonra sportif değer verilmesi gibi etkenler sayılabilir. Oysa seçme özgürlüğü bile bulunmayan örtünme konusu, İranlı kadınların diğer sporcular karşısındaki eşitsizliklerinin bir göstergesi.

İran Tekvando Federasyonu Başkanı Muhammed Pouladgar, Kimia'nın İran tekvando tarihinde ilk olan olimpik bronz madalyasıyla birlikte ülkeye döndüklerinde, "Allah'a şükrediyoruz ki, bir Müslüman kız dünyanın en büyük kürsüsüne ayak basmayı başardı" şeklinde konuşmuştu. İranlı kadın sporcuların kazandığı madalyalara verilebilecek en güzel isim "araç" olabilir. Bu araçlar federasyon yöneticilerinin koltuklarını korumak için kullanılıyor. Örneğin Kimia Alizadeh'nin kazandığı olimpiyat madalyası İran Olimpik Tekvando Milli Takımı'nın aldığı başarısız sonuçlardan dolayı sallanan Federasyon Başkanı Pouladgar'ın koltuğunu kurtarmıştı.

Bugüne kadarki tecrübeler şunu gösterdi: İranlı spor yöneticileri kendi koltuklarını korumak için gösterdikleri çabayı en önemli unsur olan sporcu psikolojisini korumak için göstermiyorlar. İran'daki her sporcu hem başarısız oldukları hem de başarının doruğunda oldukları dönemlerde pek çok psikolojik baskıya maruz kalıyor. 18 yaşında olimpiyat bronz madalyasını kazanarak İran kadın sporlarına adını kalıcı olarak yazdıran Kimia Alizadeh de böylesi baskılardan müstesna değildi. Sakatlık döneminde yaşadıkları ve maruz kaldığı baskılar maddi ve manevi olarak Kimia'yı bir boşluğa sürüklemişti. Kimia, İran'dan göç ettiğini teyit eden Instagram paylaşımında şunları söylemişti: "Sadece kazanılan metal madalyaların kıymeti var çünkü bizden kendilerinin koyduğu fiyatla madalyaları satın alıp siyasi rant elde etmek istiyorlar. Aynı zamanda bizi hakir görüp, ayaklarını açıp uzatmanın bir kadının faziletine yakışmadığını söylüyorlar."

Kimia Alizadeh, İran'dan göç ettikten sonra Almanya'da yaptığı bir basın toplantısında İran'dan neden göç ettiğini şöyle açıkladı: "Özellikle artık evli olduğum bugünlerde benim için en önemli şey huzurlu bir hayata sahip olmak. Şu an buradaki hayatımla birlikte profesyonel sportif hedeflerime de ulaşabileceğimi düşünüyorum."

Spor sosyologu Darvin Sabouri ise Kimia'nın gidişiyle ilgili şu tespitleri yapıyor:

> Kimia'nın huzurlu bir hayat için göç etmeyi tercih etmesi aslında İran'ın içindeki kötü şartların biz izdüşümü. Çünkü bu sistem kadın sporcuların başarılarından istifade ederek onlardan sadece kendi ideolojik rantı ve propagandası için bir araç yaratmak peşindedir. Kimia gibi sporcular böylesi bir sömürü sisteminin bir parçası olmamak için gittiler. Öte taraftan dindar kesimler de kadın sporcuların üzerinde ay-

rı bir baskı oluşturuyorlar, çünkü defalarca kez bir kadının ayaklarını uzatıp tekme atarak madalya kazanmasının doğru olmadığını ve bununla gurur duymadıklarını beyan ettiler. Kimia, benliğine ve kişiliğine saygı gösterilmesi ve devlet tarafından sadece ideolojik bir kullanım aracı olmadığını ortaya koymak için gitti.

İran devleti ve siyasiler tüm baskılara ve engellemelere rağmen kadınların sporda dünya çapında parladıklarını görünce bu durumu kullanmaya karar verdiler ve propaganda antenlerini harekete geçirdiler. Amaç bu kadınları "Madalya Kazanan Şampiyon Kadınlar" olarak tanıtmak değil, aksine "Madalya Kazanan Şampiyon Başörtülü Kadınlar" olarak tanıtmaktır. Rejim bu kadınların kadınlıkları üzerine kırmızı bir çizgi çekmek ve onları sadece ideoloji bayrağının altında parlatmak gayesindedir. Böylelikle örtünmenin aslında kadınları sportif başarılarda kısıtlayan bir şey olmadığı algısını pekiştirmeye çalışıyorlar. Bu propaganda hem iç politika hem de uluslararası mecralar için kullanılmaktadır. Böylelikle Kimia Alizadeh gibi yıldız sporcular kendi bedenleri ve başarıları üzerinden sistemin rıza üretmesini ve propaganda yapmasını engellemek için İran'dan göç ediyorlar.

İran İslâm devriminin 40 yıllık sürecine bakıldığında sistemin her dönemde kadınlarla problemi olduğunu görüyoruz. İran'da yasalar kadınların haklarının büyük çoğunluğunu görmezden gelmektedir. Böylelikle İran'da kadınlar tarafından da aktivist bir karşı cephe oluşuyor ve kadınlar medeni haklarına ulaşmak için mücadele veriyorlar. Bunlara örnek olarak stadyuma girmek için erkek kılığına giren kadınları veya zorunlu örtünmeye karşı Devrim Caddesi Kızları eylemlerini yapan kadınları vermek mümkün.

Sadece Kimia değil, İran'da pek çok kadın sporcu imkânların olmaması, iş emniyetinin olmaması, örtünmeye zorlanmak gibi pek çok baskıyla karşı karşıyalar. Kadın sporunda kadınlar görünüşe bakılırsa, kendilerinden ve kişiliklerinden farklı formlara bürünmek zorunda kalıyorlar.

Humeyni Başörtüsü İçin Ne Derdi?

2018'de Devrim Caddesi Kızları'yla beraber alevlenen tartışmalar sırasında çokça anlatılan bir anı, Murtaza Mutahhari ile Ruhullah Humeyni arasında geçen bir diyalog. Mutahhari, Humeyni'ye çok yakın Şii din adamlarından, hatta İslâm devrimi sonrasında yeni İslâmî İran'ın inşasında fikir babalarından birisi. Anlatılana göre, devrimin ilk yıllarında Mutahhari, kadınların zorla örtünmesi konusunda Humeyni'ye fikrini sorar. Malum devrimin ilk yıllarında kentli kadınların büyük bölümü örtünmek istememekte ve eli sopalı, kendilerine Hizbullah diyen gruplar tarafından sokakta şiddet görerek örtünmeye zorlanmaktadır. Bu durum haliyle toplumda gerilim ve huzursuzluk kaynağıdır. Humeyni, ona göre başörtüsünün sokakta zorlanamayacağını söyler: "Ben kadınların sadece ofislerde (devlet dairelerini kastediyor) örtünmesi gerektiğini söyledim, sokakta başörtüsünü zorunlu kılan yasa radikal grupların işi."

Humeyni'nin ailesinin ve yakın çevresinin 2009 sonrasında reformcu bir çizgiye kaymasıyla beraber, "İmamın yolu" denilen yeni bir anlayış da belirdi. İmamın yolunu ta-

kip edenlere göre Humeyni, mevcut yönetime göre çok daha iyi, hakkaniyetli bir adamdı, baskıcı değildi, hatta baskıya karşıydı; devrim, zaman içinde yolundan saptı, daha baskıcı bir hale büründü. Bu çerçevede sık sık, başörtüsü takmanın zorla uygulanması ya da siyasi görüşleri nedeniyle insanların tutuklanması gibi konularda Humeyni ile ilgili birtakım anı ve alıntılara yer veriliyor ve bir tür demokratikleşme ya da nefes alınacak bir alanın yaratılması için Humeyni referansı kullanılmaya çalışılıyor.

Fakat tekrar altını çizmemiz gerek nokta şu: İslâmî devrimin fikir babalarının hepsi başörtüsünün bir zorunluluk olduğu konusunda hemfikir. Bu konuda bir ayrışma yok. Benim için en çarpıcılarından biriyse Ali Şeriati'nin görüşleri.

Ali Şeriati de İslâmî devrimin fikir babalarından birisi; kendisini "Sol İslâmcı" diye değerlendirenler de var. Şeriati'nin başörtüsü konusunda yaptığı bir konuşma çokça paylaşılıyor: "İslâma göre örtünmek şarttır, esastır ama çador bir grup insanın giydiği, bir kültüre ait bir giyim tarzı. İslâmî kurallar kültürle iç içe geçer. Entelektüeller geleneksel giysi olan çadoru aşağılayacağım derken başörtüsünü aşağılar; dindarlar ise başörtüsünü savunacağım derken çadoru savunur hale gelir ve çador harici her türlü örtünmeyi yetersiz addetmeye başlar."

Şeriati devrimi göremedi, 1977 yılında İngiltere'de öldü. Ama sadece Türkiye'de değil, Batı'da da ilgi gören bir düşünür. Şeriati, kültürel yerel öğelerle "gerçek" İslâmın karıştırılmaması gerektiğini; kadın ve insan hakları kavramlarının ise sömürgeci Batı'nın ürettiği ve aslında insanları özgürleştirmeyen kavram olduğunu söylüyor. Bugün bunları söyleyen çok, hatta o kadar çok ki modası bile geçmeye başladı! İslâmî solcu Şeriati, kadınlara Hz. Muhammed'in kızı ve Hz. Ali'nin karısı Fatma'yı örnek gösteriyor; güçlü kadını çok eşli bir evlilikte yer alan ama sorumluluk alabilen bir kadın

olarak tanımlıyor.[1] Şeriati, kadınların çador giymesinin şart olmadığı ama kapanmanın aslında kadını özgürleştirdiği görüşünde, ki 2000'li yılların başında Türkiye'de de benzer argümanlar yazılıp çizilmişti.

İran'da devlet kurumlarında pozisyonu olan din adamları şu anda başörtüsü konusunda sertlik yanlısı bir tutum benimsiyor. Mesela Anayasayı Koruyucular Konseyi, Devlet Uzlaştırma Konseyi ya da Uzmanlar Meclisi'nde görev alanlar haliyle muslukların başında oldukları için pozisyon kaybetmek istemiyorlar.

Radikal din adamlarından Makarem Shirazi'nin söyledikleri çok şey anlatıyor. Shirazi, "Başörtüsü kadınların uyması gereken bir zorunluluktur. Başörtüsü örtmeyen kadınları polis sokakta hırpalamamalı ama başörtüsünü bahane eden bazı karşı devrimcilere çok sert yanıt verilmeli. Başörtüsü bahanesiyle İslâmî devrim yıkılmaya çalışılıyor" diyor.

Başörtüsünün devamı mevcut otoritenin de devamı anlamına geldiği için din adamları hem bu konuyla yakından ilgili hem de bu konuda ısrarcı. İlgimizi çekecek din adamlarından birisi Hasan Yousefi Eshkevari. Eshkevari, İran'da Ali Şeriati Merkezi'nin de kurucularından. Zamanla sistemle ters düşen bir figür. Eshkevari'ye göre, İslâm zamana uyarlanabilir ve kadınların örtünmesine gerek yok. Eshkevari'nin demokrat fikirleri sadece başörtüsü ile sınırlı değil, İran'ın artık seküler bir yönetime geçmesi gerektiğini de söylüyor. Bu tür görüşleri nedeniyle 2000 yılında yargılanan Eshkevari, ne yazık ki 4 yıl hapiste yattı. 2009 yılında ise Almanya'ya kaçıp sığınma talep etti. Bu konuda sivrilen bir başka din adamı da Ali Ayazi. Ayazi eski cumhurbaşkanı Ahmedijenad'a da muhalefet eden isimlerden biriydi. Ayazi, devrimin fikir babaları Mutahhari, Talegani ve Beheşti gibi din

1 http://www.iranchamber.com/personalities/ashariati/works/expectations_of_muslim_woman.php

adamlarının aslında başörtüsünün zorunlu kılınmasına karşı olduğunu söylüyor.

Ancak bu gibi din adamlarının ya da siyasilerin sesi bastırılıyor. Başörtüsü eylemlerinin hız kazandığı dönemde cumhurbaşkanı olan Hasan Ruhani, resmî temaslarından birinde, "Örtünme İslâm'da asıl erkekler için bir şarttır. Erkekler kadınlara kötü gözle bakmamalıdır, bu da örtünme pratiğinin bir parçasıdır" anlamına gelen bir açıklama yaptı ve tam anlamıyla topa tutuldu. Etkin din adamlarından biri Cafer Subhani, "Biz devlet işlerini sana bıraktık, sen de din işlerini bize bırak, işimize karışma" dedi.

Aslına bakılacak olursa siyasetçilerin elinde, başörtüsü meselesinde inisiyatif alabilecek bir güç de yok. Kaldı ki, bu konuda bir orta yol bulmak imkânı da görünmüyor. Başörtüsü örtmek istemeyen kadınlar, açık ve net biçimde bunun bir hak olmasını istiyorlar. Başörtüsünün zorunlu olmasını savunanlar ise bu düzenlemenin yasada yer almaya devam etmesini istiyor. Ruhani gibi "ılımlı" siyasetçiler aslında bu konuda iki tarafa da yaranamıyor. Yapabilecekleri fazla bir şey de yok: Hem örtünmek istemeyenleri açık, net bir şey söyleyemeyerek küstürüyorlar, hem de yasakçıları yeteri kadar sert olmadıkları için kızdırıyorlar.

Savaş'ın Annesi

Savaş Porgham, annesi Türk, babası İranlı bir gazeteci. İran konusunda ekranlarda sık sık konuşur, yazılar kaleme alır. Annesi gencecikken âşık olduğu babasıyla İran'a gitmiş ve devrim sonrası İranı'nda bir kadın olarak şekillenmiş. Savaş ile İran'daki gelişmeler üzerine zaman zaman konuşuruz. Bir akşam etraflıca annesini, annesiyle ilişkisini anlattı. Anlattıklarını yazmak istedim. Ancak benim kelimelerim, Savaş'ın annesini onun kadar iyi anlatamayacaktı. Kendisinden rica edince Savaş, aşağıda okuyacağınız yazıyı kaleme aldı.

* * *

İran, tarihi boyunca her zaman güçlü ve köklü bir kadın hareketini bünyesinde barındırdı. 1979 İslâm Devrimi kadın ve kadın hareketini 40 yıllık toplumsal bir mühendislik içerisinde örselemeye çalışsa da bugün İran'da zorunlu örtünmeye karşı verilen mücadele hâlâ kadınların ne denli etkin aktivist hareketler ortaya koyabileceklerini gösteriyor. Öte taraftan İran'da 2017'nin sonlarında, 2019 ve 2020'de

patlak veren halk isyanlarına bakıldığında en ön saflarda yine kadınların olduğu da görülüyor.

Aslında kadın hareketinin İran'da ne denli köklü ve güçlü olduğunu anlayabilmek için 1979 yılının başına, 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'ne gitmek gerek. İran İslâm Devrimi'nin 11 Şubat 1979'da başarıya ulaşmasından iki hafta sonra dönemin dinî rehberi Ayetullah Humeyni'nin ofisi kadınlara İslâmî örtünmenin zorunlu hale getirildiğini duyurdu. Daha sonra 7 Mart günü Humeyni bizzat yaptığı konuşmada devlet memuru olan kadınların kendi iffetlerini korumak için örtünmeleri gerektiğini söyledi ve devlet dairelerine başörtüsüz girişler yasaklandı.

Bu yasağın dışavurumu, 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nde sekiz bin kadının şiddetli kar yağışına rağmen Tahran sokaklarını doldurması oldu. O dönem İran Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan kadın memurların önderliğinde pek çok kadın Tahran Üniversitesi önünde zorunlu örtünmeye karşı 5 gün sürecek protesto gösterileri düzenledi ve kız lisesi öğrencileri de bu gösterilere katıldı. Bu protestolar İran kadın hareketinin mihenk taşlarından biridir. Aslında İran'da 1910 yılında meşrutiyet hareketinin başlamasıyla birlikte gizli kadın hareketleri de oluşmaya başlamıştı. Meclisin kurulmasıyla birlikte kadın hakları için mücadele eden oluşumlar gelişmeye başladı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İran'da bağımsız kadın encümenleri kuruldu ve ilerleyen yıllarda, özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyadaki değişimler İran'daki feminist hareketi de etkiledi.

İran'da kadınların toplumsal etkinliğini anlayabilmek için aslında çok daha gerilere gitmek gerekiyor. Çünkü hem milattan önce, hem milattan sonra İran uzun zaman güçlü kadınlar tarafından yönetilmiş. Med Kraliçesi Mandana; Ahameniş kraliçeleri Estatira, Atusa, Parmis, Proşat,

Damasipa, Fratagon ve Amsteris; Sasani kraliçeleri Azeranahid, Purandoht ve Azermidoht; Aşkani Kraliçesi Teamoza; Aşkani Hazine Bakanı Artadoht gibi pek çok kadından söz etmek mümkün. Bu gibi köklerden de beslenen İran'daki kadın hareketi her zaman ciddiye alınması gereken ve dengeleri değiştirebilecek niteliklere sahiptir.

Konu kadın hareketi ve zorunlu örtünme olunca bir "erkek" olarak yorum yaparken kaygan bir zemin üzerinde olduğumun farkındayım ama benim bu bağlamda, yaşadıklarıyla hayatımı şekillendiren bir annem var. 1983 yılında, annem 19 yaşında Türkiyeli bir genç kadınken, 22 yaşındaki İranlı bir tıp fakültesi öğrencisi olan babamla İstanbul'da tanışıp evlenmiş ve hikâye böyle başlamış. İstanbul'da sekiz kardeşin en küçüğü olarak büyümüş modern bir genç kadın olan annem, zorunlu örtünmeyle ilk kez yine İstanbul'da tanışmış. Annesi geleneksel biçimde başörtü takan biriymiş ancak o güne dek ne kendisine ne de ablalarına başörtü takmaları konusunda ailesinden bir baskı yapılmış.

Babamla evlendikten sonra, ilk çocuğuna (ben) hamile olduğu dönemde İran'a gitmek için İran pasaportu alması gerekince üstünde eğreti duran başörtüsünü ilk kez bir fotoğrafçıda takmış. O fotoğrafı hâlâ duruyor ve yüzü asık, anlamsızca bakan bir genç kadını gösteriyor. Anneme neden böylesi bir yüz ifadesi olduğunu sorduğumda bana "Eşarptan hiç hoşlanmamıştım. Bana tuhaf gelmişti ve babanla başörtüyü takmamak için tartışmıştım. Başımda merhum annemin başörtüsü vardı ama yine de kendimi iyi hissetmemiştim" dedi. Sonrasında anneme başörtüsünü nasıl takması gerektiğini, kapısından ağlamaklı biçimde girdiği İran'ın İstanbul başkonsolosluğundaki bir kadın görevli öğretecekti.

Daha önce İran adında bir ülke duymamış ve oraya gittiğinde neyle karşılaşacağını bilmeyen annem, hayatının bir

daha asla eskisi gibi olmayacağını henüz 19 yaşında çiçeği burnunda bir gelinken elbette bilmiyormuş. İstanbul'dan Erzurum'a uçakla gitmiş, oradan da Gürbulak sınır kapısına otobüsle yolculuk yapmış ve sınırın İran tarafına geçtiğinde hayatında ilk kez başörtü takmakla birlikte pardösü de giymek zorunda kalmış.

Annem Urumiye şehrine ayak bastığında İran çetin bir savaş koşulu içerisindeymiş ve İran-Irak Savaşı tüm hızıyla devam ediyormuş. Babamın ailesinin ilk görüşte annemi sevip sahiplenmiş olması elbette onun için işleri biraz daha kolaylaştırmış. "Önceleri çok sıkıldım ve zorunlu örtünme omuzlarımda bir yük oldu ama savaş koşullarında o kadar çok problem vardı ki, başörtüsünü ilk günkü gibi dert etmeye vaktim bile olmadı, çünkü hayatta kalmaya çalışıyorduk" diye anlatıyor durumu her zaman.

Annemin İran'da hayatındaki kırılma anlarından biri de Irak savaş uçaklarının Urumiye şehrini bombalarken benim hastanede bin bir çileyle doğmuş olmam, çünkü o an hastane bombalanıyormuş ve neredeyse hem ben hem annem ölüyormuşuz. Zaten bu şartlarda doğduğum için babam benim adımı Savaş koymuş. Bir çocuğunun olması annemin başörtüye alışma sürecini de etkilemiş ve bilmediği o hayata daha hızlı alışmasını sağlamış.

Annem İran'da kesintisiz olarak 10 yıl yaşadı ve kendi tabiriyle başörtüsüne alıştı. 10 yıl sonra Türkiye'ye döndüğünde yeni bir travma silsilesiyle karşı karşıya kalacaktı. Ailesi ve akrabaları daha önce annemi eşarplı olarak hiç görmemişti ve ilk yadırgama buradan başlamıştı. Annem, bu durumu, "Bir ara başımı açıp eşarp örtmeme kararı aldım ama başörtüsü bende alışkanlık haline gelmişti, çünkü 10 yıldır takıyordum ve bu süre uzun bir süreydi" diye anlatıyor: "Nasıl ilk kez başını örtmek zor ise aynı şekilde 10 yıl sonra başını açmak bir o kadar zordur."

Annem zorunlu olarak 1983 yılında taktığı başörtüyü zaman zaman istese de bir daha asla çıkarmadı ve 37 yıldır başörtüsünü takmaya devam ediyor.

Bazı şeyleri anlatmak zordur çünkü uzun yıllar içinde istemli veya istemsiz şekillenmiş, kemikleşmiş, benliğin bir parçası haline gelmiş oluyorlar ve ancak yaşayanların anladığı bir hal alıyorlar. Ben bir erkek olarak kadınların başörtülerini açma veya örtünme konusunda hangi motivasyonlara sahip olduklarını elbette bilemem, aslında diğer kadınların da bunu yaşamadan bilmesi ve anlayabilmesi zor. Ancak annemin yaşadıklarına şahit olan ve aslında onunla beraber büyüyen biri olarak her koşulda saygı duyulması gerektiğini yaşayarak öğrenmiş biriyim.

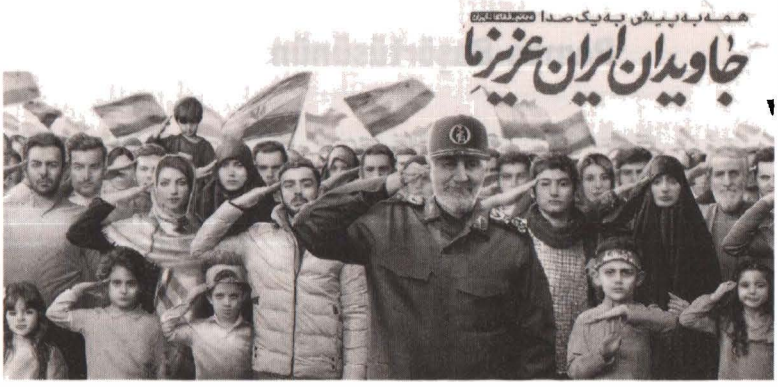
Mahalle baskısı ve pek çok farklı durumu göğüsleyip bir karar veren kadınlar adına sadece mutlu olmak ve onları yargılamadan neden bu kararı aldıkları hakkında saygıyla düşünmek işin esasıdır. Minimum sorgu, maksimum saygı!

Savaş Porghamrezaie
05.04.2020

Pembe Başörtüsünün Zaferi

İran Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin 3 Ocak 2020'de ABD tarafından öldürülmesi İran siyaseti için dönüm noktalarından biri oldu. Süleymani'nin ölümü ve sonrasında yaşananlar başka bir analizin konusu ancak rejimin, Süleymani'nin öldürülmesini hayat pahalılığı ve yolsuzluktan bunalmış İranlıları konsolide etmek için kullandığı da bir gerçek.

İran'a özgü özelliklerden bir tanesi, binaların üzerine çizilmiş olan muraller, yani duvar resimleridir. İran'da, özellikle de başkent Tahran'da üzerinde mural olmayan bina yok gibidir. Amerikan grafiti geleneğinden farkı ise bu görsellerin tamamen devlet eliyle, "resmî" bir şekilde çiziliyor olması. Murallerin çoğu Humeyni ve devrim arkadaşlarını, önde gelen mollaları konu alır, İran-Irak savaşı şehitleri de bolca resmedilmiştir. Süleymani de öldürülmesiyle birlikte, Tahran'ın geniş yollarını çevreleyen bina cephelerinde yerini aldı.

Bu görsel ise Süleymani için dizayn edilmiş bir billboard. Billboardda "Canım feda İran'a" sloganı kullanılmış. Asker selamı vermiş Kasım Süleymani'nin arkasına ise yine asker selamı veren kadınlar, erkekler ve çocuklardan oluşan halk dizilmiş. Halkın arasında iki siyah çarşaflı kadın gözümüze çarpıyor. Ellerini asker selamı vermek için alınlarına götürmüş kadınlar, klasik devlet çadoru giymişler. Ama asıl dikkat çeken bu resmî muraldeki pembe başörtülü kadın. Pembe başörtülü kadın sol köşede, çocukların hemen arkasında yer alıyor ancak bu kadın, bu pembe başörtülü haliyle Tahran'da gezecek olsa her an irşad polisi tarafından başörtüsünü düzeltmesi için uyarılabilir! Devlet memuru olmak istese, bu pembe ve saçlarının sadece bir kısmını örten örtüyü siyah, saçları tamamen kapatan "magne" denilen modelle değiştirmesi istenir. Sonuçta, sokakta rahat rahat yürütülmese de, devlete memur olarak giremese de pembe başörtüsünü geriye ittirmiş kadın resmî murale girmiş durumda.

Bu resim bir yanıyla kadınların mağlubiyetini, bir yanıyla da galibiyetini anlatıyor aslında. Kadınlar Tahran'ın duvarlarında başörtüsüz yer alamıyorlar. Normal hayatlarını başörtüsüz sürdüren kadınlar, yok sayılıyorlar ya da rejim zorla örttürdüğü başörtüyü bir de bu resimlere koymakta beis

görmüyor. Rejim de, herkes de bu ikiyüzlülüğü, örtünmek istemeyen kadınların özel alanlarında –erkeklerin yanında bile– başörtüsüz gezdiklerini biliyor ama bilmemezlikten geliyor. Çünkü bilmemezlikten gelmekten başka çaresi yok. Devlet herkesin kafasının içine girip kendi ideolojisini işleyemiyor. Hangi baskıcı rejim bunu başarabiliyor ki?

Ama İranlı kadınlar itişe kakışa, başörtüsüz olmasa da en azından pembe başörtüleriyle devlete kendilerini kabul ettirmiş durumdalar. Rejimin kadınlar için uygun gördüğü resmî renk olan siyah, kısmen de olsa pembeye yenilmiş görünüyor. 1979'dan bu yana ilmek ilmek devlet tarafından işlenen kıyafet yönetmeliği Süleymani için hazırlanan bu duvar resmiyle bir yanıyla kadük olmuşa benziyor.

"İnsanlar karşıma geçmiş ya beni ya da benim üzerimden başka insanların seçimlerini yargılıyordu. Onlarla tartışmaya girmekten çekinmedim; örtünmenin de, açılmanın da kendi tercihim olduğunu, her iki kararımın da sorumlusunun kendim olduğunu anlatıp durdum..."

"Çoğumuzun hikâyesi farklı olsa da yaşadığımız pek çok şey benzer, aldığımız tepkiler benzer."

"Başörtüsü örtmek veya örtmemek ailenin, toplumun, devletin dayattığı bir şey olmamalı..."

Bir zamanlar Türkiye'nin en yakıcı sorunlarından biri olan "başörtüsü meselesi" artık geride kalmış gibi gözükse de başka bir düzlemde yine ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürüyor.

Başörtüsünü çıkarmak isteyip ailenin ve çevrenin baskısı nedeniyle bu kararlarını hayata geçiremeyen, şiddet gören, psikolojileri bozulan kadınlar Büşra Cebeci'ye anlattıkları hikâyelerinde içinde bulun ukları açmazlardan, yaşadıkları zorluklardan söz ediyorlar. Başörtüsü takmanın zorunluluk olduğu İran'daki durumu çeşitli yönleriyle ele alan, İranlı kadınların yaşadıklarına dair örnekler sunan Nevşin Mengü ise kadınlara yönelik baskılara ve bunlara karşı gelişen direnişe dair bir panorama sunuyor.

"*Herkes İstediği Gibi Yaşasın*" kadınların bireyselleşmesinin önüne konan engelleri, bunları aşmak için verilen mücadeleleri, Türkiye'de ya da İran'da yaşamaları fark etmeksizin kendi kararlarını almak isteyen kadınların yaşadıkları zorlukları çarpıcı biçimde ortaya koyuyor.

THG
0319819
SNV
9819 SNV

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-3051-7
9 789750 530517
KDV'DEN MUAFTIR